

آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

جوانه

شماره ۵۲

s a m a n k e t a b . r o s h d m a g . i r

فصلنامه تخصصی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی / تابستان ۱۳۹۵ / ۵۲ صفحه
برای ناشران، پدیدآورندگان، معلمان، مدیران مدارس، اولیا و کارشناسان آموزشی و پرورشی

ISSN: 1735-4862

بارآوری نسل فکور

وقتی آلاچیق کتابخانه می‌شود!

گفت‌وگوی صریح ناشران با ارزیابان کتاب

قرا و ركب الاكرم الذي علمت لهم حليم
كلما ان الالمان اللغني ان انا شغني
ان الالمان العزقي انا ركب الالمان العزقي

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل
العلم من انوار
الدين والدين من
انوار العلم
والعلم من انوار
الدين والدين من
انوار العلم

قرا و ركب الاكرم الذي علمت لهم حليم
كلما ان الالمان اللغني ان انا شغني
ان الالمان العزقي انا ركب الالمان العزقي

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی

جوانه ۵۲

رشد

فصلنامه تخصصی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی

یادداشت سردبیر

هم‌سوئی برای تربیت درست / فریبا کیا

گفت‌وگو

پارآوری نسلی فکورا! (گفت‌وگویی برخی از ناشران با رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران) / دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی

گزارش

چشم و هم‌چشمی والدین به بازار آشفته نشر دامن می‌زند!

گزارش

همراهی بخش خصوصی و آموزش و پرورش بازی برد - برد است (در نشست‌های تخصصی ناشران و کارشناسان سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی) / عاطفه بزرگ‌نیا، سمانه آزاد

گفت‌وگو

گفت‌وگویی صریح ناشران با ارزیابان منابع آموزشی و تربیتی (در بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب در شهر آفتاب) / نصرالله دادار و اکرم‌السادات نکویی

مقاله

کتاب‌های کمک آموزشی، محملی برای یادگیری / دکتر فرخ‌لقا رئیس‌دانا

ویژگی‌های منابع آموزشی درس زیست‌شناسی / محمد کرام‌الدینی

۱۰ راهبرد برای ترویج فرهنگ مطالعه / ترجمه: طیبه الدوسی

گفت‌وگو

انتشار کتاب‌های حل‌المسائل یک خطای بزرگ است! (پای صحبت دکتر هامون سبطی، مدیر مسئول انجمن فرهنگی ناشران آموزشی) / صدیقه رضائزاد

دوره آموزش ابتدایی، حساس برای آموزش مهارت‌های زبان فارسی (پای صحبت دکتر معصومه نجفی، عضو گروه تألیف زبان و ادبیات فارسی)

گزارش

وقتی آلاچیق، کتابخانه می‌شود! (گزارشی از دبستان پسرانه جلال آل‌احمد در منطقه ۱۶ تهران) / سمانه آزاد

مقاله

خواندن برای ارتقای سواد در چین / دکتر اکرم عینی

مقاله

انواع نرم‌افزارهای آموزشی / سید سعید بدیعی

گزارش

فراز و فرودهای کتاب‌های آموزشی فنی (بررسی وضعیت کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال‌های ۹۰ تا ۹۳) / بهروز رضایی

۲

مدیر مسئول:
محمد ناصری

۳

سردبیر:
فریبا کیا
شورای برنامه‌ریزی:
بهروز رضایی
دکتر محمود معافی

۷

علاء نوری
محبت‌الله همتی
حبیب یوسفزاده

۸

مدیر داخلی:
معصومه شجاعی
ویراستار:
جعفر ربانی

۱۶

طراح گرافیک:
عبدالمحمید سیامک‌نژاد
کاریکاتوربست:

۲۰

سعید رزاقی
عکاس‌ها
رضا بهرامی
اعظم لاریجانی

۲۴

نشانی پستی دفتر مجله:
تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۶۶
صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۶۵۸۵

۲۷

تلفن: ۸۸۸۳۹۱۶۶
دورنما: ۸۸۳۰۶۰۷۱
پیامک: ۳۰۰۰۸۹۹۵۱۸

۳۰

وبگاه: samanketab.roshdmag.ir
پیام‌نگار: javaneh@roshdmag.ir

۳۱

۳۲

۳۵

۴۰

۴۳

هم‌سوئی برای تربیت درست

فریبا کیا

مؤلفه‌ها و متغیرهای جذاب، مزاحم و تأثیرگذار بیگانه و مخرب است.

همه‌جانبه‌نگری و اتکا به منابع داخلی و یکپارچگی و هماهنگی آموزش‌های رسمی و غیررسمی و مدرسه و جامعه، و به عبارتی همکاری بخش دولتی و غیردولتی در تهیه مواد و رسانه‌های آموزشی و وحدت تقریبی در اجراء، یکی از نکات کلیدی در راهبردهای تربیتی است. همه نهادها باید در قالبی نظام‌مند به کمک نظام آموزش رسمی بیایند و روش‌ها، منابع و مواد آموزشی و تربیتی مرسوم مانند کتاب‌ها، مجلات، فیلم‌ها، موسیقی و هنرهای آوایی، تئاتر و نمایش، بازی و سرگرمی، نرم‌افزارها و دیگر رسانه‌ها را هم‌سو و همراه با نظام آموزش رسمی تنظیم و هدایت نمایند، تا دست یافتن به تربیت مطلوب و یکپارچه مورد انتظار اسناد فرادست میسر باشد.

در حال حاضر مأموریت هماهنگی و ایجاد وحدت روشی نهادهای مولد و مروج منابع و مواد آموزشی و تربیتی با سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و به‌طور اخص دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی است و معاونت سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در این دفتر مستقر است. خوشبختانه با وجود نگاه جامع مدیران آموزش و پرورش رسمی کشور، ساختار و سازوکار نسبتاً هماهنگ و قابل قبولی برای تشخیص و سامان‌دهی منابع و مواد آموزشی و تربیتی در همه حوزه‌ها، به‌ویژه کتاب‌های آموزشی، کمک‌آموزشی، کمک‌درسی و همچنین نرم‌افزارها، فیلم‌ها و بازی‌ها و سرگرمی‌های آموزشی در درون سازمان ایجاد شد. اکنون سعی ما بر این است که با تدوین استانداردها و شاخص‌های مناسب، هم‌راستا با اهداف ملی تربیت، روزبه‌روز نهادها، ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی و تربیتی بیشتری به این جمع هم‌سو بیوندند تا ان‌شاءالله با اطلاع‌رسانی و حمایت از تولید و توزیع و مصرف منابع استاندارد و مفید، تولید منابع غیراستاندارد در کشور به حداقل برسد.

حضور کارشناسان سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در نمایشگاه‌ها و مجامع مختلف از جمله نمایشگاه بین‌المللی کتاب و ارتباط چهره‌به‌چهره با مخاطبان، اجرای نشست‌های مشترک با داوران، کارشناسان، ناشران، تولیدکنندگان و نیز برپایی جشنواره‌های متعدد با هدف معرفی استانداردها و تشویق فعالان این عرصه، تدوین مقالات و گزارش‌های مختلف، استفاده از ظرفیت مجلات رشد و دیگر رسانه‌ها، انتشار ویژه‌نامه‌ها و مجلات متنوع از جمله نشریه جوانه، از جمله برنامه‌ها و تلاش‌هایی است که بتوانیم امواج این هدف را در گستره و عمق بیشتری مطرح کنیم.

در تعریف ساده‌ای از تربیت، آن را «ایجاد رفتار مطلوب» در مربی تعریف کرده‌اند. این تعریف گرچه ساده به‌نظر می‌رسد، اما ایجاد رفتار یا عادات مطلوب در افراد، مستلزم عبور آن‌ها از فرآیندهای بسیار دشوار و نفس‌گیر و طولانی است. بی‌تردید، اندیشیدن در انسان و تربیت او، دغدغه همه والدین، نهادها و اندیشمندانی بوده است که خواسته‌اند موارث فرهنگی، دانش‌ها و مهارت‌ها و عادات را در فرزندان و نسل‌های حاضر و بعد از خود نهادینه سازند و به اصطلاح آن را به رفتار معمول و هنجار پذیرفته شده مبدل نمایند.

امروزه نیز «ایجاد رفتار مطلوب» در مخاطبان هدف عمده همه افراد، نهادها، مؤسسات و نگاه‌ها با اهداف گوناگون اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و حتی دینی و مذهبی است. هدف اصلی آن است که اطلاعات و دانش‌ها مطابق خواسته‌ها و اهداف تعریف شده، به افراد منتقل شود و متعاقب آن تغییرات نگرشی و مهارتی در مخاطبان، که عمدتاً کودکان و نوجوانان، صورت گیرد و با تکرار و تقویت آن به‌صورت رفتار مطلوب در کنش‌های فردی و اجتماعی آنان که آینده‌سازان اجتماعی‌اند، متجلی شود. بدیهی است مهم‌ترین نکته این فرآیند آن است که «رفتار مطلوب» چگونه و از چه دیدگاهی تعریف شود و روش‌ها و اسباب مناسب با آن چگونه طراحی و تبیین گردد. از سوی دیگر در جهان معاصر، به دلیل نوآوری‌های مستمر و استفاده از فناوری‌های نوین، پیچیده و ناشناخته بودن ابعاد فردی و اجتماعی انسان، تنوع شخصیتی و محیط‌های زندگی افراد، برداشت مستقل افراد از پدیده‌ها و رخدادهای پیرامون، تعاریف جذاب دیگر از رفتار مطلوب، وجود رقبا و ابزارهای جایگزین مدارس و مواد آموزشی سنتی و... منظومه‌ای درهم پیچیده و به ظاهر بی‌انتها از موضوعات را ایجاد می‌کند که تربیت نوجوانان را در مدارس بسیار دشوارتر و پیچیده‌تر از گذشته کرده است. امروزه در کشور ما با توجه به اهداف انقلاب اسلامی، حتی با فرض وجود پیوند خارج از کنترل و ورود خواسته و یا ناخواسته دیگر رسانه‌های غیرتربیتی ایجاد و نهادینه شدن تربیت مورد انتظار، با دشواری و تردید روبه‌روست که دقت و چاره‌اندیشی خاص خود را طلب می‌کند.

خوشبختانه با تصویب سند ملی آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی، تعریف قابل قبولی از تربیت و روش‌های آن در سطح ملی و دستگاه‌های گوناگون ایجاد شده است. نکته مهم در این مسیر، تسریع در برنامه‌ریزی و اجراء و همچنین کاهش عوارض و دخالت

بار آوری نسل فکور

گفت‌وگویی برخی از ناشران با رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

دبیر خانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی

کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد از من شنیده باشید که «ما به ناشران کتاب‌های آموزشی، به چشم رفقای خود نگاه می‌کنیم نه رقبای خود». البته ممکن است میزان رفاقت و همراهی برخی از آن‌ها نسبت به ما کمتر و برخی بیشتر باشد. اما در هر حال دوست داریم «دست در دست هم دهیم به مهر/ میهن خویش را کنیم آباد!»

گاهی البته برخی اهداف زودگذر و کوتاه‌مدت با اهداف بلندمدت آموزشی و تربیتی مشخص شده جابه‌جا می‌شوند. الان یکی از خبرنگاران از من سؤال می‌کرد که پذیرش استانداردهای شما موجب می‌شود ناشران خوب در تولید کتاب‌هایشان دچار زحمت بیشتری شوند و به عکس ناشرانی که نسبت به این استانداردها بی‌توجهی می‌کنند، محصولاتشان را با سهولت بیشتری عرضه نمایند.

من گفتم البته این بحث درستی است و مثال زدم که این کار شبیه به لباس دست‌دوز و سری‌دوز است. لباس دست‌دوز زحمتش زیاد است اما کاملاً متناسب با بدن فرد است و به تن فرد می‌نشیند؛ اما لباس سری‌دوز را ممکن است با کمترین زحمت، در چین تولید کرده باشند و فرستاده باشند این‌جا که معلوم نیست اجزایش مناسب اندام خریدار باشد یا نباشد. برخی سری‌دوزند. این مربوط به بازار پوشاک است. مستحضری که حوزه تعلیم و تربیت، نیازمند دقت و حساسیت و حوصله بالاست؛ جای خاتم کاری و میناگری است. ما انتظار داریم که بزرگان نشر

اشاره

در جریان دیدار حجت‌الاسلام دکتر محمدیان، معاون محترم وزیر و رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی از بیست‌ونهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، وی برای دقایقی میهمان مدیر سالن ناشران آموزشی شد. در این دیدار که تنی چند از چهره‌های ناشران آموزشی در آن حضور داشتند، سخنانی بین میهمان و میزبانان محترم رد و بدل شد که با اندکی ویرایش در این گزارش آمده است. محمدیان در این نشست از ناشران خواست خودشان نقش فعال‌تری در نظارت بر انتشار کتاب‌های آموزشی بازی کنند و ناشران نیز خواستند پیرامون کتاب‌های آموزشی گفت‌وگوهای دقیق‌تری در سازمان صورت پذیرد و سخنان ناشران در این زمینه شنیده شود تا راه برای همدلی و همراهی بیشتر گشوده شود.

آموزش و پرورش متعلق به همه است

حجت‌الاسلام دکتر محمدیان:

آموزش و پرورش برای انجام مأموریت‌های خود نیازمند مشارکت و همراهی همه صاحب‌نظران و کسانی است که خدمت آموزشی ارائه می‌دهند. شاید این نکته را قبلاً هم در اختتامیه جشنواره

آموزشی - مانند همین انجمن فرهنگی ناشران آموزشی - مراقبت کنند که حرمت این حریم رعایت شود.

بچه‌ها را به فکر نکردن عادت ندهیم

سؤال‌های چهارگزینه‌ای با پاسخ‌های آماده ممکن است مشتریانی در بین دانش‌آموزان و معلمان داشته باشد، اما در صورت عادت کردن به این شیوه‌ها، آینده کشور و آینده بچه‌هایی که حافظه‌محور و پخته‌خوار تربیت شده‌اند و نسلی که یاد نگرفته است فکر کند و مسئله‌هایش را حل کند، چه می‌شود؟ این پخته‌خواری در آموزش، سرایت می‌کند به پخته‌خواری در عالم سیاست و اقتصاد و تجارت. همه یاد گرفته‌اند دنبال غذای آماده بدون زحمت باشند؛ چون ما حل مسئله را به آن‌ها یاد ندادیم.

گاه در جلسه‌ای مسئله‌ای طرح می‌شود تا جمع تصمیم‌گیری کند. برخی به جای اظهارنظر کارشناسی، خودشان را با این جمله راحت می‌کنند که آقا اجازه بدهید ببینیم نظام چه می‌گوید! معنای این جملات آن است که ما تنبلیم و نمی‌خواهیم یا نمی‌توانیم نسبت به مسئله فکر و به وظیفه خود عمل کنیم؛ می‌خواهیم کسی حرفی بزند و تکلیف را از گردن خود برداریم. من می‌گویم آقا منظورتان از نظام، رهبر و رئیس‌جمهور است؟ خب تصمیم‌گیری در این کار که

وظیفه رهبر یا رئیس‌جمهور یا مسئولان بالادستی نیست. وظیفه من و شماست تا با فکر کردن و کار کارشناسی و در صورت نیاز، اجرای آزمایشی، تصمیم مناسب را اتخاذ کنیم و مسئولیت تصمیم خودمان را هم به‌عهده بگیریم. وقتی ما به وظیفه خودمان در موضوعی مثل آموزش زبان عمل نمی‌کنیم، طوری می‌شود که رهبری وارد میدان می‌شود و می‌فرماید: «آقا شما بیست و دو سال قبل (سال ۷۲) تصویب کردید و سال ۸۱ هم تکمیل کردید که برنامه آموزش زبان دوم، شامل پنج زبان باشد. بیست سال قبل تصویب کرده‌ایم، اما کسی کار نکرده که در هر یک از این زبان‌ها چه تعداد دانش‌آموز باید آموزش ببیند و چه تعداد معلم باید برای آن‌ها تربیت شود. هیچ کاری نکرده‌ایم» و حالا که رهبری صحبت کرده‌اند، مسئولیت را می‌اندازیم گردن رهبر و می‌گوییم آقا این طوری فرمودند. این روحیه از همین نکته‌های آموزشی به ظاهر کم‌اهمیت نشئت می‌گیرد.

اهداف تربیتی با افزایش مهارت تست‌زنی محقق نمی‌شود

نشر «الف» یا «ب» که باید فرایند یاددهی و یادگیری را تسهیل کند، عمق ببخشد، توسعه بدهد، مفاهیم مدنیت‌ساز و موج افکن را زیاد کند و به خلاقیت دانش‌آموز دامن بزند، می‌گوید شما لازم نیست زحمت بکشید و به پاسخ سؤال‌ها فکر کنید! این ده تا

سؤال مثلاً سؤال‌های درس اول دین و زندگی است و پاسخ‌هایش هم این است. پاسخ درس دوم مثلاً مطالعات اجتماعی هم این است. بعد هم انتظار داریم که از بین این دانش‌آموزان ابوعلی سینا بیرون بیاید! معلمی هم ممکن است به خاطر مشغله‌ها و گرفتاری‌هایی که دارد، شب قبل به جای آماده کردن طرح درس و مطالعه، همین کتاب را ورق بزند و همین‌ها را سر کلاس به شاگردانش بگوید. به عبارت دیگر سواد معلم و دانش‌آموز یکی است. چه کسی می‌تواند در این مسیر به آموزش و پرورش کمک کند؟ بخشی از طریق برنامه‌ریزی خود آموزش و پرورش محقق شدن است و بخشی با کمک شما ناشران. لذا در این زمینه حتماً دست نیاز به‌سوی شما دراز می‌کنیم و حتماً از شما می‌خواهیم که به میدان بیایید. شاید این رویکرد قدری از درآمد سالانه فلان مؤسسه بکاهد، اما به این ترتیب نسلی بارمی‌آید که هزینه‌های کشور را در عرصه‌های دیگر کم می‌کند.

زمانی که من در شورای عالی بودم، مسئولان یکی از مؤسسه‌های آموزشی آمدند پیش ما. می‌گفتند شما بچه‌ها را یک هفته در اختیار ما بگذارید تا ما چنان فنون و مهارت تست زدن را به آن‌ها آموزش بدهیم که همه در کنکور دارای رتبه‌های سه رقمی باشند. اما آیا واقعاً این سواد و دانش و تربیت است؟ آموزش مهارت تست زدن، آیا می‌تواند اهداف تربیتی طراحی شده برای دوره مثلاً متوسطه را محقق کند؟

البته اذعان باید کرد برخی سیاست‌های آموزش و پرورش هم به این فضا دامن می‌زند و تب کنکور را به پایه‌های پایین‌تر هم تسری می‌دهد؛ مثل برگزاری آزمون ورودی برای مدارس نمونه دولتی، استعدادهای درخشان و مانند این.

آموزش و پرورش متعلق به من نیست؛ متعلق به همه هست. شما هم بچه‌ها را دوست دارید و دلتان هم کمتر از من برای کشورتان و سرزمینتان نمی‌سوزد؛ مسلمان هم هستید. بیایید دست‌به‌دست هم بدهیم و خدمتی به این سرزمین و این بچه‌ها بکنیم و خدای ناکرده ناخواسته به آن‌ها ضرر نزنیم. اگر پیشنهادی دارید، من استفاده می‌کنم.

دیوار فاصله‌ها را فرو بریزیم

هامون سبیطی، مدیر نشر

دریافت (مدیر مسئول در انجمن فرهنگی ناشران آموزشی):

ناشران آموزشی کشور، حقیقتاً عیار بالایی دارند و از توانمندی‌های علمی و آموزشی زیادی برخوردارند و توانمندی آن‌ها منحصر به حوزه اقتصاد نیست.

سال گذشته ما شاید بیش از بیست نشست علمی تشکیل دادیم که در برخی از آن‌ها اتفاق‌های خوبی رخ داد. ما در این نشست‌ها با مؤلفان کتاب‌های درسی گفت‌وگو کردیم. امسال هم که سازمان پژوهش افتخار داده و غرفه‌اش را در کنار ما برپا کرده

انجمن فرهنگی ناشران - بر کار آن‌ها نظارت داشته باشد و در صورت نیاز تذکر لازم را به همکاران خود بدهد، کار خیلی بهتر می‌شود. واقعاً این کار چه جایی دارد که ناشری کتاب درسی را - که سه هزار تومان قیمت دارد - بدون هیچ تلاشی برای یادگیری بهتر، کپی کند و جلدی را روی آن بچسباند و با پاسخ‌های آماده، به قیمت بیست هزار تومان بفروشد و ادعا هم داشته باشد که کارش در مسیر توسعه فرهنگ است! من به این ناشر گفتم

مگر آموزش و پرورش خودش نمی‌تواند کتاب‌های درسی را به این شکل چاپ کند و در اختیار دانش‌آموزان بگذارد؟ ولی هدف ما این است که دانش‌آموز خودش با دست خودش و قلم خودش پاسخ‌ها را بنویسد؛ در این فضایی که همه چیز او را دور می‌کند از نوشتن، عادت کند به نوشتن.

و جالب این است که ناشر مذکور در صفحه اول کتاب نوشته است حق چاپ و نشر انحصاراً در اختیار ناشر است و اگر کسی کپی‌برداری کند چنین و چنان خواهد کرد!

با این ناشر، قبل از من، شما باید برخورد کنید. این موضوع را

و امکان دیگری برای تعامل بیشتر فراهم آورده است. نکته‌ای که من می‌خواهم بر آن انگشت بگذارم این است که هر صنف، از جمله ناشران کتاب‌های آموزشی، در واقع یک طیف است. ممکن است از بهترین ناشران که دغدغه آموزش و فرهنگ دارند، در این طیف حضور داشته باشند تا ناشرانی که شاید قدری جنبه اقتصادی کارشان پررنگ‌تر است. من فکر می‌کنم ناخواسته، روی آن بخش کمتر شایسته این صنف تمرکز صورت گرفته است و آن بخش از ناشرانی که کتاب‌های خوب تولید می‌کنند، که شما هم آن‌ها را به عنوان کتاب مناسب و برگزیده اعلام می‌کنید، کمتر مورد توجه قرار داشته است. و به نظر می‌رسد برای نزدیک شدن ناشران به آن سر شایسته‌تر طیف، نمی‌توان از نیروی قهریه بهره گرفت. ما باید هم‌فکری و همدلی بیشتری داشته باشیم تا این دیوار بین ما فرو بریزد.

ناشران بر کار ناشران نظارت کنند

حجت‌الاسلام دکتر محمدیان: به نظر ما بهتر است کار نظارت بر ناشران و کتاب‌های آموزشی، در وهله اول به دست خود ناشران انجام شود که هدف اولشان اغلب کار فرهنگی و در وهله بعد، اقتصادی است. اگر یک هیئت منصفه از خود ناشران - مثل همین

هامون سبطی: ناشران آموزشی کشور، حقیقتاً عیار بالایی دارند و از توانمندی‌های علمی و آموزشی زیادی برخوردارند و توانمندی آن‌ها منحصر به حوزه اقتصاد نیست

ناشران باسابقه‌تر باید به او تذکر بدهند که خلاف کرده است و نباید دیگر مرتکب چنین اشتباهی شود و برای ما هم بنویسند که ما به این موضوع رسیدگی کردیم و ناشر قول داده است دیگر اشتباهش را تکرار نکند تا من هم مجبور نباشم برای حفظ حقوق مادی و معنوی سازمان به دادگاه شکایت ببرم.

بعضی از این‌ها را خود شما باید مراقبت کنید. از این‌که کسانی دغدغه آموزش دارند و سرمایه خود را در این حوزه وارد کرده‌اند که ما خیلی خوش حال می‌شویم و لذت می‌بریم. اما خود شما اجازه ندهید با چند کار بد، کارهای خوب شما زیر سؤال برود و آسیب ببیند. ما مثلاً در درس مطالعات اجتماعی عمداً یک کاربرگ گذاشته‌ایم و به دانش‌آموز گفته‌ایم برو در مدرسه فلان موضوع را ببین و این‌جا بنویس. آقا یا خانم مؤلف آمده خودش فرضی این صفحه را پر کرده و چسبانده به کتاب. خوب پس این دانش‌آموز چه کاری باید بکند؟ این یک جور مسخره کردن کار آموزش و پرورش است. شما حتماً کاربرگ تفکر و پژوهش ششم ابتدایی را دیده‌اید. ما به دانش‌آموز گفته‌ایم فلان فیلم را ببین و نظرت را بنویس. این آقا یا خانم رفته فیلم را دیده و با زبانی کودکانه چیزی درباره فیلم نوشته و گذاشته درون کتابش و به بچه‌ها گفته این مطلب را برای معلمت بنویس!

شما باید کاری کنید که بدون ورود ما، از صنف خودتان مراقبت کنید تا کسانی که دغدغه آموزش ندارند، فرصت طلبانه در صنف شما وارد نشوند. خودتان مراقبت کنید. شما تعبیر دیوار را به کار بردید؛ من بین خودمان و شما دیواری را نمی‌بینم.

دهقانی: اگر امکان نشست‌های مشترک فراهم شود، می‌توانیم پاسخ‌های خوبی را برای مشکلات و دغدغه‌هایی که دارید و البته گاهی به حق هم هست، از مسیر این گفت‌وگوها به دست آوریم

به نام آموزش آرام (slow education). شما می‌دانید در آسیای جنوب شرقی، استرس و فشاری که روی بچه‌ها هست، چند برابر کشور ماست. ژاپنی‌ها پس از چهار سال از اجرای طرح، سندی را منتشر کرده‌اند و در آن گفته‌اند ضربه‌ای را که ما با اجرای طرح آموزش آرام به اقتصاد و صنعت و توسعه ژاپن زدیم، شاید تا دهه‌ها نتوان جبران کرد. لایذ شما امکان اختلاف نظر را در این حوزه‌ها می‌دهید. ما در همین آموزش و پرورش موجود - که برآیند کار دولت و بخش خصوصی با سهم کمتر است - به زعم من از کشورهای منطقه جلوتریم. ممکن است ما در ورزش از ترکیه عقب‌تر باشیم، اما براساس گزارش سازمان ملل در آموزش از آن‌ها جلوتریم.

به نظر من دستاوردهای بخش خصوصی برای آموزش و پرورش، و منافع آن در حوزه آموزش، از ضررهای آن بیشتر بوده است. آمارهایی هم که دوستان درباره کیفیت کتاب‌ها می‌دهند نشان می‌دهد که روند کار به سمت بهبود است. جاهایی هم ممکن است نظرها متفاوت باشد. الحمدلله که شما هم نسبت به این مباحث علاقه‌مندی نشان می‌دهید. لطفاً این جلسات گفت‌وگو را برگزار فرمایید و حرف ناشران را هم بشنوید. شاید در بخش خصوصی هم دو تا حرف حساسی باشد. چه بسا این گفت‌وگوها و تعاملات موجب همدلی‌ها و همراهی‌های بیشتری شود. همه ما در یک مسیر حرکت می‌کنیم.

حجت‌الاسلام دکتر محمدیان: بسم‌الله. ما از جلسات مشترک استقبال می‌کنیم. شما بانی‌اش بشوید؛ ما هم در خدمت شما هستیم.

با نشست‌های مشترک ضعف‌ها را برطرف کنیم

دهقانی، مدیر انتشارات مبتکران: همین نمایشگاهی که در آن حضور داریم، دو سال است که توسط بخش خصوصی اداره می‌شود. حدود نصف کمیته‌های نمایشگاه در اختیار بخش خصوصی است. ما از دور چنین تصور

می‌کنیم که تنگ‌نظری‌هایی در آموزش و پرورش نسبت به فعالیت بخش خصوصی وجود دارد. ما مخالف این سخن شما هم نیستیم که نقص‌ها و ضعف‌هایی در حوزه آموزش، در این بخش وجود دارد که باید برطرف شود. خوب مگر در بخش دولتی و مدارس ما هیچ اشکالی وجود ندارد؟ من بارها عرض کرده‌ام بخش زیادی از همان کتاب‌هایی که شما آن‌ها را نامناسب می‌دانید، توسط مدیران و معلمان مدارس خریداری می‌شوند. بخش خصوصی ضعف دارد، اما قوت‌هایی هم دارد. همان‌طور که آقای قلم‌چی گفتند، واقعاً اگر امکان نشست‌های مشترک فراهم شود، می‌توانیم پاسخ‌های خوبی را برای مشکلات و دغدغه‌هایی که دارید و البته گاهی به حق هم هست، از مسیر این گفت‌وگوها به دست آوریم.

با گفت‌وگو همدلی و همراهی بیشتر می‌شود / ناشران هم حرف دارند

کاظم قلم‌چی، مدیر انتشارات کانون فرهنگی آموزش: خوش‌بختانه سال‌هاست جناب عالی رئیس سازمان پژوهش هستید و با مسائل هم به خوبی آشنا هستید. و باز هم خوش‌بختانه من تصور می‌کنم نگاه شما به

موضوع خیلی منطقی است. پیشنهاد من این است که چنین گفت‌وگوهایی چند جلسه‌ای ادامه پیدا کند. ما چند سال پیش هم یک بار جلسه مشابهی را برگزار کردیم، اما نتیجه لازم را نگرفتیم. عذر می‌خواهم که صریح عرض می‌کنم. می‌خواهیم شخص شما هم در این جلسات حضور داشته باشید. استحضار دارید که مسائل آموزشی پیش از دانشگاه جزء چالش‌برانگیزترین مسائل دنیاست و محدود به کشور ما نیست. در کشور ژاپن نهضتی را در این چند سال اخیر به راه انداخته‌اند

محمد ناصری، مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی
آموزشی در بازدید از نمایشگاه کتاب تهران:

چشم و هم چشمی والدین به بازار آشفته نشر آموزشی دامن می‌زند!

مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی می‌گوید: «دانش آموز با انواع کتاب‌های آموزشی محاصره می‌شود که این بر سردرگمی او می‌افزاید و ناآگاهی و چشم و هم‌چشمی اولیا هم به این آشفته بازار دامن می‌زند.»

محمد ناصری که از بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران بازدید می‌کرد، در محل غرفه این دفتر، درخصوص برخی تفکرات رایج در جامعه که به آشفته‌گی بازار نشر آموزشی دامن می‌زند، به خبرنگار پانا گفت: «پدر و مادرها فکر می‌کنند باید فرزندان را با تهیه انواع کتاب‌ها، پشتیبانی سخت‌افزاری کنند. مثلاً دانش‌آموزی که قصد شرکت در کنکور را دارد حدود ۵۰۰-۶۰۰ هزار تومان کتاب می‌خرد. حال اگر از یک دانشجوی سال اول دانشگاه بپرسید از بین چهل پنجاه عنوان کتابی که برای کنکور خریده است، چند تا را خوانده است، ممکن است بگوید نصف این کتاب‌ها را حتی ورق هم نزنده است!»

وی با ابراز تأسف از این که ناآگاهی و چشم و هم‌چشمی اولیا به آشفته بازار دامن می‌زند، افزود: «اگر یک دانش‌آموز کتاب درسی را عمیق بخواند، شاید برای کسب موفقیت به کتاب دیگری هم نیاز نداشته باشد یا حداکثر برای برخی از درس‌های چند کتاب محدود را هم بخواند؛ ولی امروز دانش‌آموز ما با انواع کتاب‌ها محاصره می‌شود و این بر سردرگمی او می‌افزاید. او در مقابل خود، انبوه کتاب‌هایی را می‌بیند که حتی فرصت ورق زدن بسیاری از آن‌ها را ندارد و این چه بسا خود موجب استرس شوند؛ چون دانش‌آموز همیشه فکر می‌کند با نخواندن آن‌ها مطالبی را از قلم انداخته است؛ درحالی که بسیاری از این کتاب‌های آموزشی محتوایی شبیه به هم دارند. بنابراین ناشران، آموزش‌وپرورش، خود دانش‌آموزان، اولیا و معلمان هر یک به نحوی در ایجاد این فضای استرس‌زا نقش دارند.»

فرهنگ‌سازی و بازار کار، کلید حل معضل

مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در پاسخ به این

پرسش که «راه مقابله با این بازار کاذب و فضای پراسترس ناشی از آن چیست؟» گفت: «یکی آن است که همه راه‌ها به کنکور ختم نشود. یعنی هدف همه ورود به دانشگاه، آن هم مهم‌ترین دانشگاه‌های کشور نباشد؛ که این خود به دو عامل بستگی دارد؛ یکی فرهنگ‌سازی، یعنی باید این باور ایجاد شود که راه رسیدن به موفقیت فقط کنکور نیست؛ دوم تغییر وضع بازار کار.» وی توضیح داد: «اگر برای دانش‌آموز ما شرایطی مهیا شود که بعد از دیپلم متوسطه بتواند شغلی متناسب با توانمندی‌های خود بیابد، یا آموزش‌های مهارتی پیش از اشتغال را در مراکز از قبل تعیین شده ببیند و سپس جذب بازار کار شود، عطش کنکور فروکش خواهد کرد.»

سرنخ داستان جای دیگری است

ناصری با تأکید بر این موضوع که معمولاً در مرحله کارشناسی تفاوت‌چندانی بین دانشگاه‌های مختلف در داخل کشور و حتی در خارج از کشور نیست و تفاوت‌ها بیشتر از دوره فوق لیسانس نمایان می‌شود، گفت: «تا وقتی نگاه «چشم و هم‌چشمی» وجود دارد و هر کس خواهد با قبول شدن در یکی از چند دانشگاه مشهور ثابت کند که از بقیه بالاتر است، این شرایط دوام خواهد داشت.»

وی در پایان نتیجه‌گیری کرد: «مسئله‌های فرهنگی معمولاً راه حلش ساده و مربوط به یک بخش از جامعه نیست. موضوع فرهنگ موضوعی به هم پیوسته و درهم تنیده است که به عوامل متعددی ارتباط پیدا می‌کند و در این موضوع تنها یک بخش آن مربوط به کتاب‌های آموزشی است که ما مسئولیت مستقیم آن را برعهده داریم. سرنخ این داستان جای دیگری است.»

مسئله‌های فرهنگی
معمولاً راه حلش ساده
و مربوط به یک بخش از
جامعه نیست. موضوع
فرهنگ موضوعی به هم
پیوسته و درهم تنیده
است که به عوامل
متعددی ارتباط پیدا
می‌کند

در نشست‌های تخصصی ناشران و کارشناسان سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی مطرح شد:

همراهی بخش خصوصی و آموزش و پرورش بازی برد-برد است

عاطفه بزرگ‌نیا/سمانه آزاد

اشاره

دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی هر سال در ایام برپایی نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، برنامه‌های ویژه‌ای برای دیدار و گفت‌وگوی رودرو با ناشران و مؤلفان کتاب‌های آموزشی تدارک می‌بیند. امسال - به روال معمول سال‌های اخیر - این دفتر کوشید با برگزاری نشست‌هایی با ناشران و پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی به پرسش‌های آن‌ها در خصوص معیارهای ارزیابی کتاب‌های آموزشی پاسخ گوید. این نشست‌ها در دو نوبت، صبح و بعدازظهر با حضور کارشناسان سازمان و نمایندگان ناشران تشکیل شد. آن‌چه می‌خوانید گزارشی از این نشست‌هاست.

توازن در حوزه‌های رشد، هدف کتاب‌های پیش‌دبستانی

نشست گروه پیش‌دبستانی نخستین نشستی بود که در محل نمایشگاه برگزار شد. فریده عصاره کارشناس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در بخش پیش‌دبستانی با اشاره به این مطلب که دوره پیش‌دبستانی تنها دوره‌ای است که به علت نبود کتاب درسی، فاقد محوری مشخص برای تولید کتاب‌های کمک‌آموزشی است، گفت: «ناشرانی که می‌خواهند تولیداتشان مورد تأیید آموزش و پرورش قرار گیرد ضروری است به‌عنوان معیار، «راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره»

پیش‌دبستان» را مدنظر قرار دهند.

مهارت‌های زبانی از جمله مهارت‌هایی بود که عصاره بر لزوم آموزش آن‌ها در دوره پیش‌دبستانی تأکید کرد و گفت: «متأسفانه در برخی آموزشگاه‌ها یا کتاب‌ها، بدون توجه به اهداف دوره، بر مهارت‌های خواندن و نوشتن تأکید می‌شود؛ درحالی‌که آموزش این مهارت‌ها باید از کلاس اول ابتدایی آغاز شود و آنچه در دوره پیش‌دبستانی باید مورد توجه قرار گیرد، هنر گوش دادن و سخن گفتن است تا کودک بتواند کلیت و هسته معنایی پیام را دریابد و قدرت تمرکزش افزایش یابد. همچنین باید بتواند در جمع صحبت و نظرش را بیان کند. در نهایت هدف کتاب‌های آموزشی دوره پیش‌دبستان باید ایجاد توازن در حوزه‌های گوناگون رشد باشد.» طاهره خردور دیگر کارشناس این دوره با اشاره به کتاب‌های کار این دوره گفت: «در کتاب‌های کار فعلی، مجموعه‌ای از انواع موضوعات اعم از زیست محیطی، دینی، اخلاقی و اجتماعی در قالب‌های شعر، داستان و نقاشی در کتاب گنجانده شده‌اند؛ اما بهتر است کتاب‌ها را به لحاظ موضوعی جدا کنیم و به هر موضوع به‌قدر کافی و به نحوی دقیق بپردازیم.»

تغییر ذائقه مردم زمان بر است

در ادامه این نشست محمد صادقی مدیرعامل انتشارات کلاغ سپید گفت: «تغییر در بازار نشر به شیوه‌ای که مدنظر شماست

کار امروز و فردا نیست. مثلاً از نظر آموزش و پرورش، آموزش الفبا و عددنویسی در دوره پیش دبستانی ممنوع است؛ در حالی که در بسیاری از کشورهای دیگر حروف و اعداد را پیش از دبستان به بچه‌ها یاد می‌دهند. اگر ما کتاب‌هایی با شیوه جدید تولید کنیم، مورد استقبال خانواده‌ها قرار نمی‌گیرد. تغییر ذائقه مردم زمان‌بر و مستلزم صرف هزینه است.»

ناشر دیگری که در این نشست حضور داشت، با اشاره به نبود انگیزه در بیشتر ناشران برای گرفتن تأییدیه سازمان پژوهش گفت: «ناشر برای رعایت این معیارها باید انگیزه داشته باشد. اگر مواردی که سازمان مطرح می‌کند برای من ارزش افزوده داشته باشد من با کمال میل مؤلفانم را به این نشست‌ها می‌فرستم تا کتاب‌هایمان منطبق با معیارهای سازمان باشد. ضمن این که کتاب‌نامه رشد به بسیاری از مدارس نمی‌رسد و در بسیاری از مراکز پیش دبستانی از کتاب‌های مورد تأیید سازمان بهزیستی استفاده می‌شود.»

اکرم موسوی کارشناس بخش پیش دبستانی سامان دهی منابع آموزشی و تربیتی بحث استاندارد بودن کتاب و مردم پسند بودن آن را دو مقوله جدا دانست و گفت: «همان‌طور که سازمان استاندارد با تکیه بر فروش یک کالا به آن نشان استاندارد نمی‌دهد، ما هم نمی‌توانیم به صرف فروش، معیارها و چارچوب‌های لازم را نادیده بگیریم.»

خردور نیز تأکید کرد: «آموزش والدین باید از جایی آغاز شود و ما نباید صرفاً به این دلیل که خانواده‌ها کتاب خوب را نمی‌خرند، کتاب خوب تولید نکنیم.»

مشکل بزرگ: بی‌خبری از اهداف برنامه درسی

نشست دیگری که با حضور کارشناس دفتر تألیف و نماینده ناشران برگزار شد، مختص کتاب‌های گروه دینی و قرآن بود.

محمد دلبری رئیس گروه قرآن و معارف دفتر تألیف، در آغاز این نشست که برای بررسی مسائل و مشکلات کتاب‌های آموزشی دینی و قرآن، برگزار شده بود، اظهار داشت: «بزرگ‌ترین

مشکل کتاب‌های کمک‌درسی در این گروه، عدم هماهنگی آن‌ها با اهداف برنامه درسی است. ما در هر درس کتاب، معمولاً سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری را مدنظر داریم، ولی اغلب کتاب‌های کمک‌درسی تنها هدف شناختی را در نظر می‌گیرند و به دو ساحت دیگر بی‌توجه‌اند. ما نمی‌توانیم به ناشری که بدون اطلاع از اهداف برنامه درسی، فقط می‌خواهد ذهن خواننده را با اطلاعات اضافی بینبارد، تأییدیه بدهیم.»

فریبا کیا معاون دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی با اشاره به مشکلات موجود در آزمون‌های ارزش‌یابی اظهار داشت: «بسیاری از ناشران می‌گویند نوع سؤالات مطرح شده در امتحانات، آن‌ها را به سمت تولید این کتاب‌ها سوق می‌دهد. یعنی معتقدند اطلاعات اضافی که آقای دلبری آن‌ها را عدم تطابق با اهداف برنامه درسی می‌نامد، نشئت گرفته از این آزمون‌هاست.»

دلبری در پاسخ اظهار داشت: «من اشکالات آزمون‌ها را انکار نمی‌کنم؛ چه در آزمون‌های رسمی آموزش و پرورش و چه آزمون‌های آموزشگاهی اشکالاتی به چشم می‌خورد؛ ولی باید همیشه به این موضوع توجه داشت که ممکن است طراح سؤال اشتباه کرده باشد؛ این دلیل نمی‌شود که ما به دنبال بسط یک اشتباه برویم.»

دلبری همچنین در پاسخ به پرسش

امیرصادق فراش‌بندیان نماینده انتشارات خط سفید درباره رویکردها و خطوط قرمز دینی برای سایر گروه‌های آموزشی گفت: «در سایر حوزه‌ها نوع انتخاب واژه‌ها و تصاویر می‌تواند هم‌سو با ارزش‌های دینی یا در جهت مقابل آن باشد. مثلاً در حوزه علوم تجربی، هنگام سخن گفتن از قوانین جهان، برخی واژه طبیعت را به کار می‌برند و برخی واژه خلقت را. هر یک از این دو واژه بار معنایی متفاوتی دارد؛ اولی به جهان و پدیده‌های

فریده عصاره: ناشرانی که می‌خواهند تولیداتشان در بخش پیش دبستانی مورد تأیید آموزش و پرورش قرار گیرد لازم است کتاب «راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستان» را مد نظر قرار دهند

آن از منظر مادی نگاه می‌کند و دومی آن را دارای یک آفریننده می‌بیند. البته ما از منابع آموزشی در حوزه‌های غیر دینی انتظار نداریم مفاهیم دینی را تبلیغ کنند، فقط از آن‌ها می‌خواهیم خلاف آموزه‌ها و ارزش‌های دینی حرکت نکنند».

کتاب‌های آموزشی ریاضی: افزایش تنوع رویکردی - روشی

حوزه ریاضی از جمله بخش‌هایی است که همواره مورد توجه خانواده‌ها و دانش‌آموزان قرار دارد. از این رو، با حضور سه تن از کارشناسان گروه ریاضی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی شهرناز بخشعلی‌زاده، سپیده چمن آرا و حمیدرضا امیری مسائل کتاب‌های آموزشی ریاضی در نمایشگاه کتاب بررسی شد.

در ابتدای نشست، شهرناز بخشعلی‌زاده با اشاره به وضعیت

نشر منابع آموزشی در گروه ریاضی گفت:

«در دوره ابتدایی حرکت‌های رویکردی

- روشی بیشتر شده است. قبلاً تمرین‌ها

کلیشه‌ای بود، ولی امروز با تنوع رویکردهای

ریاضی روبه‌رو هستیم که این نگاه آموزشی

حاکم شده کاملاً مثبت است. نکته منفی

اینجاست که اغلب این آثار فاقد دقت

علمی لازم هستند؛ معلمانی که دست به

تألیف می‌زنند از تجارب کلاسی خود بهره

می‌گیرند، ولی اغلب آثار دارای لغزش‌ها و

غلط‌های علمی‌اند.»

بخشعلی‌زاده این مشکل را در دوره‌های

پایین‌تر شایع‌تر خواند و ادامه داد: «در دوره

دبیرستان این روند برعکس است؛ یعنی منابع آموزشی از جهت

علمی قوی هستند، اما به لحاظ روشی مشکل دارند. چون مؤلفان

کتاب‌های ریاضی دبیرستان، اغلب متخصص موضوعی هستند یعنی از گروه مهندسی یا ریاضی محض هستند، مفهوم‌آموزی را به شکل کلیشه‌ای و الگوریتمی آموزش می‌دهند. این دسته از مؤلفان موضوعات ریاضی را به‌عنوان اهداف آموزشی، خوب می‌شناسند؛ ولی فرایند حل مسئله را خوب ارائه نمی‌کنند و همیشه از یک راه برای حل مسئله استفاده می‌کنند. در حالی که ما به دنبال آن هستیم که رویکردهای مختلف حل مسئله با دانش‌آموز کار شود.»

در ادامه نشست سپیده چمن آرا به موضوع استفاده از ادبیات نامناسب در برخی کتاب‌ها اشاره کرد و گفت: «بعضی مؤلفان در آثارشان از واژه‌ها و لحن نامناسب و عامیانه استفاده می‌کنند و وقتی هم با اعتراض ما مواجه می‌شوند، دفاعشان این است که این لحن روز و مورد استفاده بچه‌های امروز است! اما به نظر ما شایسته نیست تنها به دلیل رواج یک ادبیات نامناسب در بخشی از جامعه، ما هم از آن استفاده کنیم.»

عدم صداقت علمی

بخشعلی‌زاده یکی دیگر از معضلات کتاب‌های آموزشی را عدم صداقت علمی و معرفی منابع مورد استفاده خواند و گفت: «بسیاری از مؤلفان از ذکر منابعی که مورد استفاده قرار داده‌اند، امتناع می‌کنند. درحالی‌که نفس استفاده از منابع مختلف، اشکالی ندارد و دلیل ضعف مؤلف نیست؛ بلکه استفاده از منابع و عدم ارجاع‌دهی نشانه ضعف است.»

سیدحسینی مؤلف و نماینده نشر مرآت تغییرات کتاب‌های درسی و عدم اطلاع‌رسانی به‌موقع نسبت به تغییرات را یکی از مشکلات ناشران در تدوین و تولید کتاب‌های کمک‌درسی مناسب عنوان کرد. امیری کارشناس دفتر در پاسخ به وی گفت که حدود ۸۰ درصد فصل‌های کتاب دهم در رشته‌های انسانی، تجربی و ریاضی آماده و روی سایت قرار داده شده است و بقیه نیز به‌زودی در معرض دید عموم قرار خواهد گرفت.

فریبا کیا، با اشاره به شتاب ناشران در تولید کتاب‌های کمک‌درسی برای کتاب‌های جدید گفت: «تجربه نشان می‌دهد در سال‌هایی که کتابی جدید تألیف داریم، بیشتر کتاب‌های کمک‌درسی تولید شده برای آن مناسب از آب در نمی‌آیند زیرا ناشران می‌کوشند کتاب‌های کمک‌درسی را بسیار سریع تألیف و منتشر کنند و از این رو برخی سرفصل‌های آن‌ها مغایر با سرفصل‌های کتاب‌های درسی می‌شود.»

نسخه غیرقابل استناد یعنی طرد بخش خصوصی

الهیاری نماینده انتشارات پایندگان قرار دادن نسخه‌های غیرقابل استناد را بر روی سایت، به‌منزله طرد بخش خصوصی دانست و گفت: «اگر آموزش و پرورش خواهان همکاری ناشران است باید تمهیداتی بیندیشد که یکی از آن‌ها آموزش مؤلفان و ناشران است و دیگری در اختیار گذاشتن منابع قابل استناد نه

شهرناز بخشعلی‌زاده:
امروز در نشر کتاب‌های
آموزشی ریاضی با تنوع
رویکردی روبه‌رویم که
این نگاه آموزشی کاملاً
مثبت است؛ اما نکته
منفی اینجاست که اغلب
آثار فاقد دقت علمی
لازم هستند

اینکه ناشر سرمایه‌گذاری کند، زمین بخورد، ضرر کند، تا سال آینده کتاب قابل استناد بشود.»

همراهی بخش خصوصی بازی برد - برد است

حمیدرضا امیری معاون واحد تحقیق، توسعه و آموزش ریاضی درباره غیرقابل استناد بودن نسخه بارگذاری شده بر روی سایت گفت: «غیرقابل استناد بودن نسخه‌ها به این معنی نیست که همه مطالب لزوماً قرار است عوض شود؛ فقط باید به یاد داشت امکان تغییر مطالب وجود دارد و گاهی عملاً درصد اندکی از آن تغییر می‌کند. ولی این بی‌انصافی است اگر بگویید ما عمداً کاری می‌کنیم که شما نتوانید کتاب کمک درسی خوب تولید کنید.»

کیا نیز در پاسخ این ناشر گفت: «نشستی که در آن حضور داریم با همان هدفی تشکیل شده است که شما می‌گویید و خود یکی از اهداف مصوبه ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش یعنی بهره‌گیری از مشارکت بخش غیردولتی در تولید منابع آموزشی و تربیتی هم‌راستا با آموزش و پرورش است. بنابراین همراهی بخش خصوصی با آموزش و پرورش یک بازی برد - برد برای هر دو طرف است.»

معلم خوب، لزوماً مؤلف خوبی نیست

شهرناز بخشعلی‌زاده در پایان این نشست انتخاب مؤلف را از عوامل اصلی در تولید کتاب خوب خواند و گفت: «همان‌طور که تدریس مهارت می‌خواهد، تألیف هم مهارت‌های خاص خودش را طلب می‌کند. ممکن است من معلم خوبی باشم، ولی بدترین مؤلف باشم. من خواهش می‌کنم ناشران در انتخاب مؤلف بیشتر دقت کنند. صرف متخصص موضوعی بودن دلیل بر این نیست که مؤلف خوبی هم باشد. متخصصان موضوعی و روشی می‌توانند باهم کار کنند و به هم‌افزایی برسند. این‌ها وقتی کنار هم جمع شوند می‌توانیم تألیف بهتری داشته باشیم.»

مقاومت در برابر شیوه‌های جدید آموزشی

در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ کتاب‌های زبان دوره متوسطه دوم بعد از سال‌ها تغییر خواهند کرد و با محتوا و شکلی جدید در اختیار دانش‌آموزان قرار خواهد گرفت. یکی از نشست‌هایی که در این دوره از نمایشگاه کتاب تهران در غرفه دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی برگزار شد به این حوزه یادگیری اختصاص داشت. در ابتدای نشست، **سعید معظمی گودرزی** کارشناس گروه زبان‌های خارجی درباره وضعیت پیچیده این حوزه گفت: «بسیاری از ناشران این حوزه با مراکز آموزش زبان خارج از کشور در ارتباط هستند و محتوای تولید شده آن‌ها بارده سنی آموزشی در داخل کشور هم‌خوانی ندارد، یا به سبب تفاوت فرهنگی با شرایط مدارس ما تناقض پیدا می‌کند. یکی دیگر از مشکلات کتاب‌های کمک‌درسی زبان این است که بعد از تغییر

در شیوه تدریس زبان در مدارس، این منابع کمکی با بسته‌های درسی جدید مطابقت ندارند.»

فریبا کیا نیز با اشاره به برگزاری دو کارگاه تبیین رویکرد برنامه درسی زبان انگلیسی با حضور ناشران، گفت: «علی‌رغم این موضوع، بسیاری از کتاب‌ها همچنان قاعده‌محور هستند و در مقابل شیوه‌های جدید آموزش زبان مقاومت می‌کنند.» وی افزود: «در رویکرد فعلی زبان، هر چهار مهارت خواندن، نوشتن، درک مطلب از راه شنیدن و صحبت کردن مدنظر قرار گرفته است.»

ضعف مهارتی معلمان زبان خارجی

امیرصادق فراش‌بندیان نماینده انتشارات خط سفید، ناشر منابع آموزشی زبان انگلیسی با اشاره به مشکلات اجرایی شیوه جدید آموزش رسمی زبان، ساعات آموزش زبان را ناکافی خواند و گفت: «بعد از تغییر شیوه، ساعات آموزش زبان باید افزایش پیدا می‌کرد؛ درحالی که نه تنها افزایش پیدا نکرد که کم هم شد. ضمناً امکانات لازم برای آموزش هر چهار مهارت، در بسیاری

مدارس وجود ندارد.»

معظمی در پاسخ گفت: «مشکلاتی که فرمودید در برخی مدارس وجود دارد؛ ولی مشکل اصلی ضعف مهارتی همکاران ما یعنی معلمان زبان خارجی است که امیدواریم با رفع آن‌ها به اهداف ذکر شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نزدیک شویم.»

کارشناس گروه زبان درباره استفاده از منابع وارداتی نیز اظهار داشت: «ناشران با رعایت برخی نکات می‌توانند متن‌های وارداتی از منابع خارجی را به فرهنگ ما نزدیک کنند.»

مطالعه تنها راه افزایش درک ادبی

شعر و داستان موضوع یکی دیگر از نشست‌هایی بود که در

بیست و نهمین نمایشگاه کتاب تهران در غرفه دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی برگزار شد.

در این نشست **حسین احمدی** درباره تأثیر شعر بر مخاطبان دانش آموز گفت: «شعر علاوه بر این که به دانش مخاطب می‌افزاید، به رشد فکری و گسترش بینش اجتماعی و دینی او کمک می‌کند. زیرا شناخت زیرساخت‌های شعر مستلزم دانش ادبی و در کنار آن آشنایی با تاریخ، فلسفه، عرفان، الهیات و بسیاری علوم دیگر است. به همین سبب بسیاری از معلمانی که مدرک دانشگاهی نیز دارند، نمی‌توانند پا را از محدوده کتاب درسی بیرون بگذارند و به پرسش‌های دانش‌آموزان در سطحی فراتر از کتاب پاسخ دهند. ما به معلمان توصیه می‌کنیم دانش‌آموزان را به کتابخانه‌ها ارجاع دهند و با بردن کتاب به کلاس‌های درس و معرفی آن به دانش‌آموزان، عطش خواندن را در آن‌ها بیشتر کنند چرا که این بهترین طریق بالابردن درک ادبی است.»

حبیب یوسفزاده: ضعف

عناصر داستانی، عدم

همخوانی با فرهنگ

ایرانی اسلامی و ترویج

ادبیات جادوگری توهم‌زا

برخی از دلایل رد شدن

آثار در این بخش است

کتاب‌سازی به جای کتاب‌نویسی

احمدی از وضعیت نشر کتاب‌های آموزشی در حوزه شعر گله کرد و گفت: «بیشتر آثار منتشر شده در این حوزه از جنس کتاب‌سازی است و زحمت زیادی برای تولید کتاب کشیده نشده است. ظاهر زیبا و بزک کرده کتاب شما را جذب می‌کند؛ اما وقتی آن را مطالعه می‌کنید متوجه می‌شوید مؤلف چند بیت شعر یا چند حکایت را بدون هیچ نظم و ترتیب حساب‌شده‌ای، از دیوان یک شاعر یا کتاب یک نویسنده انتخاب کرده و معنی چند لغت از متن را در کنار آن آورده است.» در حالی که «یک کتاب مناسب، باید به دانش مخاطبان خود اضافه کند، حرف تازه‌ای برای آن‌ها به ارمغان آورد و تحلیلی ارائه دهد و اگر گزینشی صورت می‌گیرد، یک‌دست و بر مبنای خاصی باشد.»

ترویج ادبیات جادوگری از دلایل رد داستان است

در ادامه این نشست **حبیب یوسفزاده** کارشناس داستان دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی درباره آثار داستانی و ویژگی‌های آن سخن گفت. وی با اشاره به این مطلب که همه کتاب‌هایی که در حیطه داستان و رمان، نمایش‌نامه، سفرنامه و حتی حکایات متون کهن منتشر می‌شوند، در این گروه مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند، اظهار داشت: «جمعیت کثیر مخاطبان آموزش و پرورش برای ناشران فرصتی مغتنم است تا با اخذ تأییدیه، آثارشان را به این خیل عظیم معرفی کنند.»

وی در خصوص مشکلات و ضعف‌هایی که منابع این حوزه با آن مواجه هستند گفت: «ضعف عناصر داستانی، عدم هم‌خوانی با فرهنگ ایرانی اسلامی و ترویج ادبیات جادوگری توهم‌زا برخی از دلایل رد شدن آثار در این بخش است. نارسایی ترجمه نیز

یکی از مهم‌ترین مشکلات آثار حوزه داستان است. متأسفانه این توهم در برخی وجود دارد که آشنایی با زبان خارجی در حد عمومی شرط کافی برای ترجمه است؛ در حالی که تسلط بر زبان و ادبیات فارسی از آن هم مهم‌تر است. بسیاری از افرادی که این روزها دست به ترجمه می‌زنند، فاقد این توانمندی هستند. برخی ناشران هم با پرداخت دستمزدهای اندک به برخی از این مترجمان نابلد اقدام به انتشار کتاب می‌کنند که نتیجه‌اش تعدد آثار ضعیف ترجمه در بازار نشر است.»

خواننده داستان در تجارب نویسنده شریک می‌شود

یوسفزاده داستان مناسب برای خواننده نوجوان و کودک را به یک شبیه‌ساز تشبیه کرد و گفت: «داستان مثل شبیه‌ساز (سیمولاتور) پرواز است؛ آدم‌ها با استفاده از دستگاه شبیه‌ساز پرواز، سعی می‌کنند پرواز را بدون آنکه با مخاطرات آن مواجه شوند، به نحو قابل قبولی تجربه کنند. داستان خوب هم همین ویژگی را دارد. داستان، شبیه‌ساز زندگی است. خواننده می‌تواند در تجارب نویسنده شریک شود. حال اگر این تجارب مبتدل و دم‌دستی باشند، روی ناخودآگاه خواننده تأثیر منفی می‌گذارد؛ خصوصاً اگر خواننده کودک و نوجوان باشد.»

قدرت داستان‌گویی برخاسته از خلاقیت است

یوسفزاده در ادامه با پرداختن به اهمیت داستان و داستان‌گویی به عنوان پرورش‌دهنده خلاقیت دانش‌آموز گفت: «قدرت داستان‌گویی برخاسته از خلاقیت است و هوش هیجانی را بالا می‌برد. داستان‌های بزرگ، آدم‌های بزرگ می‌پروراند. داستان خوب می‌تواند بر تفکر جامعه تأثیر بگذارد. قول معروفی وجود دارد که می‌گوید، کشیش داستان بی‌نویان و ویکتور هوگو مسیحیت را نجات داد. داستان‌ها آکنده از درس زندگی‌اند و ما به سهم خود تلاش می‌کنیم آثار آسیب‌زننده به دست مخاطب نرسد.»

کمک به قدرت تحلیل دانش آموز

نشست تخصصی گروه علوم تجربی با ناشران این حوزه از دیگر نشست‌هایی بود که در حاشیه بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران برگزار شد. **مریم انصاری** کارشناس و داور کتاب‌های گروه علوم تجربی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به پرسش‌های ناشران در این حوزه پاسخ گفت و برخی از مشکلات کتاب‌های آموزشی این حوزه را مورد بحث قرار داد. وی ابتدا درباره وضعیت نشر کتاب‌های کمک‌درسی اظهار داشت: «هدف از انتشار کتاب‌های کمک‌درسی علوم این است که دانش‌آموز فکر کردن و تحلیل را یاد بگیرد و در کنار آن بتواند آزمون‌ها را نیز با موفقیت پشت سر بگذارد؛ اما ناشران بیشترین توجه خود را روی آزمون‌ها متمرکز کرده‌اند و چون در آزمون‌ها اغلب بر حفظ کردن جواب‌ها تأکید می‌شود، محور قرار

دادن حافظه با اهداف ما که مهم‌ترین‌شان یادگیری از راه فکر کردن است تضاد پیدا می‌کند. ما می‌خواهیم بچه‌ها فکر کردن و استدلال را بیاموزند تا بتوانند مسائل را حل کنند؛ اما وقتی جواب حاضر و آماده در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد، دیگر به خود زحمت فکر کردن نمی‌دهد.»

انصاری با اشاره به رویکرد برنامه درسی علوم در دوره ابتدایی گفت: «ما در پایه پنجم و ششم روش کاوشگری را در درس علوم در پیش گرفتیم که روشی علمی است و بچه‌ها با این روش می‌توانند مسائل را حل کنند. حال کتاب‌های کمک آموزشی باید در اینجا به ما کمک کنند؛ مثلاً سؤال‌هایی طرح کنند که تفکر برانگیز باشد. آنچه مدنظر ماست تنها جواب نیست، بلکه راه رسیدن به پاسخ موردنظر است.»

کار کردن با آموزش و پرورش مشکل است

بخشی از نشست‌های این دوره نیز به شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش اختصاص داشت. در ابتدای نشست کارشناسان رشته‌های حسابداری و بازرگانی و کشاورزی، سودابه درخشنده کارشناس بخش فنی و حرفه‌ای دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی گفت: «بخشی از کتاب‌هایی که به

ما ارجاع می‌شوند ترجمه از متون خارجی هستند؛ وقتی اثری ترجمه می‌شود ممکن است بخش‌هایی از آن مناسب فرهنگ ما نباشند. بعضی از کتاب‌ها هم به این دلیل کنار گذاشته می‌شوند که سطحشان بالاتر از سطح هنرستان‌های ما هستند. این‌ها دلیلی بر بد بودن کتاب نیست؛ فقط بدین معنی است که مناسب هنرجویان یا هنرآموزان دوره متوسطه نیستند.»

محمدیگانه مدیرعامل انتشارات «چهارخونه» یکی از ناشران حاضر در این

نشست درخصوص مشکلات فعالیت در این حوزه اظهار داشت: «کار کردن با آموزش و پرورش بسیار مشکل است و معمولاً وقت و زمان زیادی از ما می‌گیرد و ما نمی‌دانیم حتی اگر تأییدیه آموزش و پرورش را بگیریم چه حسنی برای ما خواهد داشت. ما بسیار مایلیم از بازخورد تأییدیه آموزش و پرورش در فروش و توزیع کتاب مطلع شویم.»

درخشنده در پاسخ به این ناشر گفت: «وقتی که شما برای این کار صرف می‌کنید فقط به اندازه ارسال یک کتاب است. اگر کتاب شما موفق به اخذ تأییدیه شود، در سامانه کنترل کیفیت منابع آموزشی و تربیتی، در وبگاه سامان کتاب و کتاب‌نامه رشد معرفی می‌شود. این کتاب‌نامه‌ها هم به مدارس ارسال می‌گردد تا به عنوان یک منبع مورد اعتماد در اختیار معلمان، مدیران و دانش‌آموزان قرار گیرد. ضمناً این کتاب‌ها در جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد داوری می‌شوند و در برخی کتاب‌های درسی نیز معرفی می‌شوند.»

ناشر در ادامه به تغییرات کتاب‌های فنی و حرفه‌ای به عنوان یکی از معضلات حرفه خود اشاره کرد و گفت: «در شاخه فنی و حرفه‌ای هر سال رشته‌هایی حذف و اضافه می‌شوند. بعضی رشته‌ها هم تلفیق می‌شوند و این‌ها همگی مستلزم تولید کتاب جدید یا تغییر در کتاب‌های قبلی است چون کتاب کمک درسی باید دقیقاً منطبق با کتاب درسی باشد. تغییر دادن و به‌روز کردن کتاب‌ها خیلی هزینه‌بر است. اگر تغییرات به موقع اعلام شود

عباس مزینانی نماینده انتشارات مزینانی از حاضران در نشست پیشنهاد کرد مباحث مهم حوزه بهداشت مثل سرطان و آلزایمر به‌عنوان بخشی از کتاب زیست‌شناسی وارد برنامه درسی شوند. وی افزود: «بچه‌های ما بی‌انگیزه شده‌اند. ما می‌توانیم اساتید بزرگ پزشکی را در کتاب‌های درسی به بچه‌ها معرفی کنیم تا بچه‌ها انگیزه پیدا کنند.»

سرطان و آلزایمر هم به کتاب درسی بیایند

انصاری پاسخ داد: «در حال حاضر مطالبی درباره سرطان در کتاب‌ها وجود دارد. اما می‌توان مباحث بیشتری را در کنار آموزش رسمی، مطرح کرد.»

آزمون غایت همه فعالیت‌های آموزشی نیست

رحیم کریمی نماینده انتشارات کیان اندیشه نیز به موضوع آزمون‌هایی که سؤالاتی خارج از مباحث کتاب در آن‌ها طرح می‌شود اشاره کرد.

کارشناس علوم تجربی ضمن همراهی با وی، در پاسخ گفت: «ما نمی‌خواهیم دانش آموز لیسانس فیزیک و شیمی و زیست‌شناسی را در سال سوم دبیرستان بگیرد! در برنامه درسی چهارچوب مطالب مشخص شده است.»

مریم انصاری درباره اهمیت دادن بیش از حد کتاب‌های کمک آموزشی به آزمون نیز گفت: «آزمون غایت همه فعالیت‌های آموزشی نیست. ما می‌خواهیم دانش آموز ذهنش را به کار بگیرد. متأسفانه به‌دادن بیش از اندازه به آزمون‌ها قدرت فکر کردن را از بچه‌ها می‌گیرد و آن‌ها را از لحاظ مهارتی ضعیف می‌کند.»

این کارشناس در پاسخ به پرسش یکی دیگر از ناشران که گفت: «بسیاری از ناشران اعتقاد دارند تأیید آموزش و پرورش نمی‌تواند بر فروش کتاب‌ها اثر بگذارد. چرا از بنگاه‌های خصوصی انتظار دارید بدون توجه به اهداف مالی با شما همکاری کنند؟» گفت: «ناشر بازوی آموزش و پرورش است و باید در تغییر نظام آموزشی به ما کمک کند و این‌طور نیست که همه ناشران فقط دنبال پول باشند.»

انصاری خاطر نشان کرد: «البته کار آموزشی کاری زمان‌بر است

مریم انصاری: هدف از انتشار کتاب‌های کمک درسی علوم این است که دانش‌آموز فکر کردن و تحلیل را یاد بگیرد و در کنار آن بتواند آزمون‌ها را نیز با موفقیت پشت سر بگذارد

ناشر می‌تواند تغییرات را اعمال کند ولی ما شاهدیم که گاه بعضی کتاب‌ها آخر شهریور یا اول مهر به دست بچه‌ها می‌رسند و این موضوع هم برای معلمان و هم ناشران مشکل عدم تطبیق و به‌روز رسانی را ایجاد می‌کند.»

بی‌توجهی به رشته‌های فنی و حرفه‌ای

وی سپس به برخی دیگر از مشکلات حوزه فنی و حرفه‌ای اشاره کرد و گفت: «من ۱۵ سال سابقه تدریس و نشر در حوزه فنی و حرفه‌ای دارم و معتقدم یکی از معضلات این بخش آن است که مثل رشته‌های نظری به آن توجه نمی‌شود. مثلاً زمان انتشار کتاب‌های فنی و حرفه‌ای و آزمون‌های آن‌ها همیشه عقب‌تر از رشته‌های نظری است حتی رتبه‌های اول کنکور در شاخه فنی و حرفه‌ای را هیچ‌وقت در تلویزیون نشان نمی‌دهند و کسی آن‌ها را نمی‌بیند. چرا باید این طور باشد؟ همین‌ها باعث می‌شود که خانواده‌ها مایل نباشند فرزندشان در رشته‌های فنی و حرفه‌ای تحصیل کنند چون فکر می‌کنند رشته فنی مخصوص بچه‌های درس نخوان است در حالی که اگر تبلیغ صحیحی صورت بگیرد، بچه‌های علاقه‌مند با رغبت به سوی این رشته می‌روند.»

بتول عطاران: با توجه به اینکه EQ (هوش هیجانی) دانش‌آموزان رشته‌های فنی و حرفه‌ای بالاست، کتاب‌ها باید در سطح کاربردی نوشته شوند

بتول عطاران کارشناس کتاب‌های بازرگانی و حسابداری نیز با اشاره به اقدامات تشویقی آموزش و پرورش برای ناشران کتاب‌های فنی و حرفه‌ای، درباره ویژگی کتاب‌های این شاخه اظهار داشت: «با توجه به اینکه EQ (هوش هیجانی) دانش‌آموزان رشته‌های فنی و حرفه‌ای بالاست، کتاب‌ها (مثلاً کتاب‌های آشپزی) نمی‌تواند دانش صرف باشد و باید در سطح کاربردی نوشته شوند. یعنی مؤلف باید این توانمندی را داشته باشد که دانش را به سطح مهارت برساند.»

عطاران افزود: «اکثر کتاب‌هایی که ناشران برای تأیید می‌فرستند، مناسب سطح دانشگاهی‌اند و به درد هنرجو و هنرآموز فنی و حرفه‌ای نمی‌خورند. هنر مؤلف آن است که این دانش را برای این سطح از سواد آماده کند؛ و متأسفانه در این

زمینه خیلی کمبود داریم.»

این کارشناس کتاب‌های فنی و حرفه‌ای پیشنهاد کرد معلمان و هنرآموزان وارد عرصه کتاب‌نویسی برای هنرجویان شوند؛ زیرا هم مخاطب، هم علم و هم بازار را می‌شناسند و احتمالاً دانش‌آموزان قلمشان را راحت‌تر می‌فهمند.» وی در ادامه از مؤلفان و ناشران کتاب‌های آموزشی خواست به کتابچه‌های راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی که در آن معیارهای تدوین کتاب‌های مناسب آورده شده است مراجعه کنند. این کتابچه‌ها در وبگاه (به نشانی: <http://samanketab.roshdmag.ir>) قرار داده شده است.

رد شدن کتاب به معنی مفید نبودن نیست

گروه مدیریت خانواده از دیگر گروه‌های دوره فنی و حرفه‌ای و کار دانش بود که در نمایشگاه نشست‌ی را به کتاب‌های خود اختصاص داد.

سیدرحمان هاشمی کارشناس و ارزیاب کتاب‌های آموزشی در ابتدای این نشست با ارائه توضیحاتی در خصوص روند ارزیابی کتاب‌ها اظهار داشت: «کتاب‌ها باید پوشش‌دهنده برنامه درسی آن رشته باشند؛ البته ممکن است در همان چهارچوب به افزایش دانش هنرجویان یا هنرآموزان کمک کنند. اگر کتابی در چهارچوب برنامه درسی یا در راستای تقویت بنیه علمی هنرجو و هنرآموز باشد، تأیید خواهد شد. البته رد شدن کتاب به این معنی نیست که مفید نیست. ممکن است کتابی برای جامعه خوب باشد، ولی مناسب دانش‌آموز نباشد.»

آرزو صارمی نماینده انتشارات کتاب‌درمانی گفت: «ما پیش‌تر کتاب‌هایمان را برای مخاطب سطوح بالا منتشر می‌کردیم؛ الان به این نتیجه رسیده‌ایم که سطح آن‌ها را پایین بیاوریم. مثلاً در بحث بلوغ بچه‌ها به سبب تغییرات جسمی دچار تغییرات روحی هم می‌شوند. سعی کردیم در کتاب‌ها والدین و فرزندان به درک متقابل برسند.»

ناشران کتاب‌های درسی را مطالعه کنند

هاشمی نیز با تأیید اجمالی این مطلب افزود: «اگر ناشران از نیازهای دانش‌آموزان خبر داشته باشند، کتاب‌های مناسب‌تری تولید می‌کنند و برای رسیدن به این هدف لازم است مناطق مختلف کشور را مورد مطالعه قرار دهند و نقاط اشتراک و اختلاف را پیدا کنند.» وی ادامه داد: «ضمن این کار، کتاب‌های درسی را نیز مطالعه کنید. آن وقت می‌توانید با پر کردن جاهای خالی، به آموزش و پرورش کمک کنید. آن وقت است که کتاب‌هایتان در کشور نایاب می‌شود.»

کارشناس مدیریت خانواده خاطر نشان کرد: «اگر ناشران پیش از انتشار کتاب‌های خود با ما مشورت کنند، ما در کنارشان خواهیم بود و نیازهایی را که دریافته‌ایم، برای آن‌ها مطرح می‌کنیم.» صارمی نیز با اشاره به بازار نشر کتاب‌های آموزشی گفت:

تدریس است. آن‌گاه بررسی می‌شود که تا چه اندازه ویژگی‌های قالب مربوط به خود را رعایت کرده است و سپس از نظر ویژگی‌های گرافیکی، تعاملی بودن و بالاخره به لحاظ نداشتن باگ کنترل و ارزیابی می‌شود. البته از لحاظ محتوایی هم برنامه باید با فرهنگ ملی و دینی همخوانی داشته باشند.»

این متخصص نرم‌افزارهای آموزشی در پایان به تولیدکنندگان نرم‌افزارهای دیجیتال توصیه کرد وقتی نرم‌افزاری تولید می‌کنند، نسبت به ارتقای فنی و به‌روزرسانی آن نیز بیندیشند.

تولید کم نرم‌افزار در حوزه ادبیات و مطالعات اجتماعی

حوریه السادات حسینی کارشناس کنترل کیفیت مواد و رسانه‌ها نیز با ارائه آمارهایی در خصوص آثار دریافتی گفت: «سالانه حدود ۴۰۰ عنوان نرم‌افزار در بخش متوسطه دریافت می‌شود که بیشتر مربوط به دروس پایه اعم از ریاضی و رایانه و علوم هستند. در بخش‌هایی مثل ادبیات و مطالعات اجتماعی آثار تولیدی انگشت شمارند که امیدواریم ناشران بیشتر وارد این حوزه شوند.»

عدم آشنایی با قدرت تئاتر

حوزه پرطرفدار هنر هم در این نشست‌های تخصصی سهمی داشت. **جواد رضاییان** طرقله کارشناس و ارزیاب کتاب‌های آموزشی هنر دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی درباره کتاب‌های این حوزه گفت: «اکثر کتاب‌های موجود در بخش هنری، به دلیل آن‌که ترجمه هستند باید تغییراتی پیدا کنند و به جای مثال‌های خاص فلان کشور، نمونه‌ها و مصداق‌های بومی ذکر شود تا فهم مقصود نویسنده آسان‌تر شود.»

وی درباره وضعیت نابه‌سامان آموزش در حوزه نمایش نیز گفت: «نمایش در حل مسائل جامعه قدرت زیادی دارد؛ اما هنوز این جایگاه در کشور ما جا نیفتاده است. ما سالانه حدود ۱۴۰۰ فارغ التحصیل تئاتر داریم ولی این افراد حتی یک واحد تئاتر کودک نمی‌خوانند؛ حال این تئاتر چگونه می‌تواند در خدمت آموزش و پرورش باشد؟ حتی فعالیت کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان هم وضعیت روشنی در این خصوص ندارد.»

«ناشران ما به اسم دانش‌آموز آثاری را منتشر می‌کنند که او را سرگردان می‌کند. امروز دانش‌آموز ما به خاطر حجم بالای کتاب‌های کمک‌درسی سرگردان شده، دیگر معلمش و حتی خودش را قبول ندارد. این انبوه جزوه‌ها و کتاب‌های کمک آموزشی اعتماد به نفس بچه‌ها را گرفته است. ما باید برای حل این معضل چاره‌ای بیندیشیم.»

جای خالی معلم در تولید نرم‌افزارها

نشست گروه نرم‌افزار و وسایل کمک آموزشی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی یکی دیگر از نشست‌های نمایشگاه کتاب را به خود اختصاص داده بود.

زهرا شامانیان کارشناس محتوایی گروه نرم‌افزار و وسایل آموزشی در دوره ابتدایی، با اشاره به این موضوع که نرم‌افزارها علاوه بر برخورداری از جذابیت گرافیکی و ریتم و صدای مناسب و تکنولوژی روز باید منطبق بر برنامه درسی ملی باشد، محصولات آموزشی موجود در بازار نرم‌افزار را به چهار دسته تقسیم کرد و آن‌ها را چنین برشمرد: «نرم‌افزارهایی که روش تدریس هستند و بیشتر خانواده‌های دانش‌آموزان از آن استفاده می‌کنند؛ نرم‌افزارهایی که جانشین تدریس هستند که به جای معلم محتوا را درس می‌دهند؛ نرم‌افزارهایی که بازی توأم با آموزش هستند؛ و نرم‌افزارهای آنلاین که به اینترنت وصل می‌شوند.»

این کارشناس وسایل کمک آموزشی، عدم استفاده تولیدکننده از مشاوره مستقیم یک معلم مجرب و به‌روز را یکی از مشکلات مهم این نرم‌افزارها برشمرد.

وی افزود: با توجه به این‌که نرم‌افزارها در صورت خواست تولیدکننده، پیش از تولید انبوه مورد بررسی قرار می‌گیرد، گفت: «اگر اشکالات جزئی و قابل رفع باشد، سازنده پس از رفع اشکالات موردنظر، تأییدیه محصول خود را می‌گیرد.»

تکنولوژی معجزه آموزش است

وی با تشویق معلمان به تولید نرم‌افزار و فیلم افزود: «برای معلمی هم که اقدام به تولید نرم‌افزار می‌کند، این الزام باید وجود داشته باشد که از یک کارشناس تکنولوژی در روند تولید استفاده کند.»

این کارشناس خاطر نشان کرد: «تکنولوژی معجزه آموزش است و یادگیری را لذت‌بخش، مؤثرتر و عمیق‌تر می‌کند. ما می‌توانیم در همین فیلم‌ها یا نرم‌افزارها مهارت زندگی و مهارت شهروندی خوب بودن را آموزش دهیم.»

تکنولوژی ابزاری برای افزایش قدرت معلم

مرتضی سلطانی همایون کارشناس فنی واحد نرم‌افزار و وسایل کمک‌آموزشی در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی درباره روند ارزیابی آثار ارسالی گفت: «ابتدا نرم‌افزارها برحسب قالب تفکیک می‌شود؛ مثلاً مشخص می‌شود که نرم‌افزار از جنس دانش‌افزایی یا دایرةالمعارفی است یا خودآموز است یا روش

در بیست و نهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب در شهر آفتاب انجام شد:

گفت‌وگوی صریح ناشران با ارزیابان منابع آموزشی و تربیتی

نصرالله دادار و اکرم‌السادات نکویی

سؤالات ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی درباره چگونگی داوری کتاب‌ها پاسخ دهند.

کیا در ادامه گفت: «این نشست‌ها باعث می‌شود که از یک طرف ناشران با رویکردها و اهداف برنامه‌های درسی آموزشی و پرورشی و معیارهای ارزیابی کتاب‌های آموزشی آشنا شوند و از طرف دیگر کارشناسان ما در جریان مشکلات و نیازهای ناشران قرار بگیرند.»

در این نشست مسائل کتاب‌های آموزشی «زبان عربی»، کتاب‌های «دوره پیش‌دبستانی» و به‌خصوص حوزه «زبان آموزی» مورد توجه قرار گرفت و **علی جان بزرگی** کارشناس گروه عربی، **فریده عصاره** کارشناس گروه پیش‌دبستانی و **ظاهره خردور** و **ناهید بُریری** کارشناسان زبان آموزی به سؤالات ناشران و تولیدکنندگان منابع کمک‌آموزشی پاسخ دادند.

ضرورت خلاقیت در تولید کتاب‌های آموزشی عربی
علی جان بزرگی به ویژگی‌های کتاب‌های جدید عربی اشاره کرد و گفت: «اولاً کتاب‌های جدید عربی به گونه‌ای تألیف شده‌اند

اشاره

نشست ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی و تربیتی با کارشناسان و داوران سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی وزارت آموزش و پرورش، هم‌زمان با برگزاری بیست‌ونهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در شهر آفتاب، غرفه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی برگزار شد.

در ابتدای این نشست، **فریبا کیا**، معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی ضمن تشریح اهداف نشست گفت: «تعامل و گفت‌وگوی نزدیک ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی و تربیتی با کارشناسان و داوران سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی، نقش بسیار مهمی در رشد کیفیت منابع آموزشی و تربیتی دارد.» وی افزود: «برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، فرصت مناسبی برای این تعامل است؛ زیرا در این نمایشگاه اکثر ناشران و تولیدکنندگان منابع آموزشی و تربیتی برای عرضه محصولات خود حضور پیدا می‌کنند و می‌توان با آن‌ها به‌صورت چهره‌به‌چهره دیدار و به

که نیاز زیادی به کتاب‌های کمک‌آموزشی ندارند. ثانیاً کارهایی که در این حوزه انجام می‌شود، باید دارای خلاقیت و نوآوری باشند و به سمت تولید نرم‌افزار، فیلم آموزشی و... بروند. ثالثاً ناشران و تولیدکنندگان حق مؤلف و حقوق فرهنگی ادبی مؤلفان منابع آموزشی را رعایت کنند و آثار دیگران را کپی نکنند.»

وی افزود: «کتاب‌های درسی عربی متن‌محورند و برای آن‌ها کتاب کار و کتاب معلم هم تولید شده و با توجه به رویکرد زبان‌آموزی و چهار مهارت آن (خواندن، نوشتن، شنیدن و حرف زدن) تهیه شده‌اند. ما به شدت با قاعده‌محوری و دستور مخالفیم.»

جان بزرگی در ادامه گفت: «ما باید به این سؤال به‌طور واضح و روشن پاسخ دهیم که عربی را به چه میزانی می‌خواهیم به دانش‌آموزان یاد دهیم. برخی انتظار دارند که بچه‌ها در مدرسه در حد فوق‌لیسانس عربی را یاد بگیرند، در صورتی که این درست نیست.»

بیشترین توقع و انتظار ما این است که دانش‌آموزان زبان عربی را به‌گونه‌ای بیاموزند که وقتی از مدرسه بیرون می‌آیند، بتوانند متون ساده عربی را بفهمند و واژه‌های عمومی را یاد گرفته باشند. در کتاب‌های درسی جدید عربی، هم تمرین به حد کافی مطرح شده و هم ساده است و هم از واژه‌های مأنوس و پرسامد استفاده کرده‌ایم. بچه‌ها و معلمان از روش جدید خیلی خوب استقبال کرده‌اند. انتظار ما این است که دانش‌آموز معنی یک کلمه یا جمله عربی را بفهمد نه این که رگ و ریشه کلمه را دربیورد.»

محمد مهدی مظفری از انتشارات کاگو، در این نشست با بیان این مطلب که انتشارات ما از پایه ابتدایی تا دبیرستان کتاب منتشر کرده است، سؤال کرد: «آقای جان بزرگی، شما چه پیشنهادی برای ناشران کتاب‌های کمک‌آموزشی دارید؟»

جان بزرگی پاسخ داد: «این نوع نشست‌ها، شروع خوبی برای گسترش ارتباط ناشران با مؤلفان کتاب‌های درسی است تا فاصله‌ها و کارهای موازی کم شود. الان کارهای موازی زیادی انجام می‌شود که موجب سردرگمی معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها می‌شود. متأسفانه اکثر کتاب‌های کمک‌آموزشی خلاقیت و نوآوری ندارند.»

وی در ادامه گفت: «رویکرد اصلی ما فهم متن عربی است نه مطالعه و ترجمه عربی. ناشران باید تا می‌توانند کلمه‌های ساده و متن‌های مناسب و ساده عربی را برای بچه‌ها منتشر کنند تا بچه‌ها با کلمات روزمره و ساده زبان عربی آشنا شوند.»

خودتان را در مقابل ناشران قرار ندهید

حسین قادری از مسئولان انتشارات گراد یکی دیگر از ناشران شرکت کننده در این نشست بود. او گفت: «ما در طول سال به مدت دو ماه به شهرهای مختلف می‌رویم و با معلمان درباره آثارمان تماس برقرار می‌کنیم. رودرو و از نزدیک با آن‌ها صحبت می‌کنیم. آن‌ها از کتاب‌های ما خیلی راضی هستند. کتاب ما حتی به جزیره هرمز که بیش از ۶۰۰۰ نفر جمعیت ندارد رفته است و

این نشان می‌دهد که کار ما اثرگذار و موفق بوده است. اما دفتر سامان‌دهی، کتاب ما را تأیید نکرده است. مسئولان سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی نباید خودشان را در مقابل ناشران قرار دهند. قادری مدعی شد بخشنامه آموزش و پرورش در بعضی ادارات این تلقی را به‌وجود آورده که استفاده از کتاب‌های کمک‌آموزشی به‌کل ممنوع است و با تبصره هم درست نمی‌شود. اکثر ادارات کل آموزش و پرورش، تأییدیه آموزش و پرورش را به رسمیت نمی‌شناسند و کتاب‌نامه‌های رشد در مشهد و یزد به دست کسی نرسیده است.»

وی با بیان این نکته که بنده مخالف سامان‌دهی منابع آموزشی نیستم، اظهار داشت: «سامان‌دهی کار خیلی خوبی است. شاید در ابتدای راه خوب نبود ولی الان خوب شده است. ما خیلی خوشحال می‌شویم که کارشناسان آثار ما را بررسی کنند. ولی شما هم باید برای ناشران ایجاد انگیزه کنید. الان خیلی از مؤلفان ایده‌های شما را قبول ندارند.»

ایشان در پایان گفت: «پیشنهاد من این است که اولاً این نوع نشست‌ها را در یک زمان و مکان مناسب‌تری بگذارید نه در اینجا، یعنی در محل و زمانی که ناشران به شدت مشغول کار هستند. ثانیاً از ناشران در سامان‌دهی منابع آموزشی استفاده کنید.»

به دنبال تدوین کتابی برای مادران

محمد صادقی نماینده انتشارات کلاغ سپید گفت: «انتشارات ما آموزشی و تربیتی است. البته هنوز نتوانسته‌ایم برای اولیا به خصوص مادران در حوزه پیش‌دبستانی کتاب یا منابعی تولید کنیم، اما در حال تدوین این آثار هستیم.»

بی‌اطلاعی ناشر از راهنمای برنامه پیش‌دبستانی

فریده عصاره با اشاره به فعالیت‌های گروه پیش‌دبستانی گفت: «یکی از کارهای ما بررسی کتاب کار پیش‌دبستانی است که به‌طور تخصصی در حوزه زبان‌آموزی کار می‌شود. پیش‌دبستانی تنها مقطعی است که کتاب درسی ندارد. بنابراین از همه علاقه‌مندان از جمله ناشران و مؤلفان درخواست می‌شود که در تهیه و تولید محتوا برای گروه پیش‌دبستانی مشارکت کنند.»

متأسفانه، در این دوره، به دلیل نبود کتاب درسی مشخص، هر کسی به سلیقه خود عمل می‌کند و نوعی بی‌سامانی در کتاب‌های تولید شده دیده می‌شود. ناشران بعضاً از راهنمای برنامه درسی که پایه تدوین کتاب‌های کمک‌آموزشی باید قرار گیرد اطلاع ندارند.

رویکرد راهنمای برنامه فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی شکوفایی فطرت است و رسالت ما شکوفا کردن این فطرت از طریق بازی است. این شکوفایی در جنبه‌های مختلف رشد

جان بزرگی: انتظار ما این است که دانش‌آموز وقتی از مدرسه بیرون می‌آید، معنی یک کلمه یا جمله عربی را بفهمد نه این که رگ و ریشه کلمه را دربیورد

**فریده عصاره: مقطع
پیش دبستانی تنها
مقطعی است که کتاب
درسی ندارد. بنابراین
از همه علاقه‌مندان
درخواست می‌شود که
در تهیه کتاب کار و
تولید محتوا برای گروه
پیش دبستانی مشارکت
کنند**

براساس ۹ محور قرار گرفته است که عبارتند از: ۱. رشد جسمانی، ۲. پرورش روحیه و بعد عاطفی، ۳. پرورش مهارت‌های ذهنی و شناختی، ۴. آموزش قرآن و مسائل دینی، ۵. تقویت باورهای دینی و علایق مذهبی، ۶. پرورش هویت ملی، ۷. پرورش مهارت‌های زبان فارسی، ۸. پرورش صفات اخلاقی و رفتارهای اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، ۹. آشنایی با محیط‌زیست و علاقه و انس با طبیعت و حفظ آن.

عصاره در مورد حوزه‌هایی که هنوز جای کار زیاد دارند گفت: «در حوزه پرورش هویت ملی متأسفانه بسیار کم کار شده است و ناشران باید در این خصوص اهتمام بیشتری به خرج بدهند.» وی در مورد برنامه‌های کلی گروه پیش‌دبستانی هم گفت: «در مجموع سه برنامه اصلی وجود دارد که برنامه اول برای گروه سنی ۴-۵ ساله است که دربرگیرنده همه بچه‌ها است، برنامه دوم برنامه قرآن و آموزش آن است و برنامه سوم هم زبان‌آموزی برای مناطق دوزبانه، که مخاطب آن قومیت‌ها و گروه‌هایی هستند که گویش‌های غیرفارسی دارند.

برنامه سوم از این جهت اهمیت بیشتری می‌یابد که به گفته سازمان ملل متحد به‌طور متوسط، هفته‌ای ۱۰ گویش در سرتاسر دنیا در حال از بین رفتن است. می‌بینید که در کشور ما هم، روزبه‌روز بچه‌ها در حال کنار گذاشتن گویش‌های محلی خود هستند که این از نظر فرهنگی یک خطر محسوب می‌شود؛ لذا به ناشران پیشنهاد می‌کنم که روی این حوزه بسیار کار کنند.»

عصاره سپس از برخی کتب آموزشی پیش‌دبستانی انتقاد کرد و گفت: «بیشتر فعالیت‌های ناشران روی آموزش حروف است در حالی که بخش کوچکی از زبان‌آموزی سوادآموزی است. در پیش‌دبستانی ما وارد مقوله خواندن و نوشتن نباید بشویم، چون سوادآموزی در پایه اول دبستان با معلم متخصص و با کتاب درسی مشخصی انجام می‌شود.»

عصاره در پاسخ به سؤال یکی از ناشران در خصوص چگونگی بررسی کتاب‌ها گفت: «یکی از ملاک‌ها این است که تدوین کتاب در چارچوب راهنمای برنامه صورت گیرد. به‌عنوان مثال یکی از مباحث مهم در زبان‌آموزی که شامل همه بچه‌های فارسی‌زبان و غیره می‌شود آموزش مهارت گوش دادن است. در پیش‌دبستانی مهارت گوش دادن بچه‌ها ضعیف است و سایر اهداف مهم گوش دادن، پرورش هسته معنایی کلام است که اگر فرد مهارت لازم را کسب نکند در بزرگسالی هم با ضعف در این مورد مواجه می‌شود. سایر اهداف و مهارت‌ها عبارتند از: در جمع صحبت کردن، با جرئت و با شهامت حرف زدن و نظر دادن؛ همچنین مهارت‌های اجتماعی زبان‌آموزی شامل سلام و احوال‌پرسی کردن، تشکر کردن، نشانی پرسیدن و نشانی دادن است.

ضرورت توجه به هویت، جهت‌یابی و ابراز احساسات

طاہره خردور گفت: «از جمله مباحث کلیدی در پیش‌دبستانی تقویت هویت و جهت‌یابی است که اگر به آن پرداخته نشود فرد را در بزرگسالی با مشکلاتی مواجه می‌کند. تقویت قدرت ابراز عواطف و احساسات هم از اهداف است. یکی از راه‌های کاهش گریه و انزوای کودکان، امکان دادن به ابزار احساسات‌شان است که طبق تحقیقات صورت گرفته رابطه مستقیمی بین این دو وجود دارد.»

وی افزود: «با رشد و توسعه در حوزه‌های زبانی شاهد رشد و ترقی کودک در سایر دروس و در زندگی هم خواهیم بود. داستان و قصه از پایه‌های اساسی پرورش و توسعه این مهارت است؛ یعنی کودک از طریق چیزی که گوش می‌دهد، با بسیاری از واژگان آشنا می‌شود. از جمله نکات قابل تأمل در تدوین کتاب، تأکید برنامه بر تلفیق دروس مختلف علوم، ریاضی و... است.

به‌عبارت دیگر هنر مؤلف این است که در طراحی یک محتوا مثل یک نمایش‌نامه عمل کند، یعنی بتواند مهارت‌های اجتماعی، علوم، ریاضی و... را با هم تلفیق کند. وی در مورد سایر نکات داوری افزود: ناشران بایستی تلاش کنند اولاً به محتوا تنوع ببخشند. ثانیاً کارشان هدفمند باشد، یعنی برای مثال، مشخص باشد که هدف از آوردن فلان نقاشی خاص یا قصه چیست. باید از آوردن شعرهایی که تنها قافیه و ردیف دارند ولی محتوای خاصی ندارند اجتناب نمایند. متأسفانه در بسیاری از کتاب‌های کار با انبوهی از شعرهایی مواجه هستیم که تنها به این دلیل که نویسنده می‌داند باید شعری در این بخش آورده شود آن‌ها را در کتاب قرار داده در حالی که همان شعرها نقطه ضعف آن کتاب شده است. گاهی حتی یک بیت یا چند مصراع کوتاه از یک شعر بلند و بی‌محتوا بسیار کارآمدتر است. همچنین آوردن قصه‌ها و داستان‌هایی با لغات و کلمات دور از ذهن کودک، کاری نامتعارف است. کتاب کار می‌تواند با یک موضوع خاص مثل محیط‌زیست شروع شود و در ادامه، برای محتوای آموزشی متناسب با آن، از شعر یا نمایشنامه استفاده شود. مثلاً در مقوله محیط‌زیست می‌تواند منجر به این شود که کودک علاقه‌مند به حفظ و نگه‌داری محیط‌زیست خود شود و بداند چه چیزهایی ضرر دارد.»

پرهیز از موضوعات زیاد و پراکنده

عصاره گفت: کتاب کار هنگامی مفید است که نه تنها کودک را خسته نکند که باعث افزایش لذت یادگیری در او بشود. یکی از نقاط ضعف کتاب‌های بررسی شده، شمول آن‌ها بر مطالب بسیار پراکنده است که پرداختن به همه آن‌ها هم برای مربی و هم برای کودک خسته‌کننده و ملال‌آور است. تصاویر به کار رفته در کتاب‌های کار باید به اندازه کافی گویا باشند و از گنجاندن تصاویر سنگین و خارج از ذهن و درک کودک در آن‌ها باید اجتناب شود. همچنین به همان اندازه که تصاویر سنگین مناسب نیستند از تصاویر کارتون و طنز نیز که متناسب با واقعیت‌های

زندگی کودک نیستند، نباید استفاده کرد.»

خردور در این زمینه افزود: «اگر مطالب به صورت پراکنده و بدون تلفیق و ترکیب آورده شود، منجر به نقص کتاب خواهد شد. باید موضوعات آموزشی را با موضوعات دیگر مرتبط کنیم تا کودک در پایه‌های بالاتر، وقتی با آن موضوع مواجه می‌شود، زمینه ذهنی مناسبی از آن داشته باشد و به یادگیری‌اش کمک شود. تقویت حافظه کودکان می‌تواند از طریق شعر یا داستان صورت گیرد. همچنین باید مهارت‌های کار کردن با دست و استفاده از قوه بینایی تقویت شود.»

عصاره همچنین اظهار داشت: «یکی از کارهای مهم در پیش دبستان، آماده ساختن کودکان برای دوره دبستان است، هر چند این امر همه رسالت دوره پیش دبستان نیست. بچه‌ها باید متناسب با حوزه‌های رشدی خود و به صورت متعادل و جامع رشد کنند.»

صادقی ضمن تأیید مطالبی که کارشناسان اظهار داشتند، هم‌جهت کردن سلیقه اولیا و مربیان مهدکودک‌ها را با اهداف و خواسته‌های سازمان مهم خواند و گفت: «متأسفانه معمولاً بعد آموزشی محتوا خیلی مورد توجه خانواده‌ها نیست و ما اجباراً در جهت تولید کتاب‌های بازارپسندانده حرکت می‌کنیم. به عنوان مثال بحث رنگ‌آمیزی بسیار مورد توجه و خواست اولیاست. درست است که آموزش حروف در سال‌های پیش دبستان ممنوع است، اما هیچ ناشری نیست که در تولیداتش آموزش حروف را نداشته باشد، تنها به این دلیل که از قافله نشر عقب نماند.»

صادقی در مورد نکات مهم خرید کتاب گفت: «دو چیز در فروش رفتن یک کتاب مؤثر است: یکی اجبار مهدکودک‌ها به خریدن آن و دیگر این که کتاب تحت برند خاص و مشخص باشد.» وی در ادامه به لزوم حمایت دفتر تألیف از ناشرانی که در راستای برنامه حرکت می‌کنند اشاره کرد.

فقط چهل درصد کودکان دوره پیش دبستانی را می‌گذرانند

عصاره با بیان این که تنها حدود ۴۰ درصد از کودکان کشور آموزش‌های پیش دبستانی را می‌گذرانند، گفت: «عمده کودکانی که شامل این آموزش می‌شوند در شهرهای پرجمعیت مانند تهران ساکن هستند.» وی اظهار امیدواری کرد که «برگزاری این جلسات و نشست‌ها با حضور ناشران، برنامه‌ریزان و اولیا بتواند منجر به فرهنگ‌سازی در راستای تغییر سلیقه مردم شود؛ به گونه‌ای که آن‌ها در خرید کتاب به محتوا بیشتر توجه کنند.»

چه کتاب‌هایی در جشنواره رشد برگزیده می‌شوند؟

در ادامه این نشست که بعد از ظهر با حضور **ناهد بربری** کارشناس زبان آموزی و **طاہره خردور** و چند ناشر برگزار شد، تعامل و گفت‌وگو بین داوران و ارزیابان دفتر سامان‌دهی و ناشران ادامه یافت.

سروش عرب‌شاهی مدیر داخلی انتشارات راه اندیشه، با اشاره

به سابقه سی ساله این انتشارات گفت: «در رابطه با دوره ابتدایی، ما کتاب «املا سبز» را منتشر کردیم که از جشنواره رشد هم جایزه گرفته و تا کنون به چاپ صد و پنجاهم رسیده است. ما در ادامه کارهایمان کتاب «فارسی سبز» را توسط مؤلف همان کتاب تولید کردیم، ولی مورد توجه جشنواره رشد قرار نگرفت. من می‌خواستم از کارشناسان محترم در این نشست درخواست کنم علت این امر را بفرمایند. دوست داریم شما برای ما شفاف‌سازی کنید که چه نوع کتاب‌هایی مورد تأیید جشنواره است.»

معیارها اعلام شده و در معرض دید است

ناهد بربری در پاسخ به سؤال آقای عرب‌شاهی گفت: «ما یک فرم دو صفحه‌ای داریم که آن را روی سایت سامان کتاب هم قرار داده‌ایم. اساس ارزیابی ما از کتاب‌ها همین فرم است. هدف اصلی جشنواره کتاب‌های رشد، بالا بردن کیفیت محتوای آموزشی است. ارزیابان کتاب هم معلم بوده‌اند و هم مؤلف.»

وی افزود: «ممکن است دو سال پیش و با توجه به امکانات روز، یک کتاب خوب و مناسب بوده باشد، ولی الان مناسب نباشد. همچنین ممکن است یک اثر از یک ناشر یا مؤلف، خوب و مناسب باشد، اما اثر دیگری چنین وضعی نداشته باشد. ضمناً فرم‌های ارزیابی هم ممکن است تغییرات کوچکی کرده باشند. به هر حال در این فرم‌ها معیارها و ملاک‌های کتاب‌های آموزشی مناسب مشخص شده است.»

بربری در ادامه اظهار داشت: «کتاب شما خیلی سنگین‌تر از کتاب درسی است و این درست نیست. حروف این کتاب برای دانش‌آموزان ریز است و حجم مطلب هم زیاد است. حجم زیاد مطلب امروزه خودش یک عامل بازدارنده است. ضمناً باید به تفاوت‌های بچه‌ها هم توجه شود. میزان یادگیری بچه‌ها برای ما خیلی مهم است.»

خردور هم گفت: «فشرده‌گی مطالب، ریزی خط، کم بودن فاصله خطوط، حافظه‌محوری، شلوغی، بی‌ارتباطی تصاویر با متن از جمله نقاط ضعف این کتاب است. کتاب‌ها باید خلاقیت و نوآوری داشته باشند و موجب یادگیری (نه حافظه‌پروری) شوند و به محتوای ارائه شده در کتاب درسی چیزی اضافه کنند.»

عرب‌شاهی: من آمده‌ام که از نظرات شما استفاده کنم. ما از پیش دبستانی تا کنکور کتاب تولید می‌کنیم و ۳۰۰ عنوان کتاب داریم. ما اتفاقاً روی علوم روز حساس هستیم و سعی می‌کنیم به‌روز باشیم. حتی سعی می‌کنیم از مسائل جهانی و بین‌المللی هم عقب نیفتیم. بازار فروش برای راه اندیشه مهم نیست. ما می‌خواهیم کار خوب تولید کنیم.

خردور: البته این کتاب شما نکات مثبتی هم دارد. ولی معیار ما برای انتخاب یک کتاب بر اساس همان فرم ارزیابی است که در سایت «سامان کتاب» قرار داده‌ایم.

ناهد بربری: اساس ارزیابی ما از کتاب‌ها، فرمی است که روی سایت سامان کتاب هم قرار داده‌ایم. برای آگاهی از معیارها و ملاک ارزیابی‌ها، به این فرم نگاه کنید

کتاب‌های کمک آموزشی، محملی برای یادگیری

دکتر فرخ لقارئیس دانا
متخصص تعلیم و تربیت

مقدمه

فرد، توسط محرک‌های آموزشی، شروع می‌شود و با ثبت این تحریک در حافظه نزدیک و ارسال به موقع آن به حافظه دور و انتقالی رفت و برگشتی، به بخش پاسخ‌سازی ذهن منتقل می‌شود و در نهایت پاسخ فراوری شده دستور واکنش و عمل را به اندام‌های مجری صادر می‌کند. در این موقعیت است که مطلب مورد فراوری جایگاهی خاص از ذهن را پر می‌کند و در کنار آموخته‌های قبلی قرار می‌گیرد و در اصطلاح یاد گرفته می‌شود. آنچه در فرایند یادگیری در مراحل مختلف، رد و بدل می‌شود همانا دانش و اطلاعات پیش‌روی یادگیرنده است؛ دانش و اطلاعاتی که یا به صورت متن، تصویر و فیلم، با استفاده از حس بینایی، به ذهن یادگیرنده منتقل و در آن جا پردازش می‌شود و یا به صورت شنیداری، از طریق حس شنوایی محرک یادگیری می‌شود. البته یادگیری‌ها از طریق به کارگیری حواس دیگر هم گه‌گاه اتفاق می‌افتند. اما موضوع بحث در این جا، با توجه به تمرکز ما بر ابزارها و وسایل آموزشی و به ویژه کتاب‌های کمک آموزشی، آن بخش از یادگیری است که از طریق حس‌های بینایی و شنوایی یعنی از راه دیدن و شنیدن، و همچنین از راه کلام، حاصل می‌شود.

هدف و مسیر یادگیری

هدف نهایی یادگیری، در یک کلام، کسب توانمندی‌ها و قابلیت‌های لازم برای زندگی دنیوی و اخروی است و هدف تعلیم و تربیت و آموزش‌های رسمی نیز فراهم کردن زمینه‌ها، شرایط و امکانات برای تحقق این هدف است. یادگیری فرایندی است از کسب آگاهی از توانایی‌ها و استعداد‌های مهارتی و... برای به کارگیری در موقعیت‌های متفاوت زمانی و مکانی.

انسان به پویایی زنده است و شاکله پویایی بر «یادگیری» استوار است. یادگیری توانایی بسیار پیچیده و موهبتی است که از جانب خالق یکتا به انسان عطا شده است. اصولاً منشأ رشد و پیشرفت و تحول انسان یادگیری است. یادگیری بدون تفکر، بدون جست‌وجوگری، و بدون انگیزه و هدف صورت نمی‌گیرد. بر این اساس، هرانسانی در زندگی خود مطالبی را یاد می‌گیرد که به نوعی به کارش می‌آید. اما سخن ما در این مقال درباره یادگیری علمی از راه آموزش و یا خود یادگیری است که از دل آموزش‌های رسمی و غیررسمی برمی‌آید و گفتارهایی در این باب، در جهت کیفیت‌بخشی، لاجرم بر دل می‌نشیند. در آموزش‌های رسمی^۱ و غیررسمی^۲ منظور اساسی فراهم کردن فرصت و زمینه برای یادگیری هرچه بهتر است.

کلیدواژه‌ها: یادگیری، کمک آموزشی، ابزار یادگیری

یادگیری چیست؟

یادگیری ظاهر شدن چیزی در وجود یادگیرنده است که قبلاً در آن نبوده است. یادگیری همچنین نوعی توانایی است که یادگیرنده را به انجام دادن کاری قادر می‌کند که قبلاً به آن قادر نبوده است. یادگیری نه فقط در رفتار تجلی می‌کند بلکه جزئی از وجود یادگیرنده نیز می‌شود و در یادگیری مطالب بعدی به او کمک می‌کند (رئیس دانا، فرخ لقار ۱۳۶۴).

یادگیری طی فرایندی صورت می‌گیرد؛ به زبانی دیگر، یادگیری فرایندی است که در آن دانش‌ها و اطلاعات در ذهن یادگیرنده پردازش می‌شوند. این فرایند از تحریک اولیه گیرنده‌های حسی

ابزار یادگیری

ابزار یادگیری دوگونه است: ۱. ابزار درون‌ذهنی ۲. ابزار برون‌ذهنی

۱. ابزار درون‌ذهنی: این ابزار در واقع همان تفکر است که به نظر می‌رسد اهمیت چندانی در نظام یاددهی - یادگیری ما کسب نکرده است. متأسفانه نکته کم‌اهمیت‌تر در این نظام، عدم توجه به این واقعیت است که تفکر برای بروز، نیازمند انگیزه است که خود، وابسته به وجود ابزارهای برون‌ذهنی است. توضیح بیشتر این که، در فرایند یادگیری، یادگیرنده نخست موضوع و محتوای یادگیری را از طریق سامان‌دهی ذهنی، با پیش‌آموخته‌های خود مرتبط می‌سازد، مطالب جدید را با مطالب آموخته شده قبلی درهم می‌آمیزد و ساختارشناختی تازه‌ای را در ذهن خود به‌وجود می‌آورد و یادگیری اتفاق می‌افتد. در واقع، او در هنگام یادگیری به کشف ارتباطی جدید، دانشی نو و یا به کسب تجربه‌ای متفاوت از تجربه‌های پیشین نائل می‌شود. در این مسیر، ضمن شناخت، به نگرشی نو نیز دست می‌یابد و به یادگیری بیشتر و عمیق‌تر ترغیب می‌شود. یادگیری پویا، پایا و معنادار است و محصول تفکر نظام‌مند می‌باشد.

یادگیری می‌تواند ایستا هم باشد و آن وقتی است سرسری و طولی‌وار باشد؛ یعنی یادگیری با تحقق هدف‌های دم‌دستی ایجاد شده و تفکر عمقی در آن دخالتی ندارد.

۲. ابزار برون‌ذهنی: همان‌طور که اشاره شد، ابزار درون‌ذهنی، یعنی تفکر، عمدتاً وابسته به ابزار برون‌ذهنی است؛ یعنی آن‌چه می‌تواند در محیط و خارج از ذهن انگیزشی را برای یادگیری ایجاد کند. (البته خواسته‌ها، آرزوها و انتظارات مرتبط با زندگی دنیوی و اخروی انگیزه‌های درون‌ذهنی هستند که به‌طور مستقیم موجب تفکر می‌شوند و موضوع بحث این مقاله نیستند.) تفکر عمدتاً هنگامی صورت می‌گیرد که برای فرد مسئله‌ای پیش آید و او درصدد حل آن برمی‌آید. مسئله‌ها به‌طور معمول، برون از ذهن اتفاق می‌افتند. ذهن هنگام رویارویی با مسئله، برای حل آن جهت‌یابی می‌کند و از طریق تفکر به جست‌وجوی بهترین راه می‌پردازد؛ یعنی راهی که بتواند او در حداقل زمان و با صرف بهینه انرژی وی به حل مطلوب و گاه خلاق رهنمون شود. اینک می‌گوییم، کتاب‌های کمک‌آموزشی یکی از انواع ابزارهای برون‌ذهنی‌اند که هم می‌توانند وسیله‌ای انگیزشی برای تفکر منجر به یادگیری باشند و هم می‌توانند منابع آموزشی خواندنی، شنیدنی و دیدنی یادگیری را برای یادگیرنده فراهم کنند.

کتاب‌های کمک‌آموزشی و یادگیری

کتاب‌های درسی مبتنی بر برنامه‌های درسی‌اند. این کتاب‌ها طی فرایندی، براساس نیازها و هدف‌های از پیش تعیین شده، تهیه و تدوین یا تألیف می‌شوند و برای استفاده دانش‌آموزان و معلمان در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرند. کتاب‌های درسی ابزارهایی استاندارد و برنامه‌ریزی شده برای سنین و سطوح متفاوت

آموزشی و پایه‌ها و دوره‌های تحصیلی‌اند و ساختاری متمرکز دارند.

کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، کتاب‌های کار و تمرین یا سی‌دی‌ها، ویدیوها و فیلم‌های آموزشی و پدیده‌های ابزاری دیگر، همه، به نوعی رسانه آموزشی هستند و کارافزارهای ملموس تربیتی محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر، آن‌ها نوعی فناوری‌اند که به امور یاددهی و یادگیری و در نتیجه تحقق هدف‌های تعلیمی و تربیتی کمک می‌کنند و موجبات رشد فرد را فراهم می‌سازند. این کتاب‌ها با امکان بهره‌گیری از انتشارات الکترونیکی می‌توانند ساختاری غیرمتمرکز داشته باشند.

تفاوت کتاب‌های درسی با دیگر کتاب‌ها و ابزار کمک‌آموزشی در این است که محتوای کتاب درسی، معطوف به هدف خاصی است، لذا، بنا بر برنامه درسی مربوط، برای مدت زمانی مشخص در اختیار معلم و دانش‌آموز قرار می‌گیرد؛ ضمناً محدود است و احتمالاً ابعادی محدود از هدف مورد نظر را پوشش می‌دهد. در حالی که کتاب کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، به دلیل عدم محدودیت در ارائه مطلب و باز بودن دست مؤلف در پرداختن به زوایای متعدد و نگاه چندبعدی به یک هدف خاص، می‌تواند به تعداد زیاد توسط مؤلفان متعدد تهیه و تولید شود و به همین دلیل می‌تواند گستره وسیعی از فرایند شکل‌گیری مفاهیم علمی را پوشش دهد. هر یک از کتاب‌های کمک‌آموزشی می‌تواند با توجه به بعدی معین یا ابعادی چند، یک یا چند هدف را مورد بحث و مذاقه قرار دهد و شرایط و امکانات نگاه و پرداخت چندجانبه به یادگیری موضوع یا مبحثی خاص را برای یادگیرنده به وجود آورد.

نکته قابل توجه در این راستا این است که

محتوای کتاب‌های کمک‌آموزشی و موضوعات و مفاهیم مطرح در آن‌ها، خود، هدف آموزش نیستند، بلکه، هر کدام از آن‌ها منعطف و برگرفته از هدف آموزشی خاصی هستند که کمک به تحقق آن هدف‌ها را در نظر دارد. این نوع کتاب‌ها در واقع، وظیفه گسترش عرضی و طولی دانش و معلومات و آگاهی‌های یادگیرنده در موضوعی خاص و مبحثی ویژه را برعهده دارند. کتاب‌های کمک‌آموزشی کتاب‌هایی هستند که باعث دانش‌افزایی و افزایش معلومات دانش‌آموزان می‌شوند و موجبات تسهیل و تسریع یادگیری را فراهم می‌کنند (کیا، فریبا، ۱۳۹۲) و کتاب‌های کمک‌درسی آن‌هایی هستند که برای غنا بخشیدن به محتوا، روش و... تقویت متون کتاب درسی نوشته می‌شوند و در کل از شاکله کتاب درسی پیروی می‌کنند.

با توجه به ارتباط «انگیزه یادگیری» با «تفکر منجر به یادگیری» و توجه به این واقعیت که یادگیری پایا و پویا به وجود نمی‌آید مگر آن‌که وجود یادگیرنده به اندازه کافی برای یادگیری

کتاب‌های کمک‌آموزشی
یکی از انواع ابزارهای
برون‌ذهنی‌اند که هم
می‌توانند وسیله‌ای
انگیزشی برای تفکر
منجر به یادگیری باشند
و هم می‌توانند منابع
آموزشی خواندنی،
شنیدنی و دیدنی
یادگیری را برای
یادگیرنده فراهم کنند

برانگیخته شده باشد، پیداست که کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی به خوبی می‌توانند به‌عنوان عوامل انگیزشی تفکر و یادگیری به‌کار آیند و در کیفیت‌بخشی و تسهیل امر یادگیری سودمندی و اثربخشی خود را به‌منصه ظهور برسانند.

نکته قابل ذکر در این راستا این است که سودمند بودن و اثربخشی رسانه‌های آموزشی، از جمله کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، به این معناست که محتوای آن‌ها به‌گونه‌ای نباشد که برای یادگیرنده وابستگی فکری ایجاد کند؛ بلکه این‌گونه کتاب‌ها باید زمینه تفکر، جست‌وجو، تحلیل، نقد، ارزیابی و خلق را در ذهن یادگیرنده به‌وجود آورند. به‌علاوه، این کتاب‌ها نباید حاوی تمرینات تکراری کتاب‌درسی، بی‌نیاز از تفکر و یا حفظ پاسخ‌های کلیشه‌ای برای سؤالات تفکر برانگیز باشند و فرصت اندیشیدن را از دانش‌آموزان سلب کنند.

پژوهش درباره اثربخشی کتاب‌های کمک‌آموزشی

واقعیت این است که بسیاری از تحقیقات قدیمی‌تر صورت گرفته در موضوعاتی چون «اثر کاربرد وسایل سمعی و بصری و سایر وسایل تکنولوژیکی در کلاس درس بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان» نتایج مثبتی از چنان کاربردها توسط معلم در فرایند یاددهی - یادگیری را نشان نداده‌اند، بلکه برعکس اغلب آن‌ها به تفاوت معناداری میان میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در کلاس‌هایی که معلمان از وسایل گوناگون کمک‌آموزشی سمعی و بصری استفاده کرده‌اند و آن‌هایی که استفاده نکرده‌اند، دست نیافته‌اند (ون زیل، ۱۹۸۰). زیل سه دلیل عمده برای بی‌اثر بودن کاربرد کمک‌آموزشی‌ها در کلاس توسط معلمان را چنین برمی‌شمرد:

۱. تأکید بر ابزار کمک‌آموزشی به‌جای تأکید بر هدف یاددهی - یادگیری و تحت‌الشعاع قرار دادن هدف‌های آموزشی با بزرگ کردن ابزار کمک‌آموزشی؛
۲. ضعف یا ناتوانی معلم در تلفیق درست و مناسب آموزش (هدف، رویکرد، روش و...) با ابزار کمک‌آموزشی؛
۳. عدم مهارت در به‌کارگیری وسیله و ابزار کمک‌آموزشی در فرایند اجرای برنامه درسی

کتاب‌های کمک‌آموزشی
باید زمینه تفکر،
جست‌وجو، تحلیل، نقد،
ارزیابی و خلق را در ذهن
یادگیرنده به‌وجود آورند

اما به نظر وی، در عین حال، تعداد قابل توجهی از پژوهش‌های آموزشی صورت گرفته در دهه‌های هشتاد میلادی به بعد حکایت از اثر مثبت چنین کاربردهایی دارد.

در واقع، دلیل مثبت بودن نتایج بسیاری از پژوهش‌های اخیر را می‌توان توجه بیشتر به فهم عمیق کارکردهای ابزارهای کمک‌آموزشی از جانب بهره‌گیران دانست.

امروزه خوشبختانه فهم معلمان و مجریان برنامه‌های درسی از نقش وسایل و ابزارهای کمک‌آموزشی از جمله کتاب‌های کمک‌آموزشی، و این‌که آن‌ها تنها ابزارهایی برای کیفیت‌بخشی به یاددهی و یادگیری‌اند، به‌دلیل در دسترس بودن منابع مطالعه

و بررسی، بسیار بیش از گذشته است.

در بحث رسانه‌ها و ابزارهای آموزشی در کل، و کتاب‌های کمک‌آموزشی در جزء و اثربخشی آن‌ها در ارتقای کیفیت آموزش، نتایج پژوهش‌های آموزشی نشان داده است که چنانچه، با توجه به هدف‌های آموزش و انتظارات از یادگیری، کتاب‌های مناسب، مفید و کارآمد کمک‌آموزشی انتخاب و در فرایند یاددهی - یادگیری به‌کار گرفته شوند می‌تواند اثرات مفید، سودمند و مطلوبی بر نتایج پیشرفت تحصیلی و یادگیری داشته باشند.

زیل به نقل از رومیزوفسکی^۳ می‌گوید، برای انتخاب رسانه مطلوب از جمله کتاب کمک‌آموزشی به منظور کیفیت‌بخشی به فرایند یاددهی - یادگیری باید به عامل‌های زیر توجه دقیق و عمیق داشت:

- محتوای یادگیری؛
 - نوع وظیفه یا عمل یادگیری؛
 - راهبردهای یاددهی؛
 - ویژگی‌های خاص یادگیرنده‌ها؛
 - محدودیت‌های امکانات و شرایط اجرا؛
 - اولویت‌های معلم و مربی.
- به‌علاوه، رومیزوفسکی توصیه‌هایی برای فراهم کردن شرایط و محیط مناسب تلفیق ابزار کمک‌آموزشی با فرایند یاددهی - یادگیری ارائه کرده است:
۱. معلم نسبت به کاربرد رسانه از جمله کتاب کمک‌آموزشی تمایل و گرایش مثبت داشته باشد؛
 ۲. رسانه آموزشی، از هر نوع، فقط به‌عنوان یکی از اجزای طرح درس تلقی شود؛
 ۳. معلم به محدودیت‌ها و امکانات رسانه‌ای که می‌خواهد به‌کار گیرد به‌خوبی واقف باشد؛
 ۴. معلم در به‌کارگیری رسانه انتخابی مهارت داشته باشد؛
 ۵. کلاس درس برای آن نوع کاربرد مناسب و مجهز باشد؛
 ۶. ابزار، برنامه یا رسانه مورد نظر، در موعد مشخص (روز درس)، در دسترس باشد؛
 ۷. ارتباط رسانه مورد نظر به‌عنوان جزئی از طرح درس با سایر اجزای طرح درس مشخص و مورد توجه مستمر قرار گیرد (همان).

ویژگی کتاب‌های کمک‌آموزشی مفید و اثربخش

به‌طور کلی، هر وسیله و ابزاری که به‌منظور فراهم‌آوری زمینه افزایش کیفیت یاددهی - یادگیری تهیه و تدوین و یا تولید شود رسانه یا وسیله کمک‌آموزشی نام می‌گیرد. رسانه‌های کمک‌آموزشی به‌صورت‌های نوشتاری، تصویری، نقشه‌ای، اسلایدی، تلویزیونی، فیلمی، ویدیویی، رایانه‌ای و الکترونیکی قابل عرضه‌اند. از آن‌جا که موضوع بحث این مقاله کتاب‌های کمک‌آموزشی‌اند، به یادآوری برخی ویژگی‌های مهم آن‌ها، که حاصل پژوهش‌های بسیار است، بسنده می‌شود.

کتاب‌های کمک‌آموزشی می‌توانند:

- نیازهای مخاطبان خاص آموزشی را برآورده کنند؛
- انگیزه یادگیری را افزایش دهند و موجبات کنجکاوی یادگیرنده برای جست‌وجو، مطالعه، بررسی، پژوهش، نقد و خلق فراهم کنند؛
- دقت و توجه به موضوعی برای یادگیری را زیاد کنند؛
- نیازهای گوناگون طیفی از یادگیرنده‌ها، با استعدادها و توانمندی‌های متفاوت، را پوشش دهند؛
- حقایق علمی و فرایند شکل‌گیری گستره وسیعی از مفاهیم را به‌صورت ریشه‌ای مطرح کنند؛
- زمینه‌های تفکر ژرف، اندیشه‌ورزی، تحلیل، نقد، ارزیابی و نوآوری و خلق آثار نو را فراهم کنند؛
- گستره وسیع‌تری از دانش مرتبط با مفاهیم علمی و تجربه‌های گوناگون دیگران را پیش‌روی یادگیرنده بنهند؛
- دامنه بازدهی یادگیری را گسترش دهند؛
- عواطف یادگیرنده را به دلیل احساس خوشی و رضایت از مطالعه هدفمند و سودمند، تلطیف کنند؛
- امکان آگاهی و بهره‌گیری از تجربه‌های گوناگون را فراهم سازند؛
- مطالعه‌کننده را به بهره‌گیری از سطوح بالاتر تفکر وادارند؛
- با تلفیق تئوری و عمل یادگیری را پایا و مانا کنند؛
- پژوهشگران و پدیدآورندگان مفاهیم علمی را معرفی کنند و بشناسانند؛
- در پرورش هوش عاطفی و هوش اجتماعی یادگیرنده‌ها کمک کنند و ...

جمع‌بندی

یادگیری فرایند کسب و پردازش اطلاعات و دانش موجود و کشف یا خلق دانش نو و افزایش تجربه است. در این فرایند متغیرهایی چند در حال تعامل اند. نوع تعاملات و چگونگی آن تعاملات تغییرات گوناگون را به‌وجود می‌آورند. کتاب‌های درسی، کتاب‌های کمک‌آموزشی و کتاب‌های کمک‌درسی هر یک به نوعی، بنابر طراحی خاص، محمل تعاملات و ایجاد تغییرات می‌باشند. گستره دانش، روش و بینش در کتاب‌های کمک‌آموزشی می‌تواند بسیار وسیع باشد و زمینه‌های تفکر، تعقل، اندیشه‌ورزی، تحلیل و خلق آثار جدید توسط یادگیرنده را فراهم کند. کتاب‌های کمک‌آموزشی ابزارهایی کارا برای کیفیت‌بخشی یاددهی و یادگیری اند و می‌توانند پاسخ‌گوی نیازهای متنوع معلمان و شاگردان باشند. آن‌ها ابزارهای مفیدی هستند که یادگیری را در جهات زیر تقویت می‌کنند:

تسهیل، تقویت، تکمیل، اصلاح، جبران، تعمیق بنابر نظر روان‌شناس بزرگ، ژان پیاژه، یادگیری حاصل تغییر ساخت‌شناختی ذهن است. به نظر او تغییر براساس فعالیت ذهن صورت می‌گیرد و ذهن هنگامی فعال می‌شود که خود به تجربه بپردازد و به‌صورت خودانگیخته راه‌حل مسئله‌ها را جست‌وجو کند. لذا می‌توان گفت کتاب‌های کمک‌آموزشی سودمند و

کارآمد وسیله‌ای برای فراهم کردن فرصت یادگیری به شیوه‌ای هستند که پیاژه می‌گوید. بالعکس، کتاب‌های کمک‌آموزشی غیرمفید آن‌هایی هستند که به‌صورت حل‌المسائل پاسخ‌های آماده و کلیشه‌ای را برای یادگیرنده فراهم می‌کنند و ذهن او را از تفکر و فعالیت برای ساخت شناخت باز می‌دارند.

لوازم کاربرد موفق و اثربخش کتاب‌های کمک‌آموزشی سه مورداند:

۱. فهم عمیق ارتباط مواد مستتر در کتاب با: الف: محتوای آموزش؛ ب: معلم؛ ج: شاگرد،
۲. منظور کردن محتوا یا روشی از کتاب کمک‌آموزشی در طراحی آموزشی یک موضوع و در طرح درس جلسه‌ای خاص
۳. مهارت در اجرا و کاربرد آن به‌صورت تلفیقی با اجزای دیگر

طرح درس و در کل فرایند یاددهی - یادگیری.

به‌طور خلاصه، در حالی که کتاب‌های درسی، به دلیل محدودیت‌های چندگانه‌شان، دارای محتوایی محدود و بعضاً، بی‌روح و کسل‌کننده‌اند، به کارگیری کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی مناسب و مفید می‌تواند با خلق جذابیت‌ها روحی تازه و شاداب به کالبد کتاب‌های درسی بدمند و انگیزه‌های یاددهی و یادگیری را تقویت کنند. کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی هنگامی اثربخش و مفید خواهند بود که یادگیرنده را به سوی یادگیری معنادار سوق دهند. یادگیری معنادار یادگیری است که

طی این چهار مرحله به‌دست آید: ۱. شناخت از راه درک عمیق صورت گیرد؛ ۲. با آموخته‌های پیشین ارتباط برقرار شود؛ ۳. پذیرش ذهنی از طریق تحلیل، تفسیر، کاربرد، نقد و ارزیابی صورت گیرد و ۴. دست‌یابی به ساختی جدید، شناختی نو و تجربه‌ای از نوع دیگر.

سخن آخر این‌که هر وسیله کمک‌آموزشی باید از چنان قابلیت و کارایی آموزشی برخوردار باشد که نیل به هدف‌های آموزشی را تسهیل کند (یغما، عادل ۱۳۶۴). کتاب کمک‌آموزشی از هر نوع و در هر سطح، باید شرایط و فرصت مناسب یادگیری معنادار را فراهم کند و گرنه تکراری بیش بر مکررات پیشین نخواهد بود.

* بی‌نوشت‌ها

1. formal
2. informal
3. Romisofsky

* منابع

1. Conraide and Plessis 1980, From Teaching aids to systemic Instruction
2. ZYL, van, p.j. 1982, Teaching & Learning Aids in The Lesson structure, Edu. Tech. journal, vol.9 retrieved march, 20, 2016.
۳. رئیس‌دانا، فرخ‌لقا، ۱۳۶۴، مفهوم فرایند یادگیری، مجله رشد تکنولوژی آموزشی شماره ۲ صفحه ۵
۴. کیا، فریبا، ۱۳۹۲، مصاحبه با خبرگزاری دانشجو ۲۵ خرداد ساعت ۹/۱۲.
۵. یغما، عادل، ۱۳۶۴، ساخت وسایل کمک آموزشی، رشد تکنولوژی آموزشی شماره ۱ صفحه ۱۳

به کارگیری کتاب‌های
کمک آموزشی و کمک
درسی مناسب و
مفید می‌تواند با خلق
جذابیت‌ها روحی تازه
و شاداب به کالبد
کتاب‌های درسی بدمند
و انگیزه‌های یاددهی و
یادگیری را تقویت کنند

ویژگی‌های منابع آموزشی

درس زیست‌شناسی

محمدکرام‌الدینی

نویسنده و کارشناس آموزش زیست‌شناسی

چند نوع منبع آموزشی وجود دارد؟

به‌طور کلی می‌توان منابع آموزشی را به دو گروه مکتوب و غیرمکتوب تقسیم کرد. منابع مکتوب، شامل کتاب‌های درسی، کتاب‌های کمک‌درسی، کتاب‌های کمک‌آموزشی، مجلات، کاربرگ‌ها، چارت‌ها، نقشه‌ها، فلش کارت‌ها، نمودارها و پوسترها و مانند آن‌هاست و منابع غیرمکتوب، انواع نرم‌افزارها، فیلم‌های آموزشی و مانند آن‌ها را دربر می‌گیرند. از سوی دیگر، کتاب‌های آموزشی را می‌توان به کتاب‌های درسی و کتاب‌های آموزشی غیردرسی نیز تقسیم کرد. کتاب‌های آموزشی غیردرسی را نیز به دو گروه کمک‌آموزشی و کمک‌درسی تقسیم می‌کنند. می‌توان منابع آموزشی را از نظر کاربرد و مخاطب به منابع اصلی و منابع تکمیلی، منابع ویژه معلم و منابع ویژه دانش‌آموز نیز تقسیم کرد.

الف. کتاب‌های کمک‌آموزشی زیست‌شناسی

- کتاب‌های تکمیلی دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان. این کتاب‌ها مفاهیم کتاب‌های درسی را برای برطرف کردن نیازها و ارضای حس کنجکاوی دانش‌آموزان علاقه‌مند گسترش می‌دهند.
- کتاب‌های دانش‌افزایی، مهارتی و روش‌شناسی برای معلمان و کارشناسان. این کتاب‌ها اطلاعات تکمیلی موضوعی، مهارت‌های زیست‌شناختی و یافته‌های نوین را در اختیار معلمان و کارشناسان می‌گذارند.

اشاره

معلوم نیست که آدمی از چه تاریخی برای آموزش به کتاب روی آورده است. شواهدی در دست نیست که نشان دهد کتاب‌های درسی در ابتدا چه ویژگی‌ها یا کاربردهایی داشته‌اند؛ اما مسلم است که این ویژگی‌ها و کاربردها در دوره‌های مختلف یکسان نبوده‌اند؛ چنان‌که امروزه نیز در جوامع مختلف متفاوت‌اند.

کتاب‌های درسی معروف‌ترین کتاب‌های آموزشی هستند. امروزه، کتاب درسی به جزئی از یک برنامه درسی اطلاق می‌شود که همراه با دیگر اجزای آن برای آموزش به کار می‌رود. بحث درباره کتاب درسی، امروزه جای خود را به بحث درباره مجموعه منابع آموزشی داده است؛ چون در دنیای امروز، کتاب درسی به تنهایی مورد تألیف و بررسی قرار نمی‌گیرد، بلکه به عنوان جزئی از یک سامانه در نظر گرفته می‌شود که منابع آموزشی نام دارد. منابع آموزشی ابزارها و وسایل ارتباطی‌ای هستند که برای تحقق اهداف برنامه‌های آموزشی و تربیتی، پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان و تسهیل یادگیری ابداع و به کار گرفته می‌شوند. سخت‌افزارها، نرم‌افزارها، مواد و رسانه‌هایی مانند نرم‌افزارهای آموزشی، شبکه‌های آموزشی از قبیل اینترنت، رسانه‌های الکترونیک چندرسانه‌ای، دستگاه‌ها، اجسام و اشیای مختلف، کتاب‌هایی مانند کتاب درسی دانش‌آموز، کتاب‌های کار و تمرین، کتاب راهنمای معلم، مجلات، کتاب‌ها و نظایر آن‌ها همگی از منابع آموزشی هستند.

کلیدواژه‌ها: کمک‌آموزشی، کمک‌درسی، درس زیست‌شناسی

ب. کتاب‌های کمک‌درسی زیست‌شناسی

- کتاب‌های کار و فعالیت‌های یادگیری برای دانش‌آموزان. در این کتاب‌ها فعالیت‌هایی به‌منظور گسترش یادگیری بهتر، عمیق‌تر و طولانی‌تر دانش یا مهارت‌های دانش‌آموزی گنجانده شده است.
 - کتاب‌های تمرین برای تقویت و آموزش جبرانی یادگیری دانش‌آموزان که موضوعات کتاب‌های درسی را با گسترش بیشتر توضیح می‌دهند و در بعضی موارد نیز تمرین‌های درج شده در کتاب‌های درسی را حل می‌کنند و راه‌های انجام فعالیت‌ها و نحوه دستیابی به نتایج کار را، به‌طور روشن بیان می‌کنند.
۳. محیط‌زیست را دوست بدانند و در نگرانی آن احساس مسئولیت کنند.
۴. قدرشناس سلامت خود باشند و نسبت به رعایت وظایف بهداشتی جسمی، روانی، فردی و اجتماعی خود را مسئول بدانند.
۵. به کوشش‌های علمی و انسانی دانشمندان در ایران و جهان ارج نهند.
۶. اعتمادبه‌نفس خود را در ارائه نظرها، ارزیابی مفاهیم و فعالیت در زمینه زیست‌شناسی افزایش دهند.
۷. تفاوت‌های فردی را در تعامل با دیگران بپذیرند و به هم‌نوعان خود احترام بگذارند.
۸. رعایت اخلاق زیستی را در پژوهش‌های زیست‌شناسی مهم بدانند.

ویژگی‌های کلی کتاب‌های آموزشی

بر پایه ماده‌های ۲ و ۳ مصوبه شماره ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۸۹/۶/۲)، کلیه کتاب‌های آموزشی باید این ویژگی‌ها را داشته باشند:

- جذابیت ظاهری و شکلی
- خلاقیت و نوآوری
- رعایت قواعد زبان و خط فارسی معیار
- رعایت اصول بهداشتی و ایمنی
- سهولت در به‌کارگیری
- صحت و دقت علمی
- تناسب محتوا و روش‌های ارائه با مشخصات و اهداف برنامه درسی و رشته تحصیلی
- رعایت و ترویج ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اسلامی - ایرانی
- تناسب با ویژگی‌ها و نیازهای مخاطبان مبتنی بر اصول روان‌شناسی رشد
- به‌روز بودن و تناسب با مقتضیات زمان
- سادگی و روانی محتوا
- تناسب در سازمان‌دهی محتوا
- توجه به متون علمی تمدن اسلامی - ایرانی

ب. اهداف مهارتی

۱. در مطالعه و بررسی پدیده‌های زیستی به علم و توانایی خالق یکتا پی ببرند.
۲. در یادگیری زیست‌شناسی و جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف (افراد مطلع، مجلات، کتاب‌ها و ...) استفاده کنند.
۳. براساس داده‌های جمع‌آوری شده فرضیه‌های مناسب درباره مسائل زیستی ارائه دهند.
۴. در مطالعه پدیده‌های زیستی روش علمی را به درستی به کار ببرند.
۵. در مطالعه و بررسی پدیده‌های زیستی ابزارها و مواد مناسب را با توجه به نکات ایمنی به درستی و مسئولانه به کار ببرند.
۶. آموخته‌های خود را با رعایت امانت و صداقت به روشنی و با روش‌های مختلف با دیگران در میان بگذارند.
۷. مهارت نقد اطلاعات و مطالب زیست‌شناختی را در خود پرورش دهند.

ج. اهداف شناختی

۱. با بررسی پدیده‌های زیستی به علم و توانایی خالق یکتا پی ببرند.
۲. آگاهی خود را نسبت به اصول و قوانین پدیده‌های زیست‌شناختی به عنوان مجموعه‌ای مرتبط با یکدیگر گسترش دهند.
۳. آگاهی‌های مفید و ضروری را در زمینه‌های مختلف زیست‌شناسی برای زندگی سالم در حال و آینده کسب کنند.
۴. با کاربردهای زیست‌شناسی در جهان امروز به‌ویژه در زندگی روزمره آشنا شوند.
۵. رابطه متقابل زیست‌شناسی را با سایر علوم درک کنند.
۶. با تحولات و پیشرفت‌های علم زیست‌شناسی در ایران و جهان آشنا شوند.
۷. با تاریخچه و روند شکل‌گیری برخی از نظریه‌های زیست‌شناسی آشنا شوند.
۸. با اخلاق زیستی و مصداق‌های آن آشنا شوند.

هدف‌های کلی

هدف‌های کلی آموزش زیست‌شناسی کشور باید در هنگام تدوین همه منابع آموزشی مربوطه در نظر گرفته شوند. این هدف‌ها در سه حیطه نگرشی، مهارتی و شناختی چنین معرفی شده‌اند:

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان دوره سه‌ساله متوسطه دوم حداقل به این اهداف دست یابند:

الف. اهداف نگرشی

۱. به پدیده‌های زیستی به‌عنوان نشانه‌ها و شواهد حاکمیت تدبیر الهی در جهان بنگرند.
۲. به یادگیری زیست‌شناسی علاقه‌مند باشند و در گسترش آن خود را مسئول بدانند.

ویژگی‌های اختصاصی مشترک همه کتاب‌های آموزشی زیست‌شناسی

کلیه کتاب‌های آموزشی غیردرسی زیست‌شناسی، اعم از کتاب‌های دانش‌آموز و کتاب‌های معلمان، کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی باید حداقل امتیاز را در مورد این ویژگی‌ها داشته باشند.

● بین محتوا و برنامه درسی پیوندی آشکار وجود دارد (تضادی بین متن و اهداف وجود ندارد)

- محتوای کتاب با برنامه درسی ملی هماهنگی لازم را دارد
- محتوای کتاب با برنامه درسی پایه مربوطه هماهنگی لازم را دارد
- محتوای کتاب موجب اشاعه و گسترش برنامه درسی زیست‌شناسی می‌شود

● به توسعه شایستگی‌های پایه مخاطبان از منظر تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق توجه دارد

- به باورهای دینی و فرهنگی به منظور تقویت اخلاق زیستی توجه شده است
- به دانش و دانشمندان گذشته و حال، به ویژه به نقش دانشمندان مسلمان در گسترش علوم تجربی ارج گذاشته شده است
- به عظمت و شگفتی‌های آفرینش و وادار کردن مخاطبان به اندیشیدن درباره آن‌ها توجه لازم شده است

● محتوای کتاب به لحاظ علمی از صحت و اعتبار برخوردار است

- مطالب و محتوا به هنگام و تازه و جدید است
- منابع مورد استفاده از اعتبار مناسب برخوردارند
- غلط علمی در متن مشاهده نمی‌شود

● کیفیت سازمان‌دهی محتوای کتاب، با میزان درک و فهم مخاطب متناسب است

- سیر اندیشه‌ها و توالی مطالب محتوا منطقی است
- محتوا از انسجام لازم برخوردار است
- در طراحی و سازمان‌دهی محتوا نوآوری مناسب وجود دارد

● در فرایند یادگیری، به تفاوت سبک‌های یادگیری مخاطبان توجه شده است

- سبک‌های مختلف یادگیری را در ارائه محتوا در نظر دارد
- در ارائه محتوا از قالب‌های مختلف استفاده کرده است

● فرصت تعامل با مخاطب را فراهم کرده است

- به برانگیختن حس کنجکاوی و ایجاد پرسش کمک می‌کند
- اجزای تعاملی، مانند لوح فشرده یا وبگاه تعاملی پشتیبان دارد

● ساختار فیزیکی کتاب و کیفیت چاپ آن، اعم از قطع، اندازه، تعداد صفحات و اندازه قلم، با سن مخاطب متناسب است

- کیفیت صفحه‌آرایی با توجه به اثر آن بر یادگیری مناسب است
- کیفیت چاپ (وضوح تصاویر و ...) مناسب است
- اندازه و نوع قلم متن با مخاطب متناسب است
- حروفچینی به‌طور صحیح انجام شده است
- قطع و صحافی کتاب متناسب با محتواست

● کتاب لحنی مشفقانه دارد و بر مبنای زبان فارسی معیار تنظیم شده است

- تفاسیر مختلف از متن وجود ندارد
- اصول نگارش زبان فارسی را به نحو درست و مناسب به کار برده است
- واژگان و عبارات‌ها با سن مخاطب متناسب است
- محتوا از بیان ساده، روشن و قابل فهم برخوردار است

● برای انتقال مفاهیم، پیام‌ها و پرورش مهارت‌ها، در صورت نیاز، از شکل و تصویر استفاده شده است

- تصویرهای رو یا پشت جلد با پیام و موضوع کتاب هماهنگی دارد
- شکل‌ها، تصویرها، جدول‌ها و نمودارها از نظر زیبایی و روشن بودن پیام کیفیت مناسب دارند
- از تصویر و شکل در آسان کردن و سرعت بخشیدن به انتقال پیام استفاده کرده است
- اندازه و قطع تصویرها و جایگاه و ارتباط آن‌ها با متن متناسب است
- شرح و توضیح شکل‌ها و تصویرها گویا و روشن است

● محتوای کتاب با نیازهای فردی، اجتماعی و فنی و حرفه‌ای مخاطبان متناسب است

- محتوا با نیازهای علمی فعلی و آینده مخاطب هماهنگ و هم‌سو است
- به آشنایی مخاطبان با مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و نیازهای اجتماعی آن‌ها توجه شده است

● در تهیه محتوای کتاب، حقوق مالکیت و آفرینش فکری رعایت شده باشد.

- منابع کتاب به نحو مناسب ذکر شده و حقوق کتاب درسی مربوطه و سایر کتاب‌ها رعایت شده است
- ارجاعات کتاب کامل و مناسب است
- شناسنامه کتاب و فهرست موضوعی براساس فیپا نوشته شده است

○ اجازه کتبی از مؤلف کتاب اقتباس شده دارد.

۱۰ راهبرد

برای ترویج فرهنگ مطالعه

نویسنده: پام الین
ترجمه و تلخیص: طیبه الدوسی

ضمناً هرگز افراد بزرگ‌تری را که برای تقویت توان روان‌خوانی خود کتاب‌های سطح پایین مطالعه می‌کنند سرزنش نکنید. در بسیاری از موارد، ما ذهنمان را روی عنوان‌های مطالب خواندنی متمرکز می‌کنیم، در حالی که کلید باسوادِ پایدار در خواندن فراوان و هضم و جذب واژگان بسیار است.

۲ به دانش‌آموزان مطالب خواندنی متنوع پیشنهاد کنید

دانش‌آموزان ممکن است به مطالعه علاقه‌ای نشان ندهند، نه به این دلیل که مهارت‌های اساسی لازم برای مطالعه را ندارند، بلکه به این سبب که مطالب خواندنی متناسب با علایق، توانایی‌ها و خلق‌وخوی‌شان به آن‌ها معرفی نمی‌شود. به‌ویژه، به کودکان باید مطالب خواندنی متنوعی را معرفی کنیم. اصولاً پیدا کردن کتاب‌ها و منابع خواندنی متناسب با علاقه و میل خوانندگان ناموفق، کار چندان دشواری نیست. بسیاری از مربیان و معلمان دارای سایت اینترنتی و وبلاگ هستند و در آن‌ها راه‌های علاقه‌مندسازی کودکان بی‌میل به مطالعه را مطرح و برای تشویق آن‌ها به مطالعه، کتاب‌های مناسب و خواندنی معرفی می‌کنند. کتابداران محلی و دیگر افرادی که قابل اعتمادند و پشتیبان‌های بسیار استوار کتابخوانی هستند می‌توانند، در صورت تقاضای شما، راهنمایی‌های ارزشمندی را در اختیارشان قرار دهند.

۳ برای گفت‌وگو وقت بگذارید

مطالعه ظاهراً مستقل کودکان به این معنی نیست که معلمان از جنبه‌های اجتماعی کتاب خواندن کودکان غفلت ورزند. در اغلب موارد معلمان در پرورش جنبه‌های اجتماعی و تعاملی خواندن، زمان کمتری را به خوانندگان ناموفق اختصاص می‌دهند و دلیلشان هم این است که این کودکان باید زمان بیشتری را برای خواندن صرف کنند و نیاید وقت آن‌ها را گرفت. اما باید بدانند که فقدان این گفت‌وگوهای مهم سبب می‌شود این کودکان احساس تنهایی کنند و به‌ندرت اشتیاقی برای مطالعه متن‌های چالش‌برانگیز نشان دهند. گفت‌وگو پنجره‌ای است به تجربه‌های کتابخوانی افراد دیگر و راهی است برای ایجاد شوق به مطالعه. گفت‌وگو همیشه به معنی بحث‌های تکراری درباره‌ی درک مطلب

اشاره

نویسنده این مقاله براساس مشاهداتش در طی سال‌ها تدریس و مواجهه با افراد آسیب‌پذیر در عادت به مطالعه، به ۱۰ نکته‌ی راهبردی دست یافته است که معلمان می‌توانند با بهره‌گیری از آن‌ها علاقه‌مندی دانش‌آموزان خود را به مطالعه تضمین کنند. دانش‌آموزان هم می‌توانند برای سراسر زندگی خود از قوت و توان خواندن برخوردار شوند و از مطالعه لذت ببرند.

هرگز درباره‌ی مطالعه دانش‌آموزان داوری نکنید

محیط‌هایی که مطالب خواندنی بسیاری در سطح‌های متفاوت و شکل‌های گوناگون ارائه می‌کنند، این امکان را برای دانش‌آموزان فراهم می‌آورند که مطالب دلخواهشان را خود انتخاب کنند. امروزه در مقایسه با گذشته، افراد علاقه‌مند به خواندن با رسانه‌های بیشتری روبه‌رو هستند. این افراد و نیز افراد نوپای علاقه‌مند به مطالعه، می‌توانند هر مطلبی را که می‌خواهند، به‌دست آورند و بخوانند؛ از مطالب روی جعبه‌های خوراکی گرفته تا مطالبی که در مجله‌ها، پوسترها، دستورالعمل‌های بازی‌های ویدیویی و داستان‌های تصویری نوشته شده است. آنچه مهم به نظر می‌رسد، این است که معلمان به همه‌ی این مطالب اهمیت بدهند و نه فقط به کتاب‌های برنده‌ی جایزه و کلاسیک! از دانش‌آموزان بخواهید از مواقعی بگویند که خواندن برایشان لذت‌بخش بوده است و اینکه در آن مواقع چه چیزهایی را مطالعه کرده‌اند و چرا از آن‌ها لذت برده‌اند. در این گفت‌وگوها از آنچه درباره‌ی صفحات ورزشی، یا از شبکه‌های اینترنتی صاحب نام، یا کتاب‌های راهنما می‌گویند غفلت نورزید. همه‌ی این مطالب را به مثابه نشانه‌هایی از یک مطالعه‌ی الهام‌بخش و شوق‌انگیز تلقی کنید. خوانندگان امروزی برای برقراری ارتباط از شکل‌های متفاوت رسانه‌ای بهره می‌گیرند؛ مانند پست الکترونیکی، پیامک، وبلاگ و غیره. همین ارتباط‌ها را نیز از سنخ مطالعه یا خواندن بدانید و به لحظه‌هایی که دانش‌آموزان برای جذب و هضم مطالب چاپی صرف می‌کنند ارج بنهید. به‌کارگیری این روش‌های ارتباطی در کلاس درس، توسط شما، سبب می‌شود دانش‌آموزان علاقه‌مند به مطالعه، از توانایی‌هایشان به‌عنوان افراد باسواد بیشتر آگاه شوند و در آن‌ها اعتمادبه‌نفس بیشتری برای خواندن ایجاد شود.

یا طرح کلی یک خلاصه نیست؛ بلکه گفت‌وگو می‌تواند به این معنا هم باشد که از کودک بپرسیم در مطالعه به دنبال چیست یا امیدوار است چه چیزی در ادامه مطالعه برای او شگفت‌انگیز و جالب باشد. بنابراین باید دانش‌آموزان را تشویق کنیم که برای در میان گذاشتن اندیشه‌های حاصل از مطالعه‌شان از پیامک و مانند آن استفاده کنند. برخلاف پرسش و پاسخ‌های خشک معلم و تلاش دانش‌آموزان برای حدس زدن پاسخ «درست» گفت‌وگو باید هدفی اصیل و خلاقانه را برآورده سازد.

وقتی معلم و دانش‌آموز «با هم» مطلبی را می‌خوانند و یا اینکه رو در رو درباره مطالب مورد مطالعه صحبت می‌کنند، می‌توانند وارد گفت‌وگویی سالم و پرورش‌دهنده شوند که تضمین‌کننده رشد باسواد است. یکی از راه‌های ایجاد گفت‌وگو میان کودکان هم‌سن و سال، تشکیل جلسه‌های خواندن متون است. بحث و تبادل نظر درباره قصه‌های تصویری کوتاه، طنزها، داستان‌های کوتاه، شعرها و... فرصتی در اختیار خوانندگان ناموفق می‌گذارد تا اندیشه‌های مهمی را در این متن‌ها، که ضرورتاً «بزرگ» هم نیستند، به‌طور عمیق جست‌وجو کنند. می‌توانیم چگونگی جست‌وجو در متن‌های گوناگون و مدون کردن اندیشه پیچیده خود را با مطالعه چند صفحه از یک کتاب طنز یا یک وبلاگ یک صفحه‌ای، به‌صورت الگو درآوریم. متن‌های ساده را با صدای بلند بخوانید و خلاقیت‌ها و توانایی‌ها مندرج در آن‌ها را تحسین کنید و به رویکرد ظریف و ماهرانه آن‌ها نسبت به زبان، حتی در متن‌هایی که خواندنشان آسان است، بها دهید.

۴

به خوانندگان «جعبه ابزار» بدهید

کتابخوان‌های ناموفق ما در اغلب موارد احساس می‌کنند که در رویارویی با مطالب خواندنی بی‌دفاع‌اند. بیایید آن‌ها را به آنچه که نیازمندند مسلح کنیم. ما به خوانندگان آسیب‌پذیر، وقتی می‌توانیم فرصت پریدن از روی مانع را بدهیم که آن‌ها را به منابع یاری‌رسان مجهز کرده باشیم؛ منابعی مانند نمودارهای الفبا، جعبه‌های واژگان، دیوارهایی از کلمات، یا «حلقه کلید»هایی که کارت‌های چاپ شده از آن‌ها آویزان و روی آن‌ها واژه‌ها یا تصویرهای چالش‌برانگیز یا نشانه‌های معنی‌رسان ثبت شده‌اند. وسایل دیجیتالی بسیاری نیز هستند که می‌توانند کمک‌کننده باشند؛ مانند فهرست واژگان و دیگر کاربردهای مناسب مطالب خواندنی که در داخل تلفن‌های همراه و هوشمند و کتابخوان‌های الکترونیکی و رایانه‌های «تبلت» گذاشته می‌شوند.

۵

اجازه دهید کتابخوان‌ها در سطح و توان خود کتاب بخوانند

اغلب، والدین و معلمان تصور می‌کنند که دانش‌آموز، به دلایل شرایط سنی‌اش، در سطح معینی از کتابخوانی قرار دارد. حتی ممکن است این جمله را بگویند: «این همان سطحی است که او حالا باید در آن باشد». در حالی که باید سطح کتابخوانی مستقل هر دانش‌آموز را جداگانه بسنجیم و او را راهنمایی کنیم تا علاوه بر مطالبی در آن سطح، یا متن‌هایی اندکی پایین‌تر یا بالاتر را

نیز بخواند. این تمرین سبب می‌شود کودکان از خواندن مطالب گوناگون لذت ببرند، احساس راحتی کنند و به این حقیقت برسند که کتابخوان اصیل و واقعی کسی است که مطالبی در سطوح گوناگون بخواند. خواندن کتاب‌هایی اندکی پایین‌تر از سطح خود سبب می‌شود دانش‌آموز سریع‌تر و با اطمینان خاطر بیشتری کتاب بخواند. نباید این نوع کتاب‌ها کم‌اهمیت ارزیابی شوند و دانش‌آموز از خواندن آن‌ها احساس شرمندگی کند. متن‌های خواندنی اندکی بالاتر از سطح دانش‌آموز باید درباره موضوع‌هایی باشد یا توسط کسانی نوشته شده باشد که دانش‌آموز آن‌ها را واقعاً دوست دارد تا او را به‌عنوان کتابخوان و اهل مطالعه همواره به پیش برند.

دانش‌آموزان نباید هرگز خودشان را در یک سطح محبوس کنند. در یکی از کلاس‌های درس متوجه شدم که دانش‌آموزی با ناراحتی به خواندن مجموعه کتابی مشغول است. از او پرسیدم: اگر این کتاب‌ها را دوست نداری، چرا می‌خوانی؟ در پاسخ گفت: «این کتاب‌ها در سطح سنی من هستند. من اجازه دارم تنها این کتاب‌ها را بخوانم.» چنین کتاب‌هایی هرگز در کودک مزبور انگیزه و علاقه ایجاد نمی‌کند. من ترجیح می‌دهم این کودک کتاب‌هایی را مطالعه کند که خودش دوست دارد، او باید از بخش‌هایی که کاملاً نمی‌فهمد سریع بگذرد تا احساس کند کتابخوانی است که می‌تواند سؤالاتی را مطرح کند، از به‌دست آوردن آگاهی‌های نو به شوق آید و در مرزهای جدید به گشت‌وگذار بپردازد.

۶

به عمق بروید

ادبیات فرصت‌هایی در اختیار ما می‌گذارد تا بتوانیم درباره جهانی که در آن زندگی می‌کنیم بیندیشیم و به آن، به‌گونه‌ای کاملاً شخصی، واکنش نشان دهیم. سخن گفتن با دانش‌آموزان درباره واکنش‌های آن‌ها سبب می‌شود آنان احساس‌های خویش را به‌صورتی سالم و دور از ترس و وحشت بیان کنند. دانش‌آموزان را تشویق کنید مکان‌های ایده‌آل خود را برای کتاب خواندن با دیگران در میان بگذارند و این واقعیت در حال تغییر را، که آن‌ها خواندن را انتخاب کرده‌اند گرامی بدارید.

کتابخوان‌های ناموفق نیازمند راه‌ها و روش‌هایی هستند تا بدان وسیله درباره کتاب‌هایی که خوانده‌اند به‌طور عمیق و با متانت به بحث و تبادل نظر بپردازند. این کار سبب می‌شود آن‌ها متوجه شوند که لازم نیست مطلب خواندنی بسیار طولانی باشد تا ارزش پاسخ عمیق را داشته باشد. شما می‌توانید متنی ساده را با صدای

بلند بخوانید تا فکر بااهمیت و جدی را که در آن هست نشان دهید. برای نمونه، از یک کتاب تصویری بخش‌هایی را بخوانید سپس از دانش‌آموزان بخواهید به اجمال نظرشان را در مورد قسمت‌هایی که برایشان جالب و الهام‌بخش بوده است بیان دارند و پاسخ خودشان را با دوستشان درمیان بگذارند.

گفت‌وگوهای خردورانه سبب می‌شود تجربه کتابخوانی صورت اجتماعی پیدا کند و فهم و ادراک دانش‌آموزان عمیق‌تر شود. کتابخوان‌های ناموفق غالباً علاقه دارند فرایندی را طی کنند که من آن را «حلقه ادبی» نامیده‌ام؛ یعنی خواندن، نوشتن، صحبت کردن و گوش کردن. این کار گهگاه با افرادی انجام می‌گیرد که مطلب یکسانی را مطالعه می‌کنند. به جای این که منتظر باشید تا دانش‌آموزان فعال شما دستشان را بلند کنند، به همه دانش‌آموزان اجازه دهید درباره کتابی که خوانده‌اند از طریق گزارش دادن و نوشتن در کلاس درس یا در کلاس‌های دیگر، به برقراری ارتباط بپردازند. این کار کتابخوان‌های کم‌میل را تشویق می‌کند در تبادل اندیشه‌ها شرکت کنند. دو راه برای درگیر کردن کتابخوان‌ها وجود دارد: یکی روشن کردن منظور و هدف مطالعه است (وقتی فردی خواندن را دشوار بداند می‌خواهد بداند که چرا باید آن را انجام دهد). دیگری، گسترش مخاطبان خواندن متن یکسان با دانش‌آموزان در کلاس‌ها، مدارس و کشورهای دیگر و درمیان گذاشتن تجربه‌ها از راه نوشتن (اغلب با بهره‌گیری از فناوری)، دو روش یاد شده را در هم می‌آمیزد و بسیار هم برانگیزاننده است.

۷ به خواندن اجمالی و خواندن دوباره ارج بگذارید

خواندن اجمالی و دوباره خواندن نشانه‌هایی از خوب خواندن و با قوت خواندن است. دوباره خواندن، فهم و ادراک را پرورش می‌دهد. هر بار که فرد به متن مراجعه می‌کند، آن را به شکل متفاوتی درک می‌کند. وقتی دانش‌آموزان به خواندن اجمالی می‌پردازند آن‌ها را تشویق، و به هنگام خواندن دوباره آن‌ها را تحسین کنید. آنان را تشویق کنید، داستانی را که مورد علاقه‌شان است هربار به شکل دیگری مطالعه کنند. برای نمونه، بسیاری از کتاب‌های کلاسیک به صورت داستان‌های کوچک تصویری درآمده‌اند. پیدا کردن داستان‌هایی که در گونه‌های متفاوتی نوشته شده باشند، می‌تواند برای کتابخوان ناموفق که به دنبال راه‌هایی برای لذت بردن از چیزهای متفاوت است، جذاب و دل‌پذیر باشد.

۸ قدرت و توانایی‌ها را پرورش دهید

«تندخوانی»، اگر دانش‌آموز چالشگر باشد، تجربه خواندن موفقیت‌آمیز را در او تقویت می‌کند بدون اینکه وی هفته‌ها انتظار بکشد تا طعم موفقیت را بچشد. به کار بردن زمان‌سنج راه مناسبی است تا افراد مقاوم در برابر خواندن را متقاعد کند که از خواندن کم سود می‌برند. به دلایل گوناگون، تنظیم زمان‌سنج روی زمان‌های معین، مثلاً ۱۳ دقیقه، خیلی یاری‌کننده است. زمان در نظر گرفته شده را اضافه نکنید، حتی اگر به نظر برسد که دانش‌آموز مورد نظر شما به موفقیت رسیده است. با این کار

دانش‌آموزان اطمینان پیدا می‌کنند که شما سر قول خودتان هستید و وقتی به زمان در نظر گرفته شده خواهید افزود که آن‌ها توان و قدرت خواندن خود را افزایش داده باشند.

کتابخوان‌های ناموفق را تشویق کنید بیشتر کتاب‌هایی را بخوانند که از آن‌ها لذت می‌برند. این کتاب‌ها بهتر از کتاب‌های دارای عنوان‌های جدیدی هستند که مطالعه آن‌ها مستلزم عبور از میان انبوهی از واژگان تازه است. به دانش‌آموزان بگویید که تمرین تندخوانی سبب پرورش و تقویت توان و قدرت آن‌ها می‌شود. خواندن متن‌های گوناگون درباره یک موضوع به آن‌ها کمک می‌کند که دریابند افراد گوناگون درباره اندیشه‌ای یکسان چگونه سخن می‌گویند.

۹ به دانش‌آموزان بیاموزید مطالعه خویش را مدیریت کنند

در جهان امروز، مطالب خواندنی گوناگون و بسیار غنی، همه‌جا در دسترس است. لذا باید دانش‌آموزان را در مورد انتخاب مطالب خواندنی توانمند سازیم تا خودشان بتوانند به عنوان آدم‌های اهل کتاب از میان گونه‌های متنوع مطالب، دست به انتخاب بزنند. به کودکان راه‌های گوناگون یادداشت‌برداری از مطالب خواندنی را یاد بدهید؛ مثل نوشتن فهرست کتاب‌ها در دفتر یادداشت خود و نشانه‌گذاری برای مراجعه بعدی، ذخیره کردن عنوان کتاب‌ها در یک پایگاه اطلاعاتی رایانه‌ای و فراهم ساختن پوشه‌های الکترونیکی برای کتاب‌ها که شامل اطلاعاتی درباره نویسندگان کتاب و شخصیت‌های کتاب می‌شود. این پوشه‌ها را می‌توانند به صورت پایگاه اطلاعات و وبلاگ در شبکه اینترنتی قرار دهند تا دیگران نیز بتوانند از آن‌ها بهره‌مند شوند. تشویق دانش‌آموزان به استفاده از تلفن‌های همراه برای نوشتن نام نویسندگان و عنوان کتاب‌هایی که آن‌ها دوست داشته‌اند نیز می‌تواند در آن‌ها انگیزه ایجاد کند.

۱۰ لذت بردن فراموش نشود

افراد بی‌علاقه به مطالعه تجربه‌های زیادی از اضطراب و فشار روانی ناشی از مطالعه را در زندگی خود تجربه می‌کنند. چه چیزی می‌تواند این نوع کتابخوان‌ها را شاد و خرسند کند؟ دست‌یابی به لذت و شادی بسیار مهم است، چرا که مهارت خواندن دشوار به دست می‌آید. آنچه بسیاری از کتابخوان‌های ناموفق به خاطر دارند، سختی و احساس تنهایی در راهی دور و دراز است. بیا بید برای همه کتابخوان‌ها جهانی فراهم سازیم که پر از لذت کشف، تخیل و کسب آگاهی باشد. تنها راه انجام این کار آن است که جهان را سرشار از داستان‌هایی کنیم که بچه‌ها دوست دارند و متن‌هایی که با ذوق و اشتیاق آن‌ها مرتبط هستند. بیا بید به دست کتابخوان‌های بی‌علاقه شمشیری بدهیم تا بدان وسیله بتوانند بر پدیده‌های وحشی زبان پیروز شوند و یاد بگیرند که خواندن را دوست داشته باشند.

* منبع

Educational Leadership, "Taming the wild text", Tom Allyn, March 2012

در نشست گروه زبان و ادبیات فارسی مطرح شد:

انتشار کتاب‌های حل المسائل یک خطای بزرگ است!

پای صحبت دکتر هامون سبطی،

مدیر مسئول انجمن فرهنگی ناشران آموزشی

صدیقه رضائزاد

اشاره

معلم، نویسنده و در عین حال یک پزشک است. مدیریت «نشر دریافت» را برعهده دارد و مدتی است که در انجمن فرهنگی ناشران آموزشی به‌عنوان مدیر مسئول این انجمن برگزیده شده است. تألیف مشترک او و آقای عمرانی در سال ۱۳۸۴ برنده جایزه جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد شد.

● آقای دکتر سبطی! آیا از محتوای علمی کتاب‌های ادبیات فارسی راضی هستید؟

○ اگر منظورتان کتاب‌های آموزشی و کمک‌درسی زبان و ادبیات فارسی است، خیر راضی نیستیم؛ اما از کتاب‌های درسی ادبیات نسبتاً راضی‌ام.

● چرا نسبتاً؟

○ من با حذف کردن درس‌هایی از کتاب‌های درسی ادبیات که باعث پیوند نسل می‌شود، مخالفم. هر چند تکراری به نظر برسد. مثلاً داستانی مانند داستان «فرهاد کنجکاو» همیشه در کتاب‌های درسی لازم است؛ اما مثلاً حذف درسی مانند «زاغ و روباه» باعث گسست بین نسل‌ها می‌شود.

● مطالب نو و تازه‌ای که جایگزین این درس‌ها شده است، به نظر تان به قدر کافی جذاب نیست؟

○ متن‌های اضافه شده کاملاً سفارشی به نظر می‌رسند و ناشی از یک اتفاق درونی در نویسندگان نبوده‌اند. در کشوری که منابع ادبی پرباری دارد، می‌توان و باید از این گنجینه استفاده کرد. نقل زندگی‌نامه بزرگان علم و ادب نیز می‌تواند انگیزه و رغبت دانش‌آموزان را برای مطالعه افزایش دهد. وقتی ما با صفحات محدود کتاب درسی روبه‌رو هستیم، باید از بهترین آثار استفاده کنیم و تنوع موضوعی خوبی به درس‌ها بدهیم.

● آیا با وجود مواد خواندنی غیرادبی، مانند متن‌های علمی، به ادبیات نیاز هست؟

○ از سال ۸۰ اتفاق خجسته‌ای رخ داد و دو مقوله زبان‌آموزی و ادبیات از هم جدا شدند. به اعتقاد من زبان و ادبیات، بسیار با هم تفاوت دارند. تابلوی راهنمایی و رانندگی و تابلوی نقاشی هر دو تابلو هستند و در هر دو از رنگ و طرح استفاده شده است. اما این دو مثل هم نیستند. مدرسان ادبیات نیز باید متفاوت از مدرسان دستور و زبان‌شناسی باشند. ادبیات شاخه‌ای از هنر به حساب می‌آید و با احساس و کشف و شهود همراه است و دستور زبان‌شناسی شاخه‌ای از علم است که با تجربه، پژوهش و استدلال قیاسی و منطقی همراه است.

● فرمودید از کتاب‌های آموزشی و کمک‌درسی راضی نیستید. به نظر شما، برای حصول این رضایت چه باید کرد و چگونه می‌توان این کتاب‌ها را به سمت اهداف عالی آموزشی سوق داد؟

○ اگر دیوار بلند بین آموزش و پرورش و ناشران آموزشی، که در بین آن‌ها افراد فرهیخته و با عیار تحصیلی بالا نیز فراوان هستند، از بین برود و فضای همدلی و درک متقابل بین کارشناسان آموزش و پرورش و مؤلفان و ناشران فراهم آید، با صرف کمترین هزینه می‌توان کتاب‌های کمک‌درسی و آموزشی را به سمت اهداف عالی آموزش و پرورش سوق داد. همچنین می‌توان به خوبی از تجربه‌ها و یافته‌های مؤلفان کار کشته این حوزه در نزدیک‌تر شدن آن‌ها به واقعیت‌های جاری در کلاس‌های درس بهره گرفت. من به‌عنوان مدیر مسئول در انجمن فرهنگی ناشران آموزشی، در این زمینه با روی باز در خدمت مسئولان و کارشناسان محترم وزارت آموزش و پرورش هستم و خواهم بود.

دوره آموزش ابتدایی

حساس برای آموزش مهارت‌های زبان فارسی

پای صحبت دکتر معصومه نجفی

عضو گروه تألیف زبان و ادبیات فارسی

اشاره

نشست گروه زبان و ادبیات فارسی یکی از نشست‌های تخصصی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران با ناشران و مؤلفان آموزشی و تربیتی بود. در این نشست دکتر معصومه نجفی با ذکر حساسیت دوره آموزش ابتدایی در مهارت‌آموزی زبان فارسی به دانش‌آموزان، به سؤالات حاضران پاسخ داد. آنچه می‌خوانید حاصل گفت‌وگوی کوتاهی با ایشان است:

● خانم دکتر! شما کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی را در کنار

کتاب‌های درسی چقدر مفید می‌دانید؟

○ من سال گذشته تعداد ۱۰۰ جلد کتاب کار داوری کردم، در آن کتاب‌ها می‌دیدم ناشران اصلاً با اهداف مؤلفان در کتاب‌های درسی آشنا نیستند. متأسفانه این برداشت نادرست در مورد درس فارسی دوره ابتدایی رایج است که فکر می‌کنند فارسی یعنی روخوانی بلند و املاي بدون غلط! در صورتی که در آموزش زبان فارسی هدف، تقویت چهار مهارت زبانی دانش‌آموزان است. ناشران برای آشنا شدن با این اهداف می‌توانند به کتاب راهنمای معلم مراجعه کنند، فیلم‌های دفتر تکنولوژی را بیشتر ببینند؛ متأسفانه اکثر کتاب‌ها از اهداف برنامه درسی دور بوده و بیشتر تمرین املاي و فعالیت‌های پراکنده است که هدف آن‌ها مشخص نیست.

● با توجه به اینکه دوره ابتدایی مقطع حساسی برای آموزش مهارت‌های

زبان فارسی است، آیا کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی مناسبی در

این زمینه تهیه گردیده است؟

○ در حوزه ابتدایی، فضای کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی گاهی آنقدر با کتاب درسی تفاوت دارد که به جای کمک به تحقق اهداف برنامه، مخل آن می‌شود.

● چقدر نشست ناشران با مؤلفان کتاب‌های درسی را مفید می‌دانید؟

○ اگر ناشران و مؤلفین کتاب‌های کمک درسی جلسات و نشست‌هایی با مؤلفان کتب درسی داشته باشند و در تألیف این کتاب‌ها به آن‌ها آموزش داده شود قطعاً کتاب‌های بهتری تولید خواهد شد.

در این صورت دو مجموعه، مکمل هم شده و مسیر دستیابی به اهداف برنامه زبان فارسی هموارتر می‌شود.

● خانم دکتر نجفی! آیا درس انشاء از کتاب‌های درسی حذف شده است؟

○ خیر بلکه در قالب صفحه‌های نگارش توجه ویژه‌ای به آن شده است. آموزش انشا با سیر منظم از ابتدایی آغاز شده است و تا پایان متوسطه اول ادامه دارد. امسال هم کتاب نگارش برای پایه دهم تألیف شد.

● برخی از این کتاب‌های

کمک‌درسی به خاطر نوع نگاه مؤلفانشان به آموزش، شبیه کتاب‌های حل‌المسائل شده‌اند. نظرتان درباره این کتاب‌ها چیست؟

○ خوش‌بختانه با نظارت بخش سامان‌دهی منابع مکتوب، این کتاب‌ها مردود شناخته شدند و ورود آن‌ها به مدارس متوقف شده است. گرچه این امر باعث شده که این کتاب‌ها با اسم‌های عجیب و غریب و رنگ و لعاب‌های فریبنده به هر نحو شده راهی به میان کتاب‌های مورد تأیید آموزش و پرورش باز کنند و ناشرانی که تا امروز جرئت ورود به این حوزه غیرآموزشی را نداشتند، ترغیب کند که از این بازار پرسود طرفی ببندند. وقتی سؤالی آورده شود و پشت سرش جوابش هم بیاید، امکان اندیشیدن را از دانش‌آموز گرفته‌ایم که این خطای بزرگی است.

● آیا نشست‌ها و کارگاه‌های

مؤلفان کتاب‌های درسی با ناشران

و مؤلفان کتاب‌های آموزشی و

کمک‌درسی را مفید می‌دانید؟

○ بله. نشست‌های مشترک به ایجاد درک متقابل کمک می‌کند؛ اما متأسفانه مؤلفان و ناشران زیاد استقبال نمی‌کنند که شاید به این دلیل باشد که در این جلسات بیشتر کلیات مطرح می‌شود.

مجموعاً ناشران و نویسندگان که دغدغه آموزشی و کار فرهنگی دارند با این نشست‌ها موافق‌اند. اما به نظر می‌رسد اگر برای نزدیک‌تر شدن دو مجموعه، افراد با عیار بالا برای صحبت در این نشست‌ها و کارگاه‌ها انتخاب بشوند بهتر است.

اگر ناشران و مؤلفان متخصص متقاعد شوند، ناشران دیگر هم متقاعد می‌شوند. امسال خوش‌بختانه فضای خوبی به‌وجود آمد. انشاءالله بعد از نمایشگاه این نشست‌ها پر بارتر شود.

وقتی آلاچیق، کتابخانه می شود!

گزارشی از دبستان پسرانه جلال آل احمد در منطقه ۱۶ تهران

سمانه آزاد

پایه، هر هفته به مدت ۴۵ دقیقه به کتابخانه می آمدند. من باید برای این مدت خودم را آماده می کردم. یعنی باید کتابها را می شناختم، رده های سنی کتابها را تشخیص می دادم و در نهایت می کوشیدم آنها را به جذاب ترین شکل ممکن معرفی کنم تا بچه ها مشتاق مطالعه شوند. مثلاً خلاصه داستان کتابی را تا نیمه تعریف می کردم تا خودشان ادامه کتاب را بخوانند یا تشویقشان می کردم که از مطالب کتابها کاردستی درست کنند. ابتدا فکر نمی کردم بچه ها بخوانند یا بتوانند این کارها را انجام دهند اما واقعا استقبال شد. آن دو سال از بهترین سالهای عمرم بود؛ چرا که متوجه شدم علاقه مند کردن بچه ها به کتاب و کتابخوانی کاری شدنی است.»

گرچه دو سال بعد، او از کتابخانه رفته بود و در بخش های دیگر به کار مشغول شده بود، هرگز تشویق بچه ها به مطالعه را فراموش نکرد؛ حتی وقتی که معاون مدرسه شد: «وقتی معاون مدرسه شدم نیز همین روند را ادامه دادم. صبحگاه در مدرسه ما فقط پیش زمینه رفتن به کلاس درس نبود. ما تلاش کردیم حتی از فضای صبحگاه برای خواندن کتاب استفاده کنیم. مثلاً کتاب شعری را انتخاب می کردیم. یک مصرع را من می خواندم و مصرع بعدی را بچه ها. به این ترتیب بچه ها با انرژی و شاد وارد کلاس می شدند؛ ضمن اینکه مشتاق خواندن کتاب هم می شدند. این کار را به مدت هفت سال انجام دادم و باز خوردی هم که از همکاران و دانش آموزان می گرفتم بسیار مثبت بود. الان هم برای دعاهای صبحگاه، از کتاب استفاده می کنیم. خوشبختانه کتابهای مناسبی در این باره برای کودکان و نوجوانان وجود دارد. هر

اشاره

«فقط تلاش کردیم آنچه را برای دانش آموزان مفید است انجام دهیم...» این جمله خلاصه حرفهای تبرک بزرگمهر، مدیر دبستان پسرانه جلال آل احمد، درباره موفقیتش در زمینه تشویق دانش آموزان به مطالعه است. مدرسه ای در تهران و در مرز مناطق ۱۱ و ۱۲ و ۱۶. دبستانی که قدمت آن به سال ۱۳۲۹ می رسد؛ با وجود این تا چند سال پیش خبری از کتابخانه در این مدرسه نبود. مدیر مدرسه می گوید: «زمانی که به مدیریت این مدرسه منصوب شدم کتابخانه مدرسه شامل یک اتاق کوچک بود که کتابها را در آن ریخته بودند و درس هم بسته بود.» اما حالا وضع فرق کرده است و با تلاش چهار ساله خانم بزرگمهر، حالا مدرسه جلال آل احمد کتابخانه ای دارد با بیش از ۵ هزار عنوان کتاب؛ با مخاطبانی که تشنه مطالعه اند و با خانواده هایی که ارزش مطالعه را درک کرده اند. آنچه می خوانید داستان تلاش و انگیزه های این مدیر برای ارتقای سطح مطالعه دانش آموزانش است.

بزرگمهر هفت سال است که در این مدرسه به عنوان مدیر خدمت می کند اما پیش از این، تجربه هایی داشته که در موفقیت امروز او بی تأثیر نبوده است: «من سالها معلم بودم و می دانم که محدود کردن دانش آموزان در چارچوب کتاب درسی آنها را ضعیف خواهد کرد. بنابراین سواد بچه ها باید گسترده باشد. قبل از حضور در این مدرسه، ۱۲ سال در مدرسه شاهد غنچه های انقلاب کار می کردم که کتابخانه گسترده ای داشت. دو سال در آن مدرسه متصدی کتابخانه بودم. دانش آموزان هر

روز چهار یا پنج نفر از بچه‌ها در صبحگاه این کتاب‌ها را که متناسب با سنشان هست، می‌خوانند. کلاً کتاب‌خوانی باعث شده اعتمادبه‌نفس بچه‌ها بالا برود و نحوه بیانشان و صحبت‌کردنشان خیلی بالاتر از سنشان به نظر برسد که نشان‌دهنده تأثیر مثبت مطالعه است. حالا دیگر خواندن کتاب جزئی از برنامه روزانه بچه‌ها شده است.»

چهار سال تلاش برای راه‌اندازی یک کتابخانه

حالا بزرگمهر هفت سال است که مدیر دبستان جلال آل احمد است. مدرسه‌ای با ۴۰۳ دانش‌آموز و ۵۸۳۰ عنوان کتاب در کتابخانه‌اش. اما برای رسیدن به این نقطه راه همواری در پیش نبوده است چنان که خودش می‌گوید: «وقتی وارد این مدرسه شدم متوجه شدم کتابخانه ندارد. فقط یک اتاق خیلی کوچک داشت که کتاب‌ها را آنجا ریخته بودند و درش هم بسته بود. چهار سال طول کشید تا ما توانستیم کتابخانه را با کمک خیرین سرپا و قابل استفاده کنیم. اکنون کتابخانه مدرسه علاوه بر منابع مناسب دانش‌آموزان، منابع مفیدی برای معلمان و اعضای خانواده‌ها دارد. حتی گاهی خواهر یا برادر یک دانش‌آموز که دانشجو است، به کتابخانه مدرسه مراجعه می‌کند. خانواده‌ها و معلمان هم معمولاً از کتاب‌های تربیتی استقبال می‌کنند.»

گام اول: آشتی خانواده‌ها با مطالعه

تشویق مخاطبان به مطالعه و چشاندن لذت آن به دانش‌آموزان، برای خانم بزرگمهر از تجهیز کتابخانه هم مهم‌تر بود؛ و پیش از خود دانش‌آموزان او می‌بایست خانواده‌هایشان را با کتاب آشتی می‌داد: «اولین گام ما برای نهادینه کردن مطالعه، تشویق خانواده‌ها و جا دادن کتاب و مجله در سبدهای خانواده‌ها بود. چون وقتی کاری را از خانواده شروع کنیم ریشه‌ای‌تر و ماندگارتر خواهد بود. ما در جلسات انجمن اولیا و مربیان، مجلاتی را تهیه کردیم و روی میز قرار دادیم. آن‌ها وقتی وارد جلسه شدند مدتی مجلات را ورق زدند و خواندند. بعد اعلام کردیم که می‌توانند مجلات را به‌عنوان هدیه با خود ببرند. این موضوع چندین بار اتفاق افتاد و کم‌کم استقبال شد.»

بعد از خانواده‌ها نوبت به دانش‌آموزان می‌رسد و مجلات رشد هم اولین منابعی هستند که در کنار کتاب درسی ایفای نقش می‌کنند: «ما برای تقویت مهارت خواندن دانش‌آموزان و تشویق‌شان به مطالعه در شروع کار از مجلات «رشد» یا مجلاتی مثل «دوست» استفاده می‌کنیم. معلمان به تناسب درس، از بخش‌های گوناگون مجله استفاده می‌کنند. گاهی از دست‌ساخته‌های بچه‌ها هم که تحت تأثیر آموزش‌های مجلات ساخته‌اند، نمایشگاهی برگزار می‌کنیم. گاهی نیز بچه‌ها با هم مجله را می‌خوانند.»

اما این همه ماجرا نیست؛ در این مدرسه فقط دانش‌آموزان به مطالعه تشویق نمی‌شوند، معلم‌ها هم اهل مطالعه شده‌اند. «در این هفت سال همه همکاران مدرسه را هم مشترک مجلات

رشد کردیم؛ از جمله رشد آموزش ابتدایی، تکنولوژی آموزشی و معلم. و برای آن که مطالعه هیچ‌گاه کمرنگ نشود، یکی از معاونان سؤالاتی را از مجلات طرح کرد تا معلمان پاسخ دهند و ما هم هدیه‌های نقدی کوچکی را برایشان در نظر گرفتیم که استقبال خوبی شد.»

و کم‌کم کتاب‌های دیگر وارد کلاس می‌شوند: «در بازار کتاب‌هایی هست که مخصوص آموزش و تمرین یک حرف از حروف الفباست؛ یعنی دانش‌آموزان کلاس اول هر حرف را که یاد می‌گیرند، می‌توانند کتاب مخصوص به آن حرف را هم بخوانند. ما برای ارتقای سطح سواد خواندن بچه‌ها، این کتاب‌ها را به اولیا معرفی می‌کنیم. چون قیمت مجموعه کتاب‌ها ممکن است برای یک خانواده بالا باشد، ما پیشنهاد می‌دهیم که چند خانواده با هم یک مجموعه را تهیه کنند و بچه‌ها به نوبت کتاب‌ها را بخوانند. به این ترتیب بچه‌ها استفاده مشترک را هم یاد می‌گیرند. علاوه بر این کتابخانه کلاسی هم در هر کلاس وجود دارد که خود بچه‌ها متصدی آن هستند.»

کتاب‌خوانی در آلاچیق

استفاده از کتابخانه هم گرچه نظام‌مند است اما محدودیتی ندارد. زنگ علوم، فارسی و انشاء فرقی با هم ندارد. مهم رفت‌وآمد بیشتر به کتابخانه و استفاده از کتاب‌هاست: «معلمان باید هر هفته بچه‌ها را به کتابخانه ببرند. گرچه بیشتر در

زنگ فارسی برای این کار استفاده می‌کنیم؛ ولی از همکاران خواسته‌ایم خود را محدود به این درس نکنند. گاهی ممکن است بچه‌ها سر درس مطالعات اجتماعی یا برای نوشتن انشا به کتابخانه بروند. مهم این است که انس و الفت بین بچه‌ها با کتاب و کتابخانه اتفاق بیفتد. برای ایجاد تنوع هم گاهی با معلم‌شان کتاب را در آلاچیق حیاط مدرسه می‌خوانند تا بدانند هر جایی می‌توان کتاب خواند. به‌طور کلی فعالیت‌های مدرسه در زمینه مطالعه فقط محدود به هفته کتاب و مناسبت‌های این‌چنینی نیست. ما معمولاً چندین بار در سال نمایشگاه کتاب برگزار می‌کنیم که خانواده‌ها هم در آن حضور پیدا می‌کنند. گاهی از نویسندگان و تصویرگران کتاب‌ها هم دعوت می‌کنیم تا دانش‌آموزان از نزدیک با آن‌ها دیدار کنند.»

چه چیزی بهتر از کتاب؟

خانم بزرگمهر موفقیت‌های مدرسه را در علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به مطالعه، مرهون همکاری معلمان مدرسه می‌داند: «همه همکاران ما به این موضوع علاقه‌مندند. آن‌ها می‌دانند که اگر خواهان رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان هستیم باید از کتاب و مطالعه کمک بگیریم.»

کتاب‌های داستان اکنون یکی از ملزومات اصلی کیف‌های بچه‌های پایه اول دبستان است. گویی معلمان اول و همه پایه‌های

در نمایشگاه‌هایی که برای بچه‌ها برگزار می‌کنیم گاهی از یک نویسنده و تصویرگر هم دعوت می‌کنیم تا دانش‌آموزان از نزدیک با او دیدار کنند

مدرسه آل احمد مشکلی به نام کمبود وقت ندارند. خانم بزرگمهر می‌گوید: «همه می‌دانیم که در دوران ابتدایی یادگیری بچه‌ها در هر زنگ در حدود ۷ دقیقه است. معلم همه هنرش را به کار می‌گیرد تا مطالب آموختنی خود را در این هفت دقیقه آموزش دهد. در بقیه ساعت باید تکرار و تمرین را چاشنی کارش قرار دهد و برای این کار چرا از کتاب استفاده نکند؟»

پرورش ذهن پرسشگر

طی هفت سال مدیریت در این مدرسه، تبرک بزرگمهر با همکاری معلمان مدرسه توانسته کتابخانه‌ای راه بیندازد تا دانش‌آموزان و خانواده‌ها از آن استفاده کنند. اما آیا این تلاش‌ها ثمره روشنی داشته است؟ با چه معیاری می‌توان میزان اثرگذاری افزایش مطالعه بر دانش‌آموزان را اندازه گرفت؟ بزرگمهر در این باره می‌گوید: «شاید بهتر باشد با یک مثال پاسخ شما را بدهم. وقتی دانش‌آموزان ما برای بازدید به موزه‌ها یا مکان‌های دیگر می‌روند، مسئولان این مراکز می‌گویند «سوالاتی که دانش‌آموزان شما می‌پرسند خیلی با سوالات دانش‌آموزان دیگر فرق دارد.» دانش‌آموزی که اهل مطالعه است، ذهن پرسشگری دارد و هر چیزی را به راحتی قبول نمی‌کند.

همه همکاران و بچه‌ها می‌دانند که بهترین هدیه در مدرسه ما کتاب است و اگر بخواهند هدیه‌ای برای مدرسه تهیه کنند، چیزی بهتر از کتاب نیست

اگر شما بپرسید متوجه می‌شوید که مدارس دوره اول متوسطه منطقه‌های اطراف، خیلی مشتاق خروجی‌های مدرسه ما هستند تا از آن‌ها ثبت‌نام کنند. همین که می‌گویند از مدرسه جلال آل احمد آمده‌ایم با اشتیاق از آن‌ها استقبال می‌کنند. سال اولی که در اینجا شروع به کار کردم تعداد دانش‌آموزان مدرسه به ۲۰۰ نفر هم نمی‌رسید؛ اما حالا از مناطق دورتر هم برای ثبت نام تقاضا داریم در حالی که شاید خانواده‌ها باید چند مدرسه را بگذرانند تا به مدرسه ما برسند. کتابخوان شدن بچه‌ها بر همه جنبه‌های شخصیتی آن‌ها و از جمله مهارت خواندن بر موفقیت تحصیلی آن‌ها هم اثر گذاشته است. وقتی این بازخوردها را می‌بینم متوجه تأثیرگذاری مطالعه می‌شوم و خستگی چهار سال تلاش برای ایجاد کتابخانه از من دور می‌شود. در این مواقع است که فکر می‌کنم شاید کمی توانسته‌ام از رسالتی را که بر دوشم بوده انجام دهم.»

معلم، دانش‌آموز، کتاب‌نامه

در مدرسه جلال آل احمد برای تجهیز کتابخانه، هم از معلمان و هم از دانش‌آموزان نظرخواهی می‌شود. خانم بزرگمهر درباره نحوه تجهیز کتابخانه می‌گوید: «گاهی خانواده‌ها کتاب‌هایی را اهدا می‌کنند که بیشتر آن‌ها برای بچه‌ها قابل استفاده نیست؛ به‌همین دلیل برای انتخاب منابع مناسب از معلمان کمک می‌گیریم. آن‌ها کتاب‌ها و منابعی را که طی سال به آن احتیاج داشته‌اند، اما در کتابخانه نبوده، می‌نویسند تا تهیه کنیم. گاهی خود دانش‌آموزان هم منابعی را می‌خواهند که مدرسه تهیه می‌کند. از سال‌های قبل هم با کتاب‌نامه رشد آشنایی داریم و برای انتخاب کتاب از آن استفاده می‌کنیم. گاهی هم همکاران منبعی را که برای مدرسه مناسب تشخیص می‌دهند تهیه می‌کنند و ما هزینه آن را پرداخت می‌کنیم. نمایشگاه یاد یار مهربان هم کمک و فرصت خوبی برای تهیه کتاب است؛ گرچه کافی نیست؛ همین‌طور است نمایشگاه منادی تربیت. حالا دیگر همه همکاران و بچه‌ها می‌دانند که بهترین هدیه در مدرسه ما کتاب است و اگر بخواهند هدیه‌ای برای مدرسه تهیه کنند، چیزی بهتر از کتاب نیست.»

کشف لذت خواندن

کتابخانه دبستان جلال آل احمد چندان بزرگ نیست، اما با وجود این، کتاب‌هایی را در خود جای داده است که هر کدام دانش‌آموزان را گامی به جلو می‌برد. میز و صندلی‌ها هم چندان مناسب کتابخانه نیستند؛ اما آنچه در این مدرسه مهم است میز و صندلی نیست، دانش‌آموزانی است که با کمک مدیر و معلمشان لذت خواندن را کشف کرده‌اند و می‌دانند با خواندن می‌توانند ظرف ذهن خود را بزرگ‌تر کنند و در عمر و تجربه انسان‌های دیگر شریک شوند؛ و مهم خانواده‌هایی هستند که حتی اگر نمی‌توانند به تنهایی کتابی را تهیه کنند، همراهی می‌کنند تا دانایی را با هم به اشتراک بگذارند.

خواندن برای ارتقای سواد در چین

فرهنگ غنی کتابخوانی در الگویی از مدارس آموزش ابتدایی چین

دکتر اکرم عینی

یا برنامه سوپ سنگی برای خواندن شاد به صورت گروهی» و با حمایت مالی یک مؤسسه هنگ کنگی، با عنوان بنیاد خانواده چن یت - سن^۲ انجام شده است. گوردون می گوید: من همراه با سه نفر از اعضای هیئت اجرایی بنیاد، از این مدرسه بازدید کردیم. مدرسه‌های روستایی که متفاوت‌تر از مدرسه‌های دیگری بود که قبلاً دیده بودیم و دارای امکانات شهری با کتابخانه‌های دارای قفسه‌هایی با طبقه‌های شیک و رنگارنگ بودند. وسیله نقلیه از بین زمین‌های کشاورزی پراکنده گذشت و بعد از عبور از یک جاده خاکی پیچ در پیچ و تند و سخت، به مدرسه‌ای رسید که امکانات کمی داشت. چند کلاس کوچک بدون هیچ امکانات و دکوراسیون و فنآوری مشاهده کردیم. این مدرسه علی‌رغم فقر شدید و نداشتن وسایل گرمایشی و امکانات بسیار محدود، در برنامه خواندن شرکت کرده و حتی برنامه‌ای با سطح بالاتر را اجرا کرده بود. مدرسه دارای کتابخانه‌ای بود که تازه رنگ زده بودند و آن اتاقی بود که به‌طور جداگانه به کتابخانه اختصاص داده بودند. دیوارهای اتاق رنگ شده، دارای قفسه‌های چوبی و انباشته از کتاب‌های چاپی بود.

برگزاری نمایشگاه‌های کتاب باعث می‌شود دانش‌آموزان تشویق شوند تا علائق مطالعاتی خود را دنبال کنند و عناوین کتاب‌هایی را که خوانده‌اند به اشتراک گذارند.

هدف برنامه خواندن این نیست که نمرات خواندن^۴ دانش‌آموزان افزایش یابد بلکه هدف، توسعه نگرش مثبت به خواندن است تا از این طریق به دانش‌آموزان القا شود که در مدرسه و خانه بیشتر بخوانند و در نتیجه از توانایی خواندن، نوشتن، صحبت کردن و تلفظ بهتری در سراسر عمر خود برخوردار شوند. بسیاری از مربیان آموزشی می‌توانند از این مدل استفاده کنند. مفهوم اصلی هسته مشترک استانداردهای دولتی^۵ اولویت دادن به آموزش

اشاره

دکتر کارول گوردون، استاد دانشگاه راجرز، در نشریه کتابخانه آموزشی شماره ژانویه سال ۲۰۱۴ گزارش بازدید خود از برخی مدارس ابتدایی روستایی در شانگهای چین را، که در آن‌ها شیوه‌ای خاص از کتابخوانی، برای ارتقای سواد خواندن دانش‌آموزان، اجرا شده منتشر کرده است. در این شیوه، فرهنگ یا برنامه کتابخوانی بر سه ستون استوار است:

۱. بستر همکاری^۱ بین مدیر مدرسه، معلمان و پدر و مادر؛
۲. زیرساخت‌های مشترک از اصول؛
۳. زمان اختصاص داده شده برای خواندن و کتابخوانی و دسترسی به مواد و منابع خواندنی.

آشنایی با این برنامه می‌تواند برای کتابداران آموزشی مناسب باشد. در اینجا چکیده‌ای از گزارش گوردون ارائه می‌شود.

مدرسه‌ای
ابتدایی در
شانگهای

گوردون گزارش می‌کند که وی به منظور بازدید از هفت مدرسه چین، که در برنامه‌های سوادآموزی نوآورانه مشارکت داشته‌اند، به این کشور سفر کرده است. این برنامه با نام چینی «اس سهر^۲

تمام درهای هر کلاس درس به ایوان و بالکنی در راستای طول ساختمان باز می‌شود. این گونه طراحی ساختمان باعث تسهیل حرکت چرخ‌دستی حاوی کتاب^۱ بین کتابخانه و کلاس درس می‌شود. در چین کتابخانه‌های مدارس انواع مختلفی دارد؛ از یک کلاس ساده تا یک مرکز با امکانات متفاوت، که حاوی عناوین کتاب‌های بسیار، شامل دو زبان چینی و انگلیسی، است.

در این مدارس فرهنگ کتاب‌خوانی بر سه ستون استوار است:

۱. همکاری زیر بنایی بین مدیر، معلمان و پدر و مادر.
۲. زیرساخت‌های مشترک از اصول
۳. زمان اختصاص داده شده برای خواندن و کتاب‌خوانی و دسترسی به مواد و منابع خواندنی.

این رویکرد سه لایه^{۱۱} از نظریه استنفان کراشن^{۱۱} در کتاب **قدرت خواندن**: بینش‌هایی از پژوهش (کتابخانه‌های نامحدود^{۱۲}، ۱۹۹۳) الهام گرفته شده است. محققان، اغلب از نظریه کراشن برای ترویج خواندن و پشتیبانی از سوادآموزی دانش‌آموزان استفاده می‌کنند و برای آموزش سواد، آموزش مستقیم را به عنوان روش غالب برای آموزش خواندن، توصیه می‌کنند. اما در این برنامه، دانش‌آموزان چینی می‌توانند خودشان کتاب مورد علاقه خود را برای خواندن انتخاب کنند ولی برعهده مدیران و معلمان است که تشخیص دهند آیا توانایی خواندن دانش‌آموزان از طریق خوانش^{۱۳} بهبود یافته یا خیر؟ بنابراین در چین کتاب‌خوانی بخشی از برنامه سوادآموزی محسوب می‌شود. کادر آموزشی بر این باورند که انتخاب آزاد منابع خواندنی توسط کودکان با عواملی چون افزایش انگیزه، تعهد، تنوع علائق خواندن و نیز دامنه و عمق خواندن همبستگی دارد. در واقع هنگامی که خواننده غرق در محتوای کتاب می‌شود یعنی مطلب را درک کرده است.

مبتنی بر سواد^{۱۴} است. همه مدارس با هدفی مشترک این برنامه را اجرا می‌کنند اما برخی متفاوت‌تر و به روشی مؤثرتر هدف را دنبال می‌کنند.

علی‌رغم محدودیت‌هایی که در جامعه چین و نظام آموزشی وجود دارد، در این مدارس بچه‌ها با عشق به کتاب و کتاب‌خوانی و به طور کلی با خواندن رشد می‌کنند. باید دانست که اگر چه جمعیت با سواد چین به تأمین جایگاه این کشور در اقتصاد جهانی کمک خواهد کرد، اما انگیزه و هدف اصلی برنامه خواندن این نیست، بلکه برگزارکنندگان برنامه، اهمیت ابعاد عاطفی و شخصی خواندن را مدنظر دارند و لذا آن را تشویق می‌کنند.

علی‌رغم محدودیت‌هایی که در جامعه و نظام آموزشی چین وجود دارد، در این مدارس بچه‌ها با عشق به کتاب و کتاب‌خوانی و به طور کلی با خواندن رشد می‌کنند

سه ستون اصلی فرهنگ کتاب‌خوانی

چکیده‌ای از گزارش کارول گوردون در نشریه «کتابخانه آموزشگاهی» در ژانویه سال ۲۰۱۴:

همان‌طور که اشاره شد سفر من به چین با ملاقات با تینا چان، مدیر اجرایی بنیاد چن یت - سن - بنیادی که توسط تاجر هنگ‌کنگی به همین نام تأسیس شده است - آغاز شد. تینا می‌خواست نوآوری برنامه مؤسسه‌اش را با مرکز بین‌المللی کمک هزینه تحصیلی کتابخانه آموزشگاهی، در دانشگاه راجرز^{۱۵}، که من دانشیار آنجا و استاد آن دانشگاه هستم به اشتراک بگذارد؛ و چون پروژه من در حمایت از بروز سواد در کتابخانه مدرسه بود، مرا برای مشاهده آن پروژه و ارائه به معلمان و مدیران دعوت کرده بودند. خوب است بدانید که در مدارس چین، کتاب‌خوانی بخشی از برنامه سوادآموزی است و با هدف ارتقای سواد خواندن دانش‌آموزان صورت می‌گیرد.

در حین بازدید به ما گفته شد که مدارس ابتدایی چین بزرگ هستند. به طوری که در هر مدرسه از ۷۰۰ تا ۸۰۰ کودک، در پایه‌های اول تا ششم، درس می‌خوانند. ساختمان مدرسه طوری است که اغلب به هر پایه یک طبقه را اختصاص می‌دهند. همچنین

خواندن با صدای بلند در بین گروه‌های هم‌سالان

در مدارس ابتدایی چین، هر معلم مسئول توسعه نگرش خواندن مثبت^{۱۵} و عملکرد تحصیلی خوب دانش‌آموزان است.

جیمز هنری^{۱۴}
مشاور استرالیایی
به دانش‌آموزان
شانگهای، برای
خواندن، نمره
عالی ۵ می‌دهد

مدیر مدرسه هر روز به طور فعال درگیر فعالیت خواندن است. دانش‌آموزان برای همه مخاطبان مدرسه با صدای بلند کتاب می‌خوانند و حتی برای معلمان و والدین رخدادهای توسعه حرفه‌ای خلق می‌کنند.

می‌کنند. معلم کتاب را با شور و شوق و با هیجان می‌خواند و آن حس را به بچه‌ها انتقال می‌دهد. وی پس از اتمام خواندن صفحه کتاب، از بچه‌ها سؤالاتی ساده و باز پاسخ^{۱۸} می‌پرسد؛ مثلاً نظر شما درباره شکل ظاهری مورد علاقه برای انتخاب جلد کتاب^{۱۹} چیست؟ اگر چه هدف معلم از سؤال پرسیدن تعیین میزان درک مطلب دانش‌آموزان از کتاب است اما برای تعامل با مخاطبان و علاقه‌مند کردن آن‌ها به موضوع کتاب نیز سؤالاتی می‌پرسد. معلم‌ها در این درس‌ها، از راهبردهای مطالعه کردن^{۲۰} مانند سؤال از نویسنده^{۲۱} و یا استفاده از سرنخ‌های متنی^{۲۲} استفاده می‌کنند. در حقیقت، بسیاری از مدیران برای معلم‌ها و کادر مدرسه، دوره‌های آموزشی، برای آموزش خواندن با صدای بلند، برگزار کرده‌اند. در برنامه کتاب‌خوانی، خواندن و پرسیدن «درس خواندن»^{۲۳} نامیده می‌شود. در این درس دانش‌آموزان درباره کتاب، به صورت گروهی با گروه هم‌سالان^{۲۴} صحبت می‌کنند.

کتاب گویا

یکی دیگر از برنامه‌های زیر بنایی آموزش خواندن کتاب‌های گویا^{۲۵} و یا اجرای نمایش‌نامه‌ای^{۲۶} از کتاب خوانده شده است. در این بخش از برنامه مدیر به معلم و دانش‌آموز اجازه می‌دهد تا تئتری از کتاب را اجرا کنند. بدین ترتیب برای تولید این شبه نمایش‌نامه، مجموعه کاملی فراهم می‌شود و صحنه، لباس، موسیقی و دیگر هنرهای مرتبط در اختیار آنان قرار می‌گیرد. این برنامه نشان می‌دهد که برای دادن انگیزه بیرونی^{۲۷} کتاب‌خوانی به دانش‌آموز و پاداش او، نباید فقط به آنچه معمولاً در مدارس انجام می‌شود، مانند برگزاری مسابقه کتاب‌خوانی، آزمون از کتاب، چکیده کردن کتاب و جایزه دادن متکی بود، در عوض باید انگیزه درونی^{۲۸} کودک مانند علاقه به داستان و پاسخ به حس زیبایی شناختی^{۲۹} او را به طریقی پرورش داد. این گونه تئاترها معمولاً در خارج از محیط مدرسه، در محیط‌های بزرگ و فضای باز اجرا می‌شود؛ اگر چه برخی از کتابخانه‌های مدارس، فضاهای اجرا و نمایش نیز دارند.

در برخی مدارس ابتدایی چین اجرای تئاتر معمولاً تشریفات عالی هر روز انجام می‌شود و اکثر دانش‌آموزان مدرسه هم در آن شرکت می‌کنند. در برخی کشورها مثل آمریکا برنامه‌ای مشابه با عنوان «تئاتر خوانندگان»^{۳۰} اجرا می‌شود، اما این فعالیت در مدارس چین با مقیاس بسیار بزرگ‌تری انجام می‌شود. اجرای برنامه کتاب گویا به همه دانش‌آموزان فرصت می‌دهد، قبل از اینکه بتوانند بخوانند، به یک قصه‌گو، نویسنده و بازیگر تبدیل شوند. از مشخصه‌های دیگر برنامه این است که به کودکان خردسال کمک می‌کند ضمن احترام به فرهنگ شفاهی، به راحتی لغات گفتاری را به لغات نوشتاری تبدیل کنند. اصولاً در کودکانی

کتابخانه مدرسه به‌عنوان مرکز برنامه کتاب‌خوانی برای توسعه سوادآموزی است. کتابخانه به دانش‌آموزان کمک می‌کند که در هر زمان که تمایل دارند کتاب بخوانند.

در این مدرسه، تمرین عملی مبتنی بر شواهد^{۳۱} با سه روش، برای پرورش پیشرفت مستمر و مسئولانه، به کار گرفته می‌شود. اول: در این مدرسه، زمینه کاری لازم را برای تمرکز دانش‌آموزان بر روی عناصر انگیزشی و درگیر شدن در فعالیت کتاب‌خوانی و خواندن فراهم می‌کند.

دوم: معلمان برای جمع‌آوری شواهد تشویق و ترغیب می‌شوند تا اینکه چگونه راهبردهای تدریس آن‌ها عملکرد هر کودک مؤثر است و یا براساس پیشرفت دانش‌آموز، در روش تدریس خود تجدید نظر کنند.

سوم: معلمان آثار برجسته دانش‌آموزان را که شامل نقاشی‌های رنگارنگ و نوشته‌های توصیفی است و حاصل خلاصه و برداشت آنان از چیزی است که در کتاب‌ها خوانده‌اند، در معرض دید دیگران قرار می‌دهند.

به‌هنگام بازدید از یک کلاس اول ابتدایی، مشاهده کردم که معلم به برجسب و نوشته روی جلد کتابی که با صدای بلند می‌خواند اشاره کرد. روی برجسب نوشته شده بود: این کتاب برای کودکان باهوش است؛ و من دیدم که دانش‌آموزان روی صندلی می‌خکوب شدند و با دقت گوش دادند. بارها شنیدم که معلمان چینی می‌گویند، «ما می‌خواهیم کتاب خواندن مانند غذا خوردن و خوابیدن یک خصوصیت روزانه زندگی هر دانش‌آموز باشد» کتاب خواندن با صدای بلند جزء اصلی برنامه سوادآموزی دوره ابتدایی است. در این برنامه، معلم هر روز، در کلاسی با حضور حدود ۵۰ دانش‌آموز با استفاده از میکروفونی که در دست دارد، کتابی را می‌خواند که بچه‌ها صفحات بزرگ آن کتاب را به صورت الکترونیکی روی یک صفحه تخت تلویزیون^{۳۲} مشاهده

**اجرای برنامه کتاب گویا
به همه دانش‌آموزان
فرصت می‌دهد قبل از
اینکه بتوانند بخوانند، به
یک قصه‌گو، نویسنده و
بازیگر تبدیل شوند**

که به بحث وارد می‌شوند، درباره کتاب گزارش می‌دهند، کتاب را با صدای بلند می‌خوانند و در برنامه خواندن مشارکت می‌کنند، خودکارآمدی و اعتماد به نفس مشهودتر است و در برخی از تئاترهایی که در کلاس اجرا می‌شود بین خواندن و موسیقی نیز ارتباط برقرار می‌گردد.

اختصاص زمان برای خواندن

در مدرسی که برنامه کتابخوانی «اس سهر» اجرا می‌شود، در برنامه روزانه مدرسه و خارج از آن نیز زمان کتابخوانی و خواندن در نظر گرفته شده است. مثلاً مدیر مدرسه برنامه جلسات گروهی کتابخوانی^{۳۱} را برای اجرا در فضای وسیعی در بیرون مدرسه هماهنگ می‌کند. در این برنامه دانش‌آموزان می‌ایستند و به صورت گروهی به سؤالات مدیر پاسخ می‌دهند. در برنامه‌های دیگر، جلسه ۳۰ دقیقه‌ای «مطالعه در سکوت»، دانش‌آموزان از سه تا چهار کتابی که در کشوی میز کلاس خود دارند، یک کتاب را می‌خوانند.

برنامه اضافی دیگر درس خواندن شامل دو بار «کتاب خواندن معلم با صدای بلند» است. در اینجا، کنش معلم به مثابه یک «مطالعه‌گر نمونه» با سرمشق خواندن و خواننده الگو^{۳۲} برای دانش‌آموزان به شمار می‌آید. در برنامه کتابخوانی، معلم، علاوه بر اینکه دانش قبلی و شناخت دانش‌آموزان از موضوع را زیر نظر دارد، ذهن دانش‌آموزان را فعال می‌کند تا از راهبردهای خواندن بهره بگیرند؛ به موقع پیش‌بینی و نتیجه‌گیری کنند؛ خلاصه‌هایی از کتاب داشته باشند؛ از سرخ‌های متنی و تصویری سودجویند و از نویسنده سؤال نمایند.

اصولاً در کودکانی که به بحث وارد می‌شوند، درباره کتاب گزارش می‌دهند، کتاب را با صدای بلند می‌خوانند و در برنامه خواندن مشارکت می‌کنند، خودکارآمدی و اعتماد به نفس مشهودتر است

دانش‌آموزان نیز در کارگاه‌های آموزشی معلم‌ها حضور می‌یابند و مشارکت می‌کنند. در آنجا به آن‌ها آموزش داده می‌شود که چگونه در اجرای «درس خواندن» فرزندان خود مشارکت داشته باشند. مادران و پدران چینی، مانند بسیاری از والدین دیگر، تمایل دارند در آموزش فرزندان خود سهیم باشند. در یکی از کارگاه‌ها این سؤالات توسط پدر و مادری پرسیده شد که: «چگونه می‌توانیم زمانی را به کتابخوانی برای فرزندم اختصاص دهیم؟ و در کجا و چه زمانی باید کتاب بخوانیم؟» معلم ضمن تشویق آن‌ها به کتابخوانی پاسخ داد شما در هر مکانی حتی در ایستگاه اتوبوس و در طی روز و در هر زمان می‌توانید برای کودکانتان کتاب بخوانید.

در چین، بزرگ‌سالان در کلاس درس یا هر مراسم مناسبی انجمن‌ها که در مدرسه برگزار می‌شود با صدای بلند برای دانش‌آموزان کتاب می‌خوانند.

هدف این جلسات آموزش والدین درباره مزایای بی‌شمار کتاب خواندن است. معلم تأکید می‌کند که کتاب خواندن بر رشد اخلاقی، بهبود رفتار و مهارت حل مسئله فرزندان آن‌ها تأثیر مثبت دارد. پدر و مادر می‌آموزند که کتاب خواندن علاوه بر اینکه باعث تقویت حافظه و تمرکز عمیق‌تر می‌شود. کودکان را قادر می‌سازد، بسازند، تصور کنند و پیش‌بینی نمایند.

در چین فرهنگ غنی کتابخوانی، از «پیوستگی خواندن-نوشتن» در پایه اول ابتدایی آغاز می‌شود. دانش‌آموزان علاوه بر هنر خلاقانه و نوشتن درباره آنچه خوانده‌اند، کتابی تألیف می‌کنند که در کتابخانه مدرسه نگهداری می‌شود. مدیران اجرایی برنامه کتابخوانی اس سهر جهت دستیابی به عملکرد مدارس مجری، برای برنامه‌ریزی و مقایسه گزارش‌ها، نشست‌هایی را به‌طور منظم برگزار می‌کنند و مدرسی که برنامه را به‌صورت قوی اجرا کرده‌اند در حمایت از مدارس ضعیف‌تر مشارکت می‌کنند.

دسترسی به منابع آموزشی و کتاب‌دار

علی‌رغم محدودیت‌ها و نظارت‌هایی که برای مواد خواندنی در چین وضع شده است، در مدرسه‌هایی که برنامه کتابخوانی اجرا می‌شود انتخاب آزاد در مدرسه نیز تشویق می‌شود و هر کتاب از ارزش بالایی در این مدارس برخوردار است. جای کتاب فقط در کلاس‌های درس یا در کتابخانه نیست، بلکه کتاب در هر جایی از مدرسه، در گوشه و کنار دیوار، در راهروها، در سالن‌ها و محل‌های اجتماع مدرسه، در لابی‌ها و... پیدا می‌شود. هر مکانی محل خواندن است و اغلب دانش‌آموزان، مسئولیت نظارت بر مناطقی که کتاب در آنجا قرار دارد و تمیز و مرتب نگه‌داشتن کتاب‌ها را به عهده دارند.

معلم‌ها به‌طور منظم نمایشگاه‌های کتاب و جشنواره‌ها را سامان می‌دهند و دانش‌آموزان نیز در این مراسم کتاب اهدا می‌کنند. روزی که من وارد جشنواره کتاب یک مدرسه شدم دانش‌آموزی بلند شد و کتابی را تکان داد و شعار داد: «عشق من کتاب است!»^{۳۳}

مشارکت والدین

در مدرسی که برنامه کتابخوانی را اجرا می‌کنند والدین

گرفته شده است؛

۴. هدف برنامه کمک به دانش‌آموزان برای مهارت در کتاب‌خوانی و خواننده مشتاق و مادام‌العمر شدن است. کنفوسیوس^{۳۵} گفته است: «هنگامی که نمی‌توانید به‌طور آشکار به اهداف خود برسید، اهداف را تغییر ندهید، بلکه اقداماتتان را مناسب کنید.» نویسنده مقاله در پایان پیشنهاد می‌دهد که کتابداران مدرسه‌ها، به مثابه پیش‌قراولان سوادآموزی، می‌توانند با استفاده از این تجربه، برنامه «خواندن داوطلبانه» را در مدارس خود اجرا کنند؛ و معتقد است به منظور خلق یک جامعه باسواد، به ایجاد فرهنگ سالم سوادآموزی در مدرسه نیاز داریم.

* بی‌نوشت‌ها

1. collaborative infrastructure
2. Stone Soup Happy Reading Alliance (SSHRA)
3. Chen Yet - Sen Family Foundation
4. reading scores
5. Common Core State Standards
6. Literacy - Centered education
7. Tina Chan
8. Rutgers University
9. book carts
10. three - tiered approach
11. Stephen Krashen (۱۹۷۳) معتقد است که یادگیری زبان باید به شیوه یادگیری زبان اول باشد؛ مانند یادگیری کودکان
12. The power of Reading: Insights from the Research (Libraries Unlimited, 1993)
13. reading improves through reading
14. James Henri,
15. Positive reading attitudes
16. evidence - based practice
17. flat - screen TV
18. open - ended questions
19. book cover
20. Reading Strategies
21. questioning the author
22. contextual clues
- (استفاده از بافت متن یا سرخ‌های متن شامل: استفاده از تصاویر موجود در متن، کلمات قبل و بعد از کلمه مورد نظر، نشانه‌گذاری‌های متن و همچنین زبان مادری (چون زبان‌ها کلا به نوعی با هم ارتباط نزدیکی دارند)
23. reading lesson
24. peer - led groups
25. Talking books
26. theatrical dramatizations
27. extrinsic motivation
28. intrinsic motivation
29. aesthetic
30. readers' theater
31. community reading sessions
32. model reader
33. "I love to read!"
34. floating book system
35. Confucius

* منابع

1. A Literacy Lesson from China: What an Exuberant Culture of Reading Can Teach Us.
2. By Carol A. Gordon on January 13, 2014.
This article was published in School Library journal's January 2014 issue.

اگر چه کادر آموزشی این مدارس، کتابخانه مدرسه را حیاتی‌ترین و اصلی‌ترین مکان دسترسی به مواد خواندنی می‌دانند، اما مفاهیمی مثل مدرک کتابدار مدرسه، سواد اطلاعاتی، و یادگیری پژوهش خود راهبری در مدرسه جایگاهی ندارد. در این برنامه نظام ردیابی، گردآوری و سازماندهی کتاب وجود ندارد. در بین هفت مدرسه‌ای که این برنامه را اجرا می‌کردند تنها یک مدرسه کتابخانه‌ای داشت که برای گردش منابع از نظام ذخیره و بازبایی خودکار استفاده می‌کرد و در هیچ مدرسه‌ای دانش‌آموزان دسترسی به اینترنت نداشتند. یکی از مدارس هم سامانه کتاب شناور^{۳۴} را ابداع کرده بود که در آن هر کتابی مرتب در حال امانت در گردش بود و هر دانش‌آموز مسئولیت به اشتراک‌گذاری یک عنوان کتاب با دیگران را داشت.

البته مدارسی که ما دیدیم، نمونه کاملی از مدارس چین نبودند اما در مجموع گام بزرگی در آموزش و پشتیبانی از برنامه سوادآموزی برداشته بودند. در مدل فوق چند نکته وجود دارد:

۱. بین مدیر، معلم و والدین برای کتاب‌خوانی توافق وجود دارد؛
۲. معلم و والدین، خود کتاب‌خوان‌اند از این‌رو الگویی برای کتاب‌خوانی دانش‌آموزان و فرزندان خود هستند؛
۳. در برنامه مدرسه زمانی برای فعالیت‌های خواندن در نظر

انواع نرم افزارهای آموزشی

سید سعید بدیعی

معاون دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

هزینه‌های تولید محتواهای الکترونیکی برای فقط یک بار و آن هم در تولید محتواست، همچنین کم‌هزینه‌تر بودن تکثیر و انتشار آن‌ها نسبت به سایر رسانه‌های آموزشی و امکان استفاده مخاطبین متعدد و پراکنده از آن‌ها را در نقاط مختلف فراهم می‌سازد تولید این گونه رسانه‌ها باعث کاهش هزینه‌ها خواهد شد. **۴. ایجاد فرصت آموزشی:** استفاده از نرم افزارهای آموزشی باعث ایجاد فرصت‌های یکسان برای مخاطبان در نقاط مختلف و ایجاد زمینه‌های مناسب برای جلوگیری از سفرهای غیرضروری داخل شهری و برون شهری جهت شرکت در دوره‌های آموزشی حضوری می‌شود.

نرم افزارهای آموزشی و تربیتی

بر اساس تعریف مصوب پاییز ۱۳۹۴ شورای هماهنگی علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (به نمایندگی از شورای عالی آموزش و پرورش) نرم افزار آموزشی و تربیتی (Education Software) عبارت است از هرگونه نرم افزار چندرسانه‌ای، کاربردی و تعاملی که برای تسهیل، تثبیت و تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری بر مبنای علوم تربیتی و علوم رایانه‌ای تولید شده است.

به تعبیر ساده‌تر نرم افزار آموزشی به نرم افزاری گفته می‌شود که در فرایند یاددهی - یادگیری تا حد امکان به آموزش‌دهنده و آموزش‌گیرنده یاری رساند.

طبقه‌بندی نرم افزارهای آموزشی و تربیتی

با توجه به کاربردهای مختلف نرم افزارهای آموزشی و تربیتی به لحاظ نوع مخاطب و محیط مورد استفاده از آن، نرم افزارهای آموزشی به سه طبقه شامل، نرم افزارهای دانش‌آموزی، نرم افزارهای معلمان و نرم افزارهای کلاس درس دسته‌بندی می‌شوند که به دو صورت برخط (on line) و برون خط (off line) مورد استفاده قرار می‌گیرند. (همان مصوبه)

اشاره

نرم افزارها امروزه بخش مهمی از منابع و مواد آموزشی و تربیتی است و نقش ویژه‌ای در تعامل یادگیرنده با محیط یادگیری دارد و سبب می‌شود یادگیرنده موقعیت یادگیری را درک و آن را بازسازی کند یا تغییر دهد و در یک خودارزیابی تجربه‌هایش را در محیط خودساخته معنادار سازد. در این مقاله نویسنده به تعریف نرم افزارهای آموزشی پرداخته است. شایان ذکر است که در این نوشته مفهوم «محتوای الکترونیکی آموزشی» با «نرم افزار آموزشی درسی» معادل گرفته شده است.

کلیدواژه‌ها: نرم افزار آموزشی و تربیتی، کتاب الکترونیکی

نرم افزارهای آموزشی

نرم افزارهای آموزشی امروزه طیف وسیعی از برنامه‌های کاربردی رایانه‌ای را تشکیل می‌دهند. اکثر سازمان‌ها، نهادها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی برای معرفی کالا و خدمات تولیدی خود و آموزش نحوه استفاده صحیح از این کالاها و خدمات به مشتریان، از این نرم افزارها استفاده می‌نمایند. از علل عمده تغییر رویکرد در آموزش مخاطبان و توجه به محتوای الکترونیکی و نرم افزارهای آموزشی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

۱. امکانات چندرسانه‌ای: استفاده از امکانات چندرسانه‌ای شامل تصاویر ثابت و متحرک (عکس، فیلم، انیمیشن و پویانمایی و ...)، صدا (موسیقی، گفتار، افکت‌های صوتی و ...)، متن و ... به‌طور همزمان برای آموزش.

۲. مزایای به‌کارگیری رایانه: ایجاد محیط آموزشی تعاملی (دو سویه) و کاربر پسند و امکان تکرار مطالب آموزشی به تعداد دفعات دلخواه استفاده‌کننده و آموزش‌دهنده؛

۳. کاهش هزینه‌های آموزش: با توجه به اینکه عمده

به بیان دیگر با توجه به نوع مخاطب، فرد استفاده کننده و محیط استفاده می توان جدول زیر را تشکیل داد.

مخاطب	استفاده کننده	داخل کلاس درس با حضور معلم	خارج از کلاس درس
دانش آموز	دانش آموز	مانند نرم افزارهای همراه کتاب، آزمایشگاه و یا کارگاه مجازی	تمرین و تکلیف الکترونیکی
دانش آموز	معلم	مانند ابزارهای ارائه محتوا و ابزارهای کمک معلم	شبکه های آموزشی، وبسایتها و وبلاگها
معلم	معلم	-----	مانند نرم افزارهای راهنمای معلم

تقسیم بندی نرم افزارهای آموزشی

تاکنون تقسیم بندی های متعددی در خصوص نرم افزارهای آموزشی انجام پذیرفته است که معروف ترین آن ها عبارتند از:

۱. تقسیم بندی ریورز: ریورز (۱۹۹۴) نرم افزارهای آموزشی را بر اساس ملاک های ماده درسی، نوع نرم افزار و الگوی آموزشی تقسیم کرده است.

۲. تقسیم بندی بر اساس الگوهای آموزشی: در این تقسیم بندی سه گروه الگوی آموزشی، الگوی اکتشافی و الگوی گمانه ای قرار دارد (فاتورس داونس و بلک ول ۱۹۹۴)

۳. تقسیم بندی کراپ (۱۹۹۹) که طی آن نرم افزارهای آموزشی به ۸ دسته تقسیم می شود: نرم افزارهای تمرین و تکرار، نرم افزارهای اکتشافی، نرم افزارهای شبیه ساز، نرم افزارهای خودآموز (معلم واره)، لوگو، فرامتن، بازی آموزشی و اینترنت

۴. تقسیم بندی کروزی (۱۹۹۹) نرم افزارهای آموزشی را به چهار دسته تقسیم می کند: نرم افزارهای تمرین و تکرار، نرم افزارهای حل مسئله، نرم افزارهای شبیه ساز، نرم افزارهای خودآموز (معلم واره)

۵. تقسیم بندی فوشای و احمد (۲۰۰۰) نرم افزارها را به ۵ دسته تقسیم بندی می کند: نرم افزارهای تمرین و تکرار، نرم افزارهای منابع اطلاعاتی، نرم افزارهای شبیه ساز، نرم افزارهای خودآموز (معلم واره) و نرم افزارهای ابزاری

انواع نرم افزارهای آموزشی بر اساس کاربری

با در نظر گرفتن نوع کاربری نرم افزارهای آموزشی در آموزش و پرورش ایران، تقسیم بندی به شکل زیر انجام شده است.

۱. نرم افزارهای خودآموز (معلم واره)
 ۲. نرم افزارهای مکمل آموزشی (مکمل آموزش یا نرم افزارهای همراه کتاب)

۳. نرم افزارهای ابزار معلم (راهنمای معلم، ارائه مطلب و ابزار طراحی و نمایش)

۴. نرم افزارهای دایرةالمعارف و فرهنگ (دانشنامه)
 ۵. نرم افزارهای بازی و سرگرمی های آموزشی

۶. نرم افزارهای کتاب های الکترونیکی (کیف الکترونیک)

۷. نرم افزارهای تکلیف و تمرین های الکترونیکی
۸. نرم افزارهای شبکه های آموزشی، وبگاه ها و وبلاگ های آموزشی
۹. نرم افزارهای آزمون ساز و برگزار کننده آزمون
۱۰. نرم افزارهای شبیه ساز کارگاه یا آزمایشگاه
۱۱. نرم افزارهای اجزای آموزشی

نرم افزارهای خودآموز (معلم واره) (درس افزار)

به نرم افزارهایی که بتواند تا حد امکان مجموعه فرایند یاددهی - یادگیری را در محیط نرم افزاری شبیه سازی کند، نرم افزار خودآموز یا معلم واره گفته می شود. این نرم افزارها بر اساس ویژگی معلم خصوصی تدوین شده اند و دانش آموز قادر است بدون نیاز به دانش فنی خاص در امر به کارگیری رایانه و تنها با تکیه به دانسته ها و توانمندی هایش، نیازهای آموزشی خود را برطرف سازد. استفاده کنندگان از این گونه درس افزارها بیشتر بازماندگان از تحصیل (آموزش از راه دور) یا افرادی هستند که امکان استفاده حضوری از کلاس درس را ندارند. از جمله ویژگی های اصلی این گروه از نرم افزارها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. گرافیک و صفحه کاربری مناسب (با توجه به مخاطب)؛
۲. داشتن طراحی آموزشی مناسب؛
۳. پوشش کل محتوای مورد نظر؛
۴. ارائه اطلاعات در گام های کوچک و منطقی پشت سرهم؛
۵. استفاده از رسانه های مختلف در ارائه محتوا؛
۶. داشتن تمرین ها و آزمون های متنوع و ارزش یابی دقیق و ارائه بازخورد مناسب به مخاطب.

نرم افزارهای مکمل آموزشی (مکمل آموزش)

به نرم افزاری اطلاق می شود که پوشش دهنده کل یا بخشی از محتوای کتاب های درسی با محوریت برنامه درسی است و در فرایند یاددهی - یادگیری، آموزش دهنده و آموزش گیرنده را با استفاده از محیط نرم افزاری یاری نماید. این نرم افزارها، همان گونه که از نامشان پیداست، به همراه محتوای نوشتاری (کتاب درسی) و سایر اجزای بسته آموزشی، برای تعمیق آموزش و پوشش دادن به کاستی ها و محدودیت های موجود در رسانه های نوشتاری و فیلم های آموزشی مورد استفاده قرار می گیرند. در طراحی این نرم افزارها ضمن رعایت برنامه درسی و اهداف آموزشی مربوطه باید با استفاده از طراحی آموزشی مناسب و به کارگیری ابزارهای چند رسانه ای و محیط های تعاملی به روند آموزش یاری رساند. مخاطبان این گونه نرم افزارها دانش آموزان شاغل به تحصیل یا خارج از کلاس درس اند که در یادگیری با مشکلاتی مواجه شده اند و نیاز به توضیح بیشتر دارند. مهم ترین ویژگی های نرم افزارهای کمک آموزشی را می توان چنین برشمرد:

۱. گرافیک و صفحه کاربری مناسب؛
۲. داشتن طراحی آموزشی مناسب؛
۳. پوشش بخش های مورد نظر طراح آموزشی کتاب؛
۴. استفاده گسترده از رسانه های مختلف در ارائه محتوا؛
۵. ارائه محتوای مکمل کتاب جهت تعمیق آموزش.

■ نرم افزارهای ابزار معلم (کمک معلم، ارائه محتوا)

به نرم افزارهایی اطلاق می‌گردد که آموزش‌دهنده (معلم) در هنگام آموزش با به‌کارگیری امکانات موجود در این نرم افزارها، علاوه بر افزایش سرعت و ایجاد تنوع و جذابیت، باعث عمق بخشیدن به آموزش در کلاس درس می‌گردد. ویژگی عمده این گونه درس افزارها داشتن منابع نسبتاً مناسب و کامل از قبیل (بانک تصاویر ثابت و متحرک و معرفی منابع و سایت‌های مرتبط، بانک سؤالات متنوع، نمونه‌هایی از روش تدریس و ...) می‌باشد. مخاطب اصلی این گونه نرم افزارها معلمان و مربیان‌اند و برخی از قسمت‌های تعاملی موجود و یا محتواهای تولید شده توسط معلم را می‌توان در کلاس در اختیار دانش‌آموزان قرار داد. سه ویژگی خاص نرم افزارهای کمک معلم عبارتند از:

۱. ارائه طرح درس و راهنمای استفاده از محتوا؛
۲. در اختیار قرار دادن ابزارهای موردنیاز معلم (شامل تصویر، صدا، فیلم و انیمیشن و ...)
۳. آسانی کار با نرم افزار.

■ نرم افزارهای تمرین و تکرار

این نرم افزارها با فراهم کردن فرصت تمرین و تکرار، دانش و مهارت‌های قبلاً آموخته شده را تقویت و از طریق برگه‌های کار، آزمون‌های تمرینی و انواع بازی‌ها و سرگرمی‌های آموزشی، مرور ذهنی را عملیاتی می‌کنند.

۱. فراهم نمودن فرصت‌های فراوان برای تمرین و یک مهارت؛
 ۲. ارائه بازخورد مناسب؛
 ۳. تنوع در تمرین‌های ارائه شده؛
 ۴. ایجاد تعامل لازم با مخاطب؛
- از ویژگی‌های خاص نرم افزارهای تمرین و تکرار هستند.

■ نرم افزارهای دایرةالمعارف و فرهنگ

این نرم افزارها حاوی مجموعه‌ای از اطلاعات، شامل متن، تصویر، صدا و ... در یک زمینه خاص هستند و جهت تأمین منابع اطلاعاتی دانش‌آموزان پژوهنده و معلمان در آموزش به‌کار گرفته می‌شوند. در طراحی این نوع نرم افزارها اغلب یک موضوع علمی در نظر گرفته می‌شود و بر این اساس تمامی مطالب مورد نیاز و مرتبط به‌صورت دسته‌بندی شده در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد. از ویژگی‌های خاص این نرم افزارها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. جامعیت محتوا براساس سن مخاطب و نیازهای آموزشی - پژوهشی آن‌ها؛
۲. دسته‌بندی مناسب مطالب؛
۳. دسترسی آسان به محتوای مورد نظر؛
۴. قابلیت جست‌وجوی مطالب؛
۵. قابلیت انتخاب یا چاپ مطالب مورد نظر؛
۶. تنوع رسانه‌های به‌کار گرفته شده.

■ نرم افزار بازی و سرگرمی

نرم افزارهایی هستند که در حین انجام بازی، اقدام به آموزش غیرمستقیم به فراگیران می‌نمایند (بازی‌های غیرآموزشی موردنظر نیست). طراحی این گونه نرم افزارها باید به گونه‌ای باشد که، ضمن داشتن جذابیت و هیجان‌های لازم، نیاز به تفکر خلاق، مفاهیم اجتماعی و علمی را نیز به مخاطب آموزش دهد. ویژگی‌های خاص نرم افزارهای بازی و سرگرمی عبارتند از:

۱. داشتن جذابیت لازم؛
۲. توجه به مسائل روان‌شناختی در آموزش؛
۳. ایجاد خلاقیت و انگیزه و عدم نشر انگیزه خشونت و پرخاشگری؛
۴. توجه به آموزش ارائه شده توسط بازی به مخاطب.

■ نرم افزارهای کتاب الکترونیکی

کتاب‌های الکترونیکی یا e-books صرفاً نسخه‌های الکترونیکی مطالب مکتوب نیستند؛ بلکه علاوه بر متن شامل صوت و تصویر و ... می‌شوند؛ به‌علاوه در قالب هر فایلی که بتواند توسط یک رایانه اجرا شود، مانند قالب‌های Word Text، HTML، PDF و فایل‌های اجرایی EXE یا کتاب‌های ورق زن، عرضه می‌شوند. ویژگی‌های خاص کتاب‌های الکترونیکی از این قرارند:

۱. سادگی اجرا و استفاده؛
۲. سادگی جست‌وجو در متن؛
۳. داشتن قالب زیبا، منسجم بودن مطالب؛
۴. امکان اصلاح و نشر سریع محتوا (در محیط‌های برخط)؛
۵. داشتن قابلیت افزودن امکانات مالی مدیا و ...

■ نرم افزارهای شبیه‌ساز و آزمایشگاه و کارگاه‌های مجازی

این نرم افزارها شامل موقعیت ساختگی است که با هدف ترغیب دانش‌آموزان به آزمایش فعالیت‌های یادگیری و کاربرد آموخته‌ها در محیط کنترل شده و آزمایشی بدون ترس و استرس طراحی می‌شوند. آن‌ها الگویی از دنیا واقعی هستند که به یادگیری تجربی معنا می‌بخشند. (طاهری، ۱۳۸۵). ویژگی‌های خاص این گروه از نرم افزارها عبارتند از:

۱. تعامل بالا با مخاطب؛
۲. راهنمایی استفاده از بخش‌های مختلف؛
۳. در اختیار قرار دادن اجزای موردنیاز مخاطب؛
۴. گرافیک مناسب؛
۵. امکان انجام خطا و ارائه بازخورد مناسب؛
۶. امکان انتخاب اجزا توسط مخاطب.

* منابع

۱. ویژگی‌های اختصاصی نرم افزارهای آموزشی مصوب سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۴.
۲. امیر تیموری، محمدحسن، ۱۳۹۴ - رسانه‌ها و محیط‌های آموزشی.
۳. اسکندری، حسین، ۱۳۸۹ - استانداردهای تولید و ارزیابی درس‌افزارهای آموزشی، انتشارات مدرسه.

فراز و فرودهای کتاب‌های آموزشی فنی

بررسی وضعیت کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش
در سال‌های ۹۰ تا ۹۳

بهرورز رضایی

کارشناس سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی

اشاره

در شماره‌های گذشته نشریه جوانه، وضعیت کمی و کیفی کتاب‌های آموزشی و تربیتی در دوره‌های مختلف تحصیلی به بحث و بررسی گذاشته شده است. در این شماره وضعیت کتاب‌های دوره فنی و حرفه‌ای و کاردانش مورد بازخوانی قرار گرفته و تلاش شده است ضمن به تصویر کشیدن نمای کلی از وضعیت دوره، فراز و فرودهای ۹ رشته مهم آن، طی این چهار سال بررسی و با یکدیگر مقایسه شود. این گزارش‌ها به مسئولان و کارشناسان می‌گوید که چه تغییراتی باید در سیاست‌گذاری‌های خود به‌وجود آورند و به ناشران و پدیدآورندگان علاقه‌مند نشان می‌دهد که سرمایه‌های خود را به چه سمت‌وسویی هدایت کنند.

مقدمه

گسترش صنعت و فناوری، برآوردن نیاز جامعه به خدمات نیروی انسانی متخصص و کارآمد را در مراکز تولیدی، صنعتی و خدماتی به یک ضرورت بدل کرده است. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، به‌عنوان روش خاص تربیت نیروی ماهر، برای پاسخ‌گویی به نیاز روزافزون جامعه، از سال‌ها پیش در کشور ما توجه قرار گرفته و در کنار مدارسی که دانش عمومی و نظری را به کودکان و نوجوانان ما می‌آموزند، هنرستان‌هایی نیز دایر شده‌اند که در کار آموختن مهارت به آن‌ها هستند.

با این وصف، تغییرات مستمر حوزه صنعت، فناوری و حتی خدمات، چنان پرشتاب است که به مربیان و هنرآموزان ما فرصت نمی‌دهد تا مهارت‌های مورد آموزش خود را در فرصتی کافی و مناسب تدوین کنند و کارایی آن را در یک فرایند آزمایشی محک بزنند و براساس واکنش سطح متوسط هنرجویان کشور، آن‌ها را تعدیل کنند.

برای نمونه عمر کتاب‌هایی که برای آموزش یک نرم‌افزار تدوین شده‌اند، گاه حتی به دو سال نمی‌رسد، به طوری که ممکن است اولین چاپ کتاب، آخرین چاپ آن نیز باشد. گاه میزان تفاوت بین دو سطح از یک نرم‌افزار چنان زیاد است، که کار با افزودن چند فصل جدید یا ویرایش فصل‌های پیشین هم به سامان نمی‌رسد و اساساً کتاب باید از نو نوشته شود و دوباره فرایند کتاب‌سازی را که اغلب چند ماهی زمان می‌برد، طی کند.

اساساً برای حفظ انعطاف در برابر این تغییرات پرشتاب است که برای پاره‌ای از دروس هنرستان‌ها، خصوصاً در شاخه کاردانش، کتاب درسی، به معنایی که در دبستان یا دبیرستان با آن روبه‌رو می‌شویم، وجود ندارد و از همین رو فاقد کتاب کمک‌درسی به همان معنی معهود نیز هستند؛ در نتیجه، خوانندگان این کتاب‌ها، نه از منافع این دسته کتاب‌ها سود چندانی می‌برند و نه از آفت‌های آن آسیب می‌بینند. البته این، همه مسئله نیست؛ نبود مخاطب کافی نیز در عدم تولید کتاب‌های کمک‌درسی بی‌تأثیر به نظر نمی‌رسد.

ناگفته نماند که این ویژگی، و به تعبیری «تهدید» می‌تواند با «تدبیر» مناسب به «فرصتی» خوب برای ناشران تبدیل شود و کتاب‌های تولید شده توسط آنان، در صورت سرمایه‌گذاری مناسب، حتی به کتاب درسی هنرجویان تبدیل گردد.

آشنایی کلی با رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش

رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد: صنعت، خدمات و کشاورزی که هر یک رشته‌هایی را زیر پوشش خود قرار می‌دهد. در وبگاه دفتر تألیف کتاب‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، گروه‌های نه‌گانه فنی و حرفه‌ای به تربیتی که در زیر می‌آید، دسته‌بندی شده‌اند و رشته‌های هر گروه، در

داخل پرناتز آورده شده است:

۱. برق (الکترونیک، الکتروتکنیک)
۲. صنایع دریایی (مکانیک موتورهای دریایی، الکترونیک و مخابرات دریایی ناوبری)
۳. عمران (ساختمان، نقشه برداری)
۴. مکانیک (مکانیک خودرو، تأسیسات، نقشه کشی عمومی، ساخت و تولید، صنایع فلزی، صنایع چوب و کاغذ، صنایع نساجی)
۵. مواد (صنایع شیمیایی، صنایع نساجی، معدن، متالورژی، سرامیک)
۶. خانواده و سلامت (مدیریت خانواده، کودکیاری، تربیت بدنی)
۷. رایانه و حسابداری (رایانه، حسابداری و بازرگانی)
۸. هنر (نقشه کشی، معماری، گرافیک، طراحی و دوخت، صنایع دستی، نقاشی، سینما، پویانمایی، نمایش، پشتیبانی صحنه، چاپ دستی، مرمت آثار فرهنگی، موسیقی شامل رشته‌های: مبانی آهنگ‌سازی، نوازندگی ساز ایرانی و نوازندگی ساز جهانی)
۹. کشاورزی (امور زراعی و باغی، امور دامی، ماشین‌های کشاورزی، صنایع غذایی)

معمولاً ۶۰ درصد دروس این شاخه، درس‌های مشترک و ۴۰ درصد دروس اختصاصی هر رشته است.

در همین وبگاه، شاخه کاردانش در ۲۳ گروه دسته‌بندی شده است که هر کدام از آن‌ها نیز زیرگروه‌های خاص خود را دارند. گروه‌های مذکور از این قرارند:

اداری و مالی؛ امور باغی؛ امور زراعی؛ برق؛ بهداشت و درمان؛ پوشاک؛ جنگل و مرتع؛ حشرات مفید؛ حمل و نقل؛ خدمات اجتماعی؛ خدمات غذایی؛ دام و طیور؛ سرامیک؛ شيلات؛ شیمی؛ صنایع دستی؛ صنایع غذایی؛ عمران؛ کامپیوتر؛ ماشین‌های کشاورزی؛ مکانیک؛ مواد؛ هنر

۶۰ درصد دروس این شاخه نیز درس‌های مشترک و ۴۰ درصد آن دروس اختصاصی هر رشته است. با این مقدمه، اکنون شاید خواندن مقاله پیش رو، با سهولت بیشتر و ابهام یا پرسش‌های کمتری صورت گیرد.

وضعیت کتاب‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۳

در سال ۱۳۹۳، مجموعاً ۱۱۳۶ عنوان کتاب آموزشی و تربیتی در شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، در دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی مورد بررسی قرار گرفته است.

مطابق جدول شماره ۱، بیشترین فراوانی با ۵۳۶ عنوان، مربوط به کتاب‌های داستانی است که ۴۷ درصد کتاب‌های ارزیابی شده را شامل می‌شود که البته جزو کتاب‌های اختصاصی رشته‌های

فنی و حرفه‌ای نیستند.

جدول ۱. کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۳

مناسب	جمع	گروه
۶	۱۱	برق
۳۶	۵۰	تربیت بدنی
۱۷	۲۲	حسابداری و بازرگانی
۳۴۳	۵۳۶	داستان
۹	۳۸	رایانه
۰	۱	ریاضی فنی
۶	۶	زبان انگلیسی
۱۰۱	۱۰۳	علوم تربیتی
۰	۲	عمران
۱۱۳	۱۱۳	عمومی
۱	۱	فیزیک فنی
۶	۹	کشاورزی
۱۳	۲۷	کودکیاری
۳	۷	متفرقه
۱۱۵	۱۲۵	مدیریت خانواده
۴	۴	مرجع
۲۱	۲۵	مکانیک
۳۱	۵۶	هنر
۸۲۵	۱۱۳۶	جمع

رشته مدیریت خانواده با ۱۲۵ عنوان رتبه نخست را در بین موضوعات تخصصی این دوره تحصیلی به خود اختصاص داده است. دو موضوع بعدی یعنی کتاب‌های عمومی و علوم تربیتی به ترتیب با ۱۱۳ و ۱۰۳ عنوان نیز جزء موضوعات اختصاصی به‌شمار نمی‌روند و معمولاً از بین کتاب‌هایی که مناسب شناخته می‌شوند به هنرآموز یا هنرجو معرفی می‌شوند.

پس از مدیریت خانواده، هنر با ۵۶ عنوان قرار می‌گیرد و تربیت بدنی با ۵۰، رایانه با ۳۸، کودکیاری با ۲۷، مکانیک با ۲۵ و حسابداری و بازرگانی با ۲۲ عنوان در رتبه‌های بعد قرار گرفته‌اند.

کیفیت کتاب‌های رسیده در سال ۱۳۹۳

محاسبه نسبت کتاب‌های مناسب به کتاب‌های ارزیابی شده در سال ۱۳۹۳، نشان می‌دهد که ۷۳ درصد کتاب‌ها مناسب بوده است.

رقم میانگین کتاب‌های مناسب حوزه فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۳، در مقایسه با رقم میانگین کل کتاب‌های مناسب ۱۰ درصد بالاتر است

اگر کتاب‌های مربوط به سه موضوع گفته شده را نادیده بگیریم و فقط به موضوعات تخصصی بسنده کنیم، این رقم به ۷۰ درصد کاهش می‌یابد.

برای آن که تصور دقیقی از وضعیت کتاب‌های ارزیابی شده و مورد تأیید این دوره تحصیلی به دست آوریم، در این نوشته کیفیت کتاب‌های چهار سال گذشته را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در این مسیر با هدف تمرکز بیشتر بر روی موضوعاتی که کتاب‌های بیشتر دارند، از برخی موضوعات کم‌تعداد که در نتیجه نهایی نیز تأثیر قابل توجهی نداشته‌اند چشم‌پوشیده‌ایم.

۹ موضوعی که طی سال‌های گذشته در بین کتاب‌های این رشته از بیشترین فراوانی برخوردار بوده‌اند عبارت‌اند از: برق، تربیت بدنی، حسابداری و بازرگانی، رایانه، کشاورزی، کودکیاری، مدیریت خانواده، مکانیک و هنر.

نگاه کلی به وضعیت کتاب‌ها در چهار سال گذشته

در سال ۱۳۹۰، هنر با ۱۰۵، رایانه با ۹۴، کشاورزی با ۷۸ و مدیریت خانواده با ۲۵ عنوان کتاب چهار جایگاه نخست را در موضوعات مورد بررسی در اختیار داشته‌اند.

در سال ۱۳۹۱ با وضعیتی تقریباً مشابه با سال ۹۰ روبه‌رو بوده‌ایم؛ هنر با ۷۴ و رایانه با ۵۲ عنوان کتاب همچنان دو جایگاه نخست را به خود اختصاص داده بودند؛ اما مدیریت خانواده با ۳۲ عنوان نه تنها خود را به کشاورزی رسانده بود، بلکه با یک عنوان فاصله، آن را پشت سر گذاشته بود.

در سال ۱۳۹۲ مدیریت خانواده ضمن آن که جایگاه خود را بین سه رشته اول سال حفظ کرده، باز هم یک پله بالاتر آمده است. در این سال هنر با ۹۰، مدیریت خانواده با ۴۵ و رایانه با ۲۷ عنوان کتاب از بیشترین فراوانی برخوردار بوده‌اند.

در سال ۱۳۹۳، مدیریت خانواده باز هم به رشد خود ادامه داده و این بار جایگاه نخست را از آن خود کرده است. تغییر قابل توجه دیگر در سال ۱۳۹۳، صعود تربیت بدنی به پله سوم و در مقابل سقوط رایانه به پله چهارم است که در سال‌های گذشته در سه جایگاه نخست قرار داشته است. در این سال مدیریت خانواده با ۱۲۵، هنر با ۵۶ و تربیت بدنی با ۵۰ و رایانه با ۳۸ کتاب عنوان کتاب رسیده بیش‌ترین کتاب‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

با تجمیع آمار کتاب‌های ارزیابی شده در چهار سال (جدول ۷)، موضوع هنر با ۳۲۵ عنوان فراوانی بالاتر از موضوعات دیگر قرار می‌گیرد. سه موضوع دیگری که در هر کدام بیش از ۱۰۰ عنوان کتاب در مجموع چهار سال گذشته مورد ارزیابی قرار گرفته است، عبارت‌اند از مدیریت خانواده با ۲۲۷ عنوان، رایانه با ۲۱۱ عنوان و کشاورزی با ۱۲۳ عنوان. تربیت بدنی، مکانیک، کودکیاری، حسابداری و بازرگانی و برق به ترتیب جایگاه‌های بعدی را در اختیار داشته‌اند.

ناشران فعال در حوزه فنی و حرفه‌ای

بخشی از ناشرانی که کتاب‌های خود را برای دبیرخانه

سامان‌دهی می‌فرستند، به طور تخصصی به تولید کتاب‌های فنی و حرفه‌ای اشتغال دارند؛ با این وصف، ناشران بخشی از کتاب‌های این حوزه، در حوزه‌های دیگر نیز فعال هستند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۰ تعداد ۱۲۳ ناشر برای حوزه فنی و حرفه‌ای کتاب فرستاده‌اند؛ در دو سال بعد، از این تنوع کاسته شده و تعداد ناشران طی سال‌های ۹۱ و ۹۲ به ترتیب به ۹۶ و ۸۱ ناشر تقلیل یافته است؛ به عبارت دیگر در سال اول ۲۲ و در سال بعدی ۱۶ درصد از تنوع ناشران کاسته شده است؛ اما در سال ۱۳۹۳ ناگهان این رقم سیر صعودی به خود گرفته و به ۱۶۳ ناشر افزایش یافته است که به معنی رشدی ۱۰۱ درصدی در تعداد ناشران است. این رقم حتی در مقایسه با سال ۹۰ رشدی ۳۲٫۵ درصدی دارد. به عبارت دیگر در سال ۹۳ حداقل ۴۰ ناشر برای اولین بار به جمع همراهان سامان‌دهی افزوده شده‌اند که پیش از آن در این جمع حضور نداشتند. به‌نظر

می‌رسد فعالیت‌های اطلاع‌رسانی دبیرخانه و نیز کارشناسی این حوزه، برای جلب مشارکت ناشران در فرایند سامان‌دهی، مفید و مؤثر بوده است.

با بررسی ناشران کتاب‌ها همچنان مشخص شد که در چهار سال گذشته، جمعاً ۳۲۰ ناشر به‌طور تخصصی برای حوزه فنی و حرفه‌ای و کار دانش کتاب منتشر و به دبیرخانه سامان‌دهی ارسال کرده‌اند. در بین این ناشران، کتاب آبان با ۶۰ عنوان، آوای نور و بین‌المللی حافظ با رقمی بسیار نزدیک به آن، یعنی ۵۸ عنوان و علم کشاورزی ایران با ۵۰ عنوان فعال‌تر از دیگر ناشران این حوزه بوده‌اند.

گفتنی است که این ناشران در ۲۷ شهر کشور پراکنده‌اند که بیشتر آن‌ها، یعنی ۸۷ درصد در تهران فعالیت دارند. در بین ناشران شهرستانی، مشهد در جایگاه نخست و قم پس از آن قرار دارد و اصفهان و تبریز با رقابتی شانه‌به‌شانه، در جایگاه بعدی ایستاده‌اند. سه شهر نسبتاً فعال بعدی هم قزوین، شیراز و همدان‌اند که فاصله بسیار اندکی از هم دارند. در بین ناشران شهرستانی، جهاد دانشگاهی مشهد با ارسال ۳۴ عنوان کتاب پیش‌تاز بوده و موجب شده است شهر مقدس مشهد جایگاه نخست را در بین شهرستان‌ها به خود اختصاص دهد.

مقایسه کیفیت کتاب‌ها در چهار سال گذشته

مطابق جدول‌های (۲ تا ۵)، میزان کتاب‌های مناسب از کل کتاب‌های ارزیابی شده در نه موضوع تخصصی فنی و حرفه‌ای در سال ۱۳۹۰، به طور متوسط برابر ۵۷ درصد بوده است. این رقم در سال بعد، به ۵۲ درصد کاهش یافته اما در سال ۱۳۹۲، به رقم شگفت‌انگیز ۷۹ درصد رسیده است. به این ترتیب کاهش پنج درصدی سال ۱۳۹۱ در سال بعد با رشدی ۲۵ درصدی جایگزین شده است؛ گرچه این رقم در سال ۱۳۹۳ دوباره کاهش

در سال ۱۳۹۳ تعداد
۱۶۳ ناشر، از ناشران
کتاب‌های فنی، در امر
سامان‌دهی مشارکت
کرده‌اند که این رقم
نسبت به سال پیش
۱۰۱ درصد رشد نشان
می‌دهد

جدول ۴. کتاب‌های نه گروه تخصصی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۲

گروه	جمع	مناسب	درصد مناسب
برق	۷	۴	۵۷٪
تربیت بدنی	۱۱	۱۰	۹۱٪
حسابداری و بازرگانی	۶	۳	۵۰٪
رایانه	۲۷	۲۴	۸۹٪
کشاورزی	۵	۲	۴۰٪
کودکیاری	۱۴	۶	۴۳٪
مدیریت خانواده	۴۵	۳۶	۸۰٪
مکانیک	۱۸	۱۴	۷۸٪
هنر	۹۰	۷۸	۸۷٪
جمع	۲۲۳	۱۷۷	۷۹٪

جدول ۵. کتاب‌های نه گروه تخصصی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۳

گروه	جمع	مناسب	درصد مناسب
برق	۱۱	۶	۵۵٪
تربیت بدنی	۵۰	۳۶	۷۲٪
حسابداری و بازرگانی	۲۲	۱۷	۷۷٪
رایانه	۳۸	۹	۲۴٪
کشاورزی	۹	۶	۶۷٪
کودکیاری	۲۷	۱۳	۴۸٪
مدیریت خانواده	۱۲۵	۱۱۵	۹۲٪
مکانیک	۲۵	۲۱	۸۴٪
هنر	۵۶	۳۱	۵۵٪
جمع	۳۶۳	۲۵۴	۷۰٪

یافته و روی رقم ۷۰ درصد ایستاده است، با این وصف در مقایسه با وضعیت سال‌های ۹۰ و ۹۱ یک رشد خوب به شمار می‌آید. این رقم، در مقایسه با رقم میانگین سال ۱۳۹۳ در دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (که ۶۰ درصد اعلام شده است) نیز حکایت از آن دارد که کیفیت کتاب‌های فنی ۱۰ درصد بیش از سطح میانگین است. به نظر می‌رسد تعداد بالای کتاب‌های مدیریت خانواده در سال ۹۳، با میانگین ۹۲ درصد کتاب مناسب، در این نتیجه بی‌تأثیر نبوده است.

جدول ۲. کتاب‌های نه گروه تخصصی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۰

گروه	جمع	مناسب	درصد مناسب
برق	۱۷	۱۰	۵۹٪
تربیت بدنی	۱۶	۱۳	۸۱٪
حسابداری و بازرگانی	۱۸	۸	۴۴٪
رایانه	۹۴	۴۰	۴۳٪
کشاورزی	۷۸	۵۱	۶۵٪
کودکیاری	۳	۱	۳۳٪
مدیریت خانواده	۲۵	۹	۳۶٪
مکانیک	۲۰	۱۱	۵۵٪
هنر	۱۰۵	۷۱	۶۸٪
جمع	۳۷۶	۲۱۴	۵۷٪

جدول ۳. کتاب‌های نه گروه تخصصی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در سال ۱۳۹۱

گروه	جمع	مناسب	درصد مناسب
برق	۱۵	۴	۲۷٪
تربیت بدنی	۴	۳	۷۵٪
حسابداری و بازرگانی	۱۱	۷	۶۴٪
رایانه	۵۲	۱۷	۳۳٪
کشاورزی	۳۱	۲۳	۷۴٪
کودکیاری	۲۰	۱۳	۶۵٪
مدیریت خانواده	۳۲	۸	۲۵٪
مکانیک	۱۶	۵	۳۱٪
هنر	۷۴	۵۳	۷۲٪
جمع	۲۵۵	۱۳۳	۵۲٪

رایانه (۴۳ درصد) زیر رقم میانگین قرار داشته‌اند. نتیجه مذکور طبعاً به این معنی است که ۵۷ درصد کتاب‌های رایانه نتوانسته‌اند در عبور از خان ارزیابی کارشناسان، نمره لازم را به دست آورند. این نسبت در بین کتاب‌های تربیت بدنی ارزیابی شده، فقط ۲۳ درصد بوده است.

فراز و فرود کتاب‌ها به تفکیک موضوع

بررسی جزئی‌تر هر موضوع در مجموع چهار سال مورد مطالعه، آگاهی دقیق‌تری از کمیت و کیفیت کتاب‌های هر گروه و افت و خیزهای آن در اختیار علاقه‌مندان، خصوصاً پدیدآورندگان و ناشران کتاب‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای، می‌گذارد. این اطلاعات که به صورت اجمالی در جدول شماره ۷ نشان داده شده است، از مقایسه جدول‌های شماره ۱ تا ۴ به دست آمده است.

برق

موضوع برق مطابق جدول شماره ۷، طی چهار سال گذشته، بین گروه‌های نه‌گانه، از کمترین تعداد کتاب ارسالی (۵۰ عنوان) برخوردار بوده است. میانگین کتاب‌های مناسب آن نیز در مقایسه با میانگین کلی بسیار پایین است و در جدول تنها یک پله بالاتر از کتاب‌های رایانه قرار می‌گیرد.

تربیت بدنی

تربیت بدنی، چنان‌که اشاره شد، طی سال‌های ۹۰ تا ۹۲ از حیث فراوانی کتاب هیچ‌گاه در سه یا چهار جایگاه نخست جایی نداشته است. اما ارسال ۵۰ عنوان کتاب در سال ۱۳۹۳ موجب شد جایگاه تربیت بدنی، به رتبه سوم ارتقا یابد. با این

وصف، از نظر کیفیت، بالاترین درصد کتاب‌های تأیید شده با ۷۷ درصد کتاب مناسب، متعلق به گروه تربیت بدنی است.

حسابداری و بازرگانی

گروه حسابداری و بازرگانی، در مقایسه با گروه‌های دیگر، پس از برق کمترین کتاب ارسالی را به خود اختصاص داده است. سال ۱۳۹۳ با ۲۲ کتاب از این نظر بهترین سال برای گروه حسابداری به شمار می‌رود. از نظر کیفیت نیز فقط ۶۱ درصد کتاب‌های این گروه از استانداردهای لازم برخوردار بوده‌اند که سه درصد از رقم میانگین کمتر است.

رایانه

بیشترین تعداد کتاب‌های گروه رایانه در سال ۱۳۹۰ (با ۹۴ عنوان) و ۱۳۹۱ (با ۵۲ عنوان) ارسال شده‌اند. در دو سال گذشته تعداد کتاب‌های این گروه دچار کاهش بسیار محسوسی شده است. از نظر کیفیت، کتاب‌های گروه رایانه در بین گروه‌های مورد

عامل مؤثر دیگر در کاهش درصد کتاب‌های مناسب در سال ۱۳۹۳، تشویق ناشران بیشتر به مشارکت در فرایند سامان‌دهی در این سال بوده است. می‌توان احتمال داد ناشران جدید با معیارهای ارزیابی دبیرخانه سامان‌دهی آشنایی دقیقی نداشته‌اند. بنابراین این پیامد را می‌توان نتیجه کوتاه‌مدت افزایش ناگهانی ناشران مشارکت‌کننده تلقی کرد که البته در درازمدت و در صورت استمرار همکاری و تعاملات بعدی، می‌تواند به خواسته مطلوب سامان‌دهی منجر شود.

گفتنی است بر اساس جدول شماره ۶، رشد ۳۴ درصدی ورود کتاب به مجموعه در سال ۹۰، در سال‌های ۹۱ و ۹۲ به صورت پیاپی کاهش یافته است؛ چنان‌که رشد ۴۰ درصدی سال ۱۳۹۳ نیز نتوانسته است تعداد کتاب‌ها را به سال ۹۰ برگرداند.

جدول ۶. کتاب‌های ارزیابی شده دوره تخصصی فنی و حرفه‌ای و کاردانش طی سال‌های ۹۰ تا ۹۳

سال	کتاب‌های ارزیابی شده	تغییر
۱۳۹۰	۵۵۲	۳۴٪ + *
۱۳۹۱	۲۸۲	۴۹٪ -
۱۳۹۲	۲۶۰	۸٫۵٪ -
۱۳۹۳	۴۳۳	۴۰٪ +

* این رقم نسبت به مجموع کتاب‌های مناسب و نامناسب سال ۸۹ (۳۶۳ عنوان) محاسبه شده است.

سیر کیفی کتاب‌ها به تفکیک موضوع

مقایسه کیفی کتاب‌ها در چهار سال گذشته، حکایت از آن دارد که در نه رشته مذکور به طور میانگین ۶۵ درصد کتاب‌ها نتوانسته‌اند با کسب عنوان کتاب مناسب، از خان ارزیابی عبور کنند. عبور از این خان، بدان معنی است که این کتاب‌ها از حداقل استانداردها برخوردار بوده‌اند؛ اما این بدان معنی نیست که همه کتاب‌ها در یک سطح از کیفیت قرار داشته‌اند.

مقایسه مجموع کتاب‌های مذکور طی چهار سال، شاید بتواند نشان دهد که کتاب‌های هر گروه به‌طور کلی از چه جایگاهی در نزد ارزیابان دبیرخانه سامان‌دهی برخوردار بوده‌اند.

بر اساس جدول شماره ۷، در بین نه گروه تخصصی، نسبت کتاب‌های مناسب به کتاب‌های ارزیابی شده در پنج موضوع تربیت بدنی (۷۷ درصد)، مدیریت خانواده (۷۴ درصد)، هنر (۷۲ درصد)، کشاورزی (۶۷ درصد) و مکانیک (۶۵ درصد) بالاتر از حد میانگین چهار ساله بوده است؛ حال آن‌که کتاب‌های حسابداری و بازرگانی (۶۱ درصد)، کودکیاری (۵۲ درصد)، برق (۴۸ درصد) و

نسبت کتاب‌های مناسب در پنج موضوع تربیت بدنی، مدیریت خانواده، هنر، کشاورزی و مکانیک بالاتر از حد میانگین چهار ساله بوده است و به‌طور میانگین از کیفیت بهتری برخوردار بوده‌اند

بررسی، کمترین سطح کیفیت را از آن خود کرده‌اند؛ به طوری که فقط ۴۳ درصد کتاب‌های این گروه مناسب شناخته شده‌اند که ۲۱ درصد پایین‌تر از رقم میانگین است. به نظر می‌رسد تحولات بسیار سریع در این حوزه، موجب تولید کتاب‌های ترجمه‌ای، بدون توجه کافی به کیفیت، شده باشد. بدیهی است با بررسی فرم‌های داوری ارزیابان، می‌توان تصویر دقیق‌تری در این باره ارائه داد.

جدول ۷. کتاب‌های نه گروه تخصصی فنی و حرفه‌ای و کار دانش در سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۹۳

گروه	جمع چهار سال	تعداد مناسب	درصد مناسب
برق	۵۰	۲۴	۴۸٪
تربیت بدنی	۸۱	۶۲	۷۷٪
حسابداری و بازرگانی	۵۷	۳۵	۶۱٪
رایانه	۲۱۱	۹۰	۴۳٪
کشاورزی	۱۲۳	۸۲	۶۷٪
کودکیاری	۶۴	۳۳	۵۲٪
مدیریت خانواده	۲۲۷	۱۶۸	۷۴٪
مکانیک	۷۹	۵۱	۶۵٪
هنر	۳۲۵	۲۳۳	۷۲٪
جمع	۱۲۱۷	۷۷۸	۶۴٪

کشاورزی

گروه کشاورزی در مجموع چهار سال، چهارمین جایگاه را به خود اختصاص داده است، این جایگاه مرهون کتاب‌هایی است

که در سال ۱۳۹۰ به دبیرخانه ارسال شده است. در این سال طلابی، کتاب‌های ارسالی این گروه بالغ بر ۷۸ عنوان بوده است. در سال بعد تعداد کتاب‌ها به ۳۱ عنوان کاهش یافته است و در سال‌های بعدتر به کمتر از ۱۰ عنوان رسیده است. کتاب‌های حوزه کشاورزی، از نظر کیفیت نیز در رتبه چهارم قرار دارد. بر اساس جدول شماره ۷، در چهار سال گذشته به‌طور میانگین ۶۷ درصد کتاب‌های حوزه کشاورزی مناسب شناخته شده است.

کودکیاری

گروه کودکیاری، هم از حیث فراوانی کتاب و هم از نظر کیفیت، در رده هفتم قرار دارد. به‌طور کلی در این گروه ۶۴ کتاب بررسی شده است که فقط ۵۲ درصد آن مناسب بوده است (یعنی ۱۲ درصد پایین‌تر از سطح میانگین).

مدیریت خانواده

گروه مدیریت خانواده همان‌طور که اشاره شد، به لحاظ کمی، از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳، هر سال یک درجه بالاتر آمده است و در سال آخر با ۱۲۵ عنوان کتاب با فاصله‌ای چشم‌گیر در صدر جدول قرار گرفته است. تأیید ۹۲ درصدی کتاب‌های این گروه در سال ۱۳۹۳، با توجه به فراوانی آن‌ها، حتی بر نرخ میانگین کتاب‌های مناسب اثر گذاشته است. با این وصف، این گروه از نظر تعداد کتاب در مجموع چهار سال، در جایگاه دوم قرار گرفته است. همین جایگاه را از حیث نسبت کتاب‌های مناسب دارد. ۷۴ درصد کتاب‌های این گروه مناسب شناخته می‌شود که رقم قابل توجهی است و با بالاترین رشته (یعنی تربیت بدنی) ۳ درصد فاصله دارد.

مکانیک

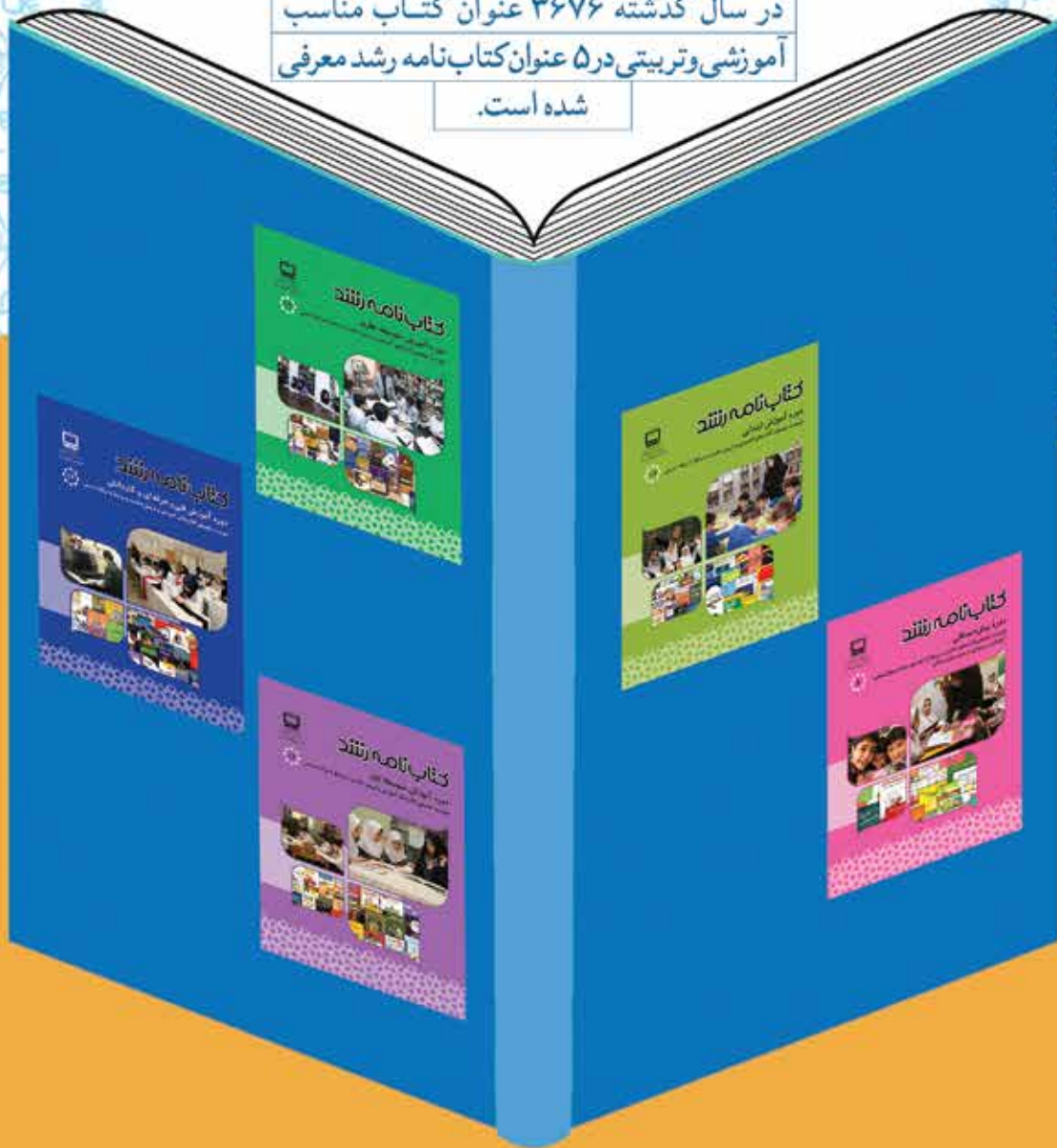
گروه مکانیک از گروه‌هایی است که کمتر دچار افت و خیز شده است. در این گروه هر سال تقریباً در حدود ۲۰ کتاب به دبیرخانه ارسال شده است. از نظر کیفیت نیز ۶۵ درصد کتاب‌های گروه مورد تأیید قرار گرفته‌اند که تقریباً در حد رقم میانگین است.

هنر

گروه هنر از نظر تعداد کتاب، در سه سال ۹۰ تا ۹۲ نخستین و در سال ۹۳ دومین جایگاه را به خود اختصاص داده و در مجموع چهار سال نیز با ۳۲۵ کتاب ارسالی با فاصله‌ای نسبتاً زیاد، بالاتر از تمام گروه‌های دیگر قرار داشته است. در این گروه، به‌طور متوسط سالیانه بیش از ۸۰ کتاب دریافت و ارزیابی شده است. این گروه خود شامل ۱۴ زیرگروه است و همین تنوع، می‌تواند علت فراوانی کتاب‌های گروه را توجیه کند. از حیث کیفیت نیز ۷۲ درصد کتاب‌های گروه مناسب تشخیص داده شده‌اند که ۸ درصد از رقم میانگین بالاتر است.

آیا به دنبال کتاب مناسب برای فرزندان و دانش آموزان خود هستید؟

در سال گذشته ۳۶۷۶ عنوان کتاب مناسب
آموزشی و تربیتی در ۵ عنوان کتاب نامه رشد معرفی
شده است.

در سال گذشته هر روز ۲۱ کتاب مناسب برای دانش آموزان و معلمان معرفی شده است.

اطلاعات بیشتر در وبگاه:

<http://samanketab.roshdmag.ir>

<http://samanketab.roshd.ir>

درنمایشگاه بین المللی کتاب تهران

